

Afers Religiosos. Una proposta de política pública

Jordi López Camps

Jordi López Camps

Doctor en Biologia per la Universitat de Barcelona, diplomat per ESADE en Funció Gerencial de les Administracions Públiques, diplomat en Alta Direcció Pública per part del Instituto Nacional de Administración Pública i Màster en Qualitat de la Formació per part del Instituto Nacional de Administración Pública. Actualment és President de la Comissió Executiva del Patronat de la Muntanya de Montserrat, organisme adscrit a la Presidència de la Generalitat de Catalunya. Ha estat Director General d'Afers Religiosos de la Generalitat de Catalunya. Anteriorment fou cap del Servei de Formació Local de la Diputació de Barcelona. Ha desenvolupat diverses activitats directives en l'Administració local. Expert en l'àmbit de la governança, formació de càrrecs electes, directius i empleats públics; en polítiques de modernització i gestió del canvi en les Administracions Públiques; i en la gestió pública de la diversitat religiosa.

© d'aquesta edició: *Fundació Rafael Campalans*

Trafalgar, 12, entresòl, 1a.

08010 Barcelona

Tel.: 93 319 54 12 - Fax: 93 319 98 44

e-mail: fundacio@fcampalans.cat

www.fcampalans.cat

Impressió: Espai Gràfic Anagrafic, SL - Tel. 93 372 32 62

ISSN: 1138-4514

Dipòsit legal: B-47.542-97

Índex

1. Societats més diverses i plurals	5
1.1. Societat plural i complexa	5
1.2. Referents efímers	5
1.3. Fragilitat, incertesa i soledat	7
1.4. Fragmentació d'interessos	8
1.5. Canvi del mapa religiós	9
2. El dret a al llibertat religiosa	15
2.1. Maduresa democràtica	15
2.2. Neutralitat i aconfessionalitat	16
2.3. Igualtat i diversitat	18
2.4. Plena llibertat religiosa	20
2.5. Remoure obstacles	21
3. Marc normatiu	23
3.1. Marc general	23
3.2. Situació a Catalunya	26
4. La creença religiosa moderna	29
4.1. Pervivència de la religió	29
4.2. Noves expressions religioses	30
4.3. Desinstitucionalització de la religió	32
5. Rellevància social de la religió	35
5.1. Font de capital social	35
5.2. Nivell territorial	36
5.3. Nivell de l'espai social	37
5.4. Nivell de la governabilitat	38
5.5. Nivell de l'espai públic	39
6. Integració social i diversitat religiosa	41
6.1. El model assimilacionista	42
6.2. El "melting pot"	43
6.3. El Multiculturalisme	44
6.4. La interculturalitat	45

7. Una nova lectura de la laïcitat	47
7.1. L'Estat laic	47
7.2. La societat no és laica	49
7.3. Laïcitat inclusiva	50
8. Política pública d'afers religiosos.	53
8.1. Definir una agenda pública	53
8.2. Governar la complexitat religiosa	54
9. Eixos per a una política pública.	57
9.1. Primera proposta: definir, gestionar i avaluar una política pública	57
9.2. Segona proposta: adaptar el marc normatiu.	59
9.3. Tercera proposta: governar amb previsió i perspectiva holística	63
9.4. Quarta proposta: garantir, promoure i facilitar la llibertat religiosa	65
9.5. Cinquena proposta: cooperar amb les confessions religioses.	72
9.6. Sisena proposta: impulsar la laïcitat positiva i inclusiva.	78
9.7. Setena proposta: promoure l'aliança de valors	84
9.8. Vuitena proposta: fomentar espais de trobada interreligiosa	87
9.9. Novena proposta: incorporar la gestió dels valors a l'agenda política.	89
9.10. Desena proposta: incorporar la política d'afers religiosos en les estructures de govern	91
10. Bibliografia	95

1. Societats més diverses i plurals

1.1. Societat plural i complexa

La societat catalana, com la majoria de societats contemporànies, està afectada per profunds i complexos canvis. Aquests són el resultat d'una sèrie de transformacions interrelacionades originades en diversos àmbits: modificació del sistema de valors; variació dels sistemes de representació ideològica; desafecció política; descens de la participació cívica; alteració de l'estructura social; innovacions tecnològiques; avenços en el camp de les biotecnologies, i importants progressos en les ciències de la vida i de la salut; globalització de l'economia; aparició d'una nova cultura del treball; notables modificacions geopolítiques i aparició del terrorisme global; increment dels riscos, especialment els relacionats amb el medi natural; així com importants fenòmens migratoris que comporten un increment de la diversitat cultural, i l'emergència de nous estaments socials amb noves demandes socials. Tots aquests canvis han modificat el paradigma social del procés d'industrialització. La Societat Industrial ha estat substituïda per una nova societat basada en la informació i el coneixement, que alguns pensadors han descrit com un nou paradigma social identificat com *modernitat líquida* per Bauman (2004) o de *temps hipermoderns* per Lipovetsky (2006).

Aquesta societat emergent aporta noves dinàmiques socials basades en la gestió de la complexitat i la diversitat; la flexibilitat i l'adaptació als successius i ràpids canvis de l'entorn de les societats; les profundes interrelacions dels fenòmens socials; la modificació dels valors i les identitats de referència; la globalització de les costums; i una creixent tecnificació de la societat per la influència de les tecnologies de la informació i de les comunicacions. Totes aquestes transformacions han contribuït a difondre la percepció de que es viu en un temps de gran inestabilitat i de molt poca predictibilitat. Són temps d'incerteses socials i d'inseguretats personals.

1.2. Referents efímers

Durant els darrers anys, també hi ha hagut importants canvis del paradigma social d'Espanya. S'ha passat d'una societat industrial, on dominava un pensament racionalista preocupat per la productivitat, l'estabilitat i maximitzar els guanys, a una

nova societat de límits difusos, amb una important diversitat condicionada per la complexitat, plena d'incerteses o riscos, i amb uns nous valors cívics de referència. Aquesta transició del model de societat ha comportat també un canvi profund en el conjunt de referències estructuradores de la manera de pensar de tota una època, i ha promogut l'aparició de nous referents i principis ètics.

La fi de la Societat Industrial donà pas al que s'anomenà època postmoderna. Aquest temps s'ha caracteritzat, bàsicament, per la fi de l'absolutisme de la raó i l'enfonsament progressiu de les grans ideologies de la història, juntament amb la desfeta dels sistemes polítics inspirats per elles. Fou un temps de primacia del moment present, unit amb un creixement consumista, la comunicació de masses i l'afebliment de les normes d'autoritat. En el camp del pensament es proclamà la preeminència de la individualització com a signe dels temps postmoderns, es defensà l'hedonisme, el psicologisme vital, la pèrdua de fe en els futurs revolucionaris i el desinterès per les passions polítiques i les militàncies cíviques. Tot semblava aprimar-se i debilitar-se.

La realitat actual és diferent al temps de la postmodernitat. Analitzant el que succeeix avui, Bauman observa que les formes socials (les estructures, les institucions, els patrons de comportament) no poden mantenir-se durant massa temps. Això provoca la ràpida difuminació dels marcs de referència. L'individu es troba actualment orfe de referents per a les seves actuacions i estratègies vitals (Bauman, 2007). A més, afegeix Bauman, es constata el creixent divorci entre el poder i la política. El poder actua de forma global al marge de tot control polític perquè l'acció política té un camp d'activitat restringit al petit àmbit de l'Estat, o de l'entorn local. Els poders són cada cop més globals, lliures de tot control polític, són font d'importants incerteses. Els individus queden indefensos davant les influències d'unes forces que no poden controlar a través de l'acció política.

El moment present, anomenat *temps de la hipermodernitat* per Lipovetsky (2006), recupera alguns dels referents que la postmodernitat semblava haver eliminat o desplaçat de l'interès social. És, diu Bauman (2004), la *Modernitat líquida*. Tot i que algunes dades semblen confirmar alguns dels pronòstics de la fi de la Modernitat, els analistes socials proposen, paradoxalment, la fi de la postmodernitat, la recuperació d'alguns dels principis constitutius de la Modernitat i la recomposició de l'anomenat capital social. El concepte capital social està associat al conjunt de relacions que estableixen els membres d'una comunitat i la seva capacitat de fomentar lligams socials, vincles participatius i lligams associatius. Aquest concepte reconeix la

importància de les relacions socials com a font de cohesió social, per una banda, i com a mecanisme que permet a les persones, a través d'acords i aliances, assolir objectius que per si soles no podrien o els seria més difícil. Lipovetsky (2006) en la seva proposta de d'hipermodernitat identifica fenòmens que confirmen les hipòtesis de Putman (2002) per reconstruir el capital social.

Lipovetsky (2006) afirma que la societat actual, definida com a hipermoderna, es pot descriure a partir dels següents trets característics: la consolidació del liberalisme en la seva versió globalitzadora; la comercialització quasi general de les maneres de viure; l'explotació profunda de la raó instrumental; i la individualització vertiginosa. Aquest pensador francès constata que està emergint una nova societat que modernitza la pròpia Modernitat. És, per dir-ho d'una manera anàloga, la racionalització de la racionalitat. Es tracta d'una reedició actualitzada de la modernitat reconciliada amb els seus valors bàsics: democràcia, eficàcia tècnica i defensa de l'individu i del mercat. L'absència d'una oposició ideològica i política a aquesta recreació del pensament modern garanteix l'èxit d'aquesta nova comprensió de la Modernitat. Vista així, la postmodernitat només hauria estat un pont entre dues maneres d'entendre la Modernitat.

1.3. Fragilitat, incertesa i soledat

La hipermodernitat no és només la reescriptura fidel d'un temps passat, també incorpora noves qüestions. Una de les més destacades és l'aparició d'importants elements d'inseguretat i d'incertesa davant el futur, aquest s'intueix ple d'amenaques i previsions alarmistes. El canvi climàtic és una bona metàfora on es condensen totes les pors pel futur. Les persones viuen instal·lades en l'ambivalència de confiar en la prosperitat futura, associada al progrés tecnològic i el temor a les calamitats que pot causar. En la societat actual s'ha produït la fragmentació i la pèrdua de significació d'alguns dels valors als que donàvem sentit i cohesionaven la societat. El passat i la tradició no són, per si sols, suficients per a aportar significats vàlids per molts dels individus d'avui. La nova societat es comporta com un sistema complex immers en una alta incertesa estructural, on successos imprevistos són capaços de posar en evidència la seva extrema fragilitat. La mobilitat, la reversibilitat dels fenòmens, la seva total interdependència i la ambigüitat d'alguns referents defineixen aquests nous temps moderns. Són temps d'incertesa, fragilitat i, per algunes persones, de desassossec per la sensació de buidor interior.

La nova realitat social qüestiona la seguretat d'estabilitat proporcionada per les institucions socialment responsables, fins ara, d'aportar significats rellevants. Aquestes institucions havien estat les responsables fins ara de proporcionar un codi de sentit que condicionava les pautes de comportament de les persones, i aportaven grans visions universals interpretatives de l'existència. Ara, l'individu "sura en un univers sense un punt de referència" (Danièle Hervieu-Léger, 2005). La nova modernitat refà la crítica als dispositius encarregats de donar un sentit estructurador de la societat: religions, institucions, ideologies polítiques, etc. Aquesta crítica afecta als pilars bàsics de la societat moderna i en resulten molt afectades, en major o menor intensitat, totes les grans tradicions creadores de sentit. Hi ha pensadors que creuen que a aquestes tradicions els queda poc temps de presència en l'imaginari col·lectiu, davant l'aparició amb força de noves propostes de sentit; algunes de les quals basen el seu èxit en la seva flexibilitat per adaptar els seus principis a les necessitats de les persones.

Avui, en lloc de proposar la fidelitat a la tradició o a les idees tal com han estat heretades des del passat, s'ofereixen les seves relectures actualitzades fonamentades en contínues adaptacions al gust del moment present. Aquesta pràctica facilita que les relacions entre els individus i els grups socials, i entre els grups socials, siguin més tènues, més temporals, flexibles i dèbils, i guiades per interessos circumstancials. Malgrat les grans possibilitats d'establir relacions, les persones estan més aïllades que en èpoques anteriors. Aquesta soledat relacional altera l'estabilitat i la cohesió social. Es desfan els teixits que relligaven la vertebració social i es fa més difícil identificar nous elements de cohesió social. Els lligams entre les persones, afirma Bauman (2007) són cada cop més dèbils. Les persones experimenten cada cop més la sensació d'aïllament. La soledat de l'individu és més patent i els lligams socials són evanescents. La paraula comunitat ha perdut la seva significació. El resultat més evident d'aquesta situació són els nombrosos casos de desagregació social que afavoreixen l'autisme social, o la pèrdua de visió global de la realitat. La fugida de la realitat no és ja un accident, sinó un estat en el qual les persones entren i surten amb una certa facilitat.

1.4. Fragmentació d'interessos

Les institucions col·lectives tradicionals perden progressivament part de la seva històrica funció social, i els actors socials s'atomitzen i es dispersen en múltiples centres d'interès. En aquest sentit, adverteix Lipovetsky, els individus apareixen més

fragmentats i mòbils, fluïts i socialment independents. El resultat final és la desestabilització del jo i la seva dissolució com a individualitat diferenciada. Torna a adquirir sentit el valor del col·lectiu davant del valor de l'individu. La tribu guanya la partida al jo. Algunes religions basen la seva identitat en una desmesurada valoració de la dimensió col·lectiva i un oblit manifest de les qüestions relacionades amb la sobirania de l'individu emancipat de tota tutela i esclavatge.

Els individus d'aquesta nova modernitat prenen distància de la societat, i eviten comprendre-la de manera global perquè no tenen els instruments adequats. Només s'estableixen aquelles relacions que els permeten confirmar i defensar els seus interessos particulars. Els joves són més amics dels seus amics, però més despreocupats per aquells que són percebuts com a llunyans. La solidaritat és més selectiva. Els joves repensen el que és l'interès general amb uns paràmetres totalment diferents dels emprats pels seus pares. De tant en tant, sorgeixen nous elements de mobilització social, tot i que són relativament efímers. Els lligams socials es forgen ara per preferències fragmentades i inconnexes.

Els individus són els únics responsables de resoldre els dilemes que els preocupen. Per això, les persones tenen la sensació de trobar-se desamparats a l'hora de defensar-se davant dels riscos provocats per la poca transparència d'un poder cada cop més global i opac al control polític. L'entorn canvia i es transforma ràpidament, però les persones no poden influir en els canvis, només en pateixen les conseqüències. Els individus es resignen i esperen eludir els mals que s'intueixen. La flexibilitat i l'adaptació esdevenen les millors defenses davant la impossibilitat de recuperar el control sobre els canvis (Bauman, 2007). Les persones es troben agrupades en associacions i xarxes d'interès comuns, i es divideixen en "subcultures, cada una amb els seus propis valors i estils de vida, cada una amb interessos diferents ... S'ha passat de ser una societat de masses amb una classe mitja àmplia i pràcticament homogènia, a construir una societat en mosaic amb gran diversitat cultural, àdhuc dins de la pròpia classe mitja" (Obsborne i Gaebler, 1994).

1.5. Canvi del mapa religiós

La globalització de l'economia ha comportat, entre altres fenòmens, un notable augment de les corrents migratòries. Un dels resultats evidents d'aquest fenomen és l'augment de la pluralitat cultural, i la seva visibilitat. La diversitat cultural és avui perfectament visible a la plaça pública. Un aspecte particular de la diversitat cultural és el pluralisme religiós. Que també està avui en els espais públics. El pluralisme religiós ha tingut un notable impacte

en la visibilitat de la diversitat cultural. Per molts immigrants la vivència pública de la seva fe religiosa és una manera de reafirmar la seva identitat en un país estranger i, una defensa davant les injustícies econòmiques que han motivat, en molts d'ells, la sortida del seu país d'origen. Pels fills de les primeres generacions d'immigrants, la religió, junt amb les cadenes de televisió captades per les antenes parabòliques, i la seva visibilitat a través de signes culturals, aporta molts dels elements bàsics per confirmar la seva identitat davant dels conflictes d'integració. Aquest fet és uns dels mitjans més eficaços de penetració de les lectures radicals del salafisme i del wahhabisme, entre els col·lectius àrabs dels països europeus.

La recent immigració ha canviat el mapa religiós de Catalunya i ha tornat a situar el fet religiós a l'agenda política. Catalunya és una societat plural en relació al fet religiós. Encara que la religió catòlica continua essent la majoritària, ja no és la única proposta de sentit moral o de salvació present en l'espai públic. Avui la presència de les religions minoritàries és cada cop més notòria, i els seus seguidors augmenten dia a dia. És notable l'increment de les esglésies evangèliques, i és evident la presència de l'Islam junt amb la rellevància mostrada per altres religions.

No es tenen dades numèriques certes sobre quin és el nivell de pluralisme religiós en la nostra societat. La tutela constitucional sobre la intimitat pel que fa a les creences impedeix incorporar dades sobre aquest tema en les recollides de les dades censals. Per això, els mecanismes emprats per conèixer la diversitat religiosa són preguntes sobre creences dins d'enquestes d'opinió, o estimacions indirectes. Aquesta circumstància fa que sigui difícil saber amb exactitud els valors quantitius de les creences, i quin és el pes relatiu de cadascuna d'elles. Els valors reals sobre la quantitat de creients són apreciacions que poden mostrar una certa imprecisió.

Una font d'informació són les dades del Registre d'Entitats Religioses. Però aquestes dades han de valorar-se amb prudència, per la pròpia naturalesa d'aquest registre. El registre depèn de la iniciativa de l'entitat religiosa i de la capacitat per mantenir les dades actualitzades. Per això les dades d'aquest registre són una aproximació, però mai un reflex real de la situació de les entitats religioses a Espanya. Malgrat totes les prevencions que cal prendre, les dades del registre indiquen la situació del pluralisme religiós. En la següent taula s'informa de quina ha estat l'evolució de les entitats religioses a Espanya en els darrers 6 anys¹.

---

1. Dades proporcionades pel Registre d'Entitats Religioses del Ministeri de Justícia. Com que la inscripció en el registre és voluntària, les dades del registre són una aproximació a la realitat del pluralisme religiós a Espanya.

Nombre entitats religioses	No catòliques	% de pes	Catòliques	% de pes	Total
2001	1.120	9,33	10.877	90,66	11.997
2006	1.707	12,12	12.372	87,87	14.079
2007	1.866	13,05	12.437	87,04	14.288

Taula 1 Evolució de les entitats religioses a Espanya (2001-2007)

Font: Dades elaborades a partir del Registre d'Entitats Religioses, Ministeri de Justícia

En la següent taula es mostra la distribució per Comunitats Autònomes, sense comptabilitzar les ciutats autònomes de Melilla i Ceuta.

	Entitats catòliques		Entitats religioses no catòliques		Població 2006	Ràtio persones entitats catòliques	Ràtio persones entitats religioses no catòliques
	Total	% sobre total	Total	% sobre total			
Andalusia	2.876	23,15	320	16,88	7.975.672	2.773	24.924
Aragó	523	4,21	56	2,95	1.277.471	2.443	22.812
Astúries	184	1,48	16	0,84	1.076.896	5.853	67.306
Cantàbria	149	1,20	6	0,32	568.091	3.813	94.682
Castella Lleó	1.178	9,48	50	2,64	<u>2.523.020</u>	2.142	50.460
Castella la Manxa	625	5,03	68	3,59	1.932.261	3.092	28.416
Catalunya	1.360	10,95	436	23,00	7.134.697	5.246	16.364
Com. Valenciana	926	7,45	189	9,97	4.806.908	5.191	25.433
Extremadura	266	2,14	22	1,16	1.086.373	4.084	49.381
Galícia	464	3,74	55	2,90	2.767.524	5.964	50.319
Illes Balears	248	2,00	53	2,80	1.001.062	4.037	18.888
Illes Canàries	228	1,84	97	5,12	1.995.833	8.754	20.576
La Rioja	114	0,92	13	0,69	306.377	2.688	23.567
Madrid	1.932	15,55	387	20,41	6.008.183	3.110	15.525
Murcia	284	2,29	79	4,17	1.370.306	4.825	17.346
Navarra	295	2,37	13	0,69	601.874	2.040	46.298
Pais Basc	770	6,20	36	1,90	2.133.684	2.771	59.269
	12.422		1.896		44.566.232		

Taula 2 Entitats religioses per Comunitats Autònomes

Font: Dades elaborades a partir del Registre d'Entitats Religioses, Ministeri de Justícia

La següent taula mostra el nombre d'entitats religioses desagregades per confessions, segons les dades del Registre d'Entitats Religioses a l'any 2007.

Confessions religioses 2007

1. Evangèlics	1325
<i>Assemblies de Germans</i>	131
<i>Baptistes</i>	234
<i>Presbiterians</i>	38
<i>Pentecostals</i>	183
<i>Església de Filadelfia</i>	1
<i>Església de Crist</i>	10
<i>Adventistes</i>	4
<i>Exercit de Salvació</i>	1
<i>Comunitat Anglicana</i>	18
<i>Altres evangèlics</i>	121
<i>Interdenominacionals</i>	69
<i>Evangèlics no espanyols (holandesos, noruecs, suecs...)</i>	37
2. Musulmans	443
3. Jueus	18
4. Bahà'ís	11
5. Testimonis de Jehovà ²	2
6. Mormons	1
7. Ortodoxes	13
8. Hinduistes	4
9. Budistes	28
10. Ciència de Crist	4
11. Altres confessions cristianes	17

Taula 3 Nombre d'entitats religioses a Espanya, 2007

Font: Registre d'Entitats Religioses del Ministeri de Justícia

---

2. Les dades dels Testimonis de Jehovà estan referides a la inscripció de les seves entitats centrals; no reflexen el nombre de temples.

A Catalunya es tenen unes dades més precises sobre les entitats religioses gràcies al bon estudi de camp continuat, fet per la Direcció General d'Afers Religiosos de la Generalitat de Catalunya. A continuació es resumeixen les últimes dades presentades per aquesta Direcció General, i que corresponen el nombre de temples i oratoris a inicis de l'any 2007 i les dades de l'any 2004.

	2004			2007			
	A	B	C	D	E	F	G
Esglésies i oratoris catòlics			652				
Parròquies catòliques			1.882				
Total Església Catòlica			2.534			73,47	
Esglésies evangèliques	341	47,23	453	453	49,51	13,13	58,03
Islam	139	19,25	169	169	18,47	4,90	15,54
Testimonis Cristians de Jehovà	141	19,53	147	147	16,07	4,26	3,11
Budisme	28	3,88	42	42	4,59	1,22	7,25
Hinduisme	16	2,22	30	30	3,28	0,87	7,25
Esglésies ortodoxes	8	1,11	18	18	1,97	0,52	5,18
Església Adventista del Setè Dia	12	1,66	16	16	1,75	0,46	2,07
Església de Jesucrist dels Sants dels Darrers Dies	13	1,80	14	14	1,53	0,41	0,52
Fe Bahà'í	12	1,66	10	10	1,09	0,29	-1,04
Sikhisme	5	0,69	6	6	0,66	0,17	0,52
Taoisme	5	0,69	6	6	0,66	0,17	0,52
Judaïisme	2	0,28	4	4	0,44	0,12	1,04
	722		3.449	915			

- A. Total de llocs sense l'església catòlica
- B. Percentatge de llocs sense l'església catòlica
- C. Total de llocs amb l'església catòlica
- D. Total de llocs sense l'església catòlica
- E. Percentatge de llocs sense l'església catòlica
- F. Percentatge de llocs amb l'església catòlica
- G. Comparació del creixement de confessions no catòliques

Taula 3 Dades dels temples i oratoris de les entitats religioses a Catalunya 2007

Font: Elaboració a partir de les dades de la Direcció General d'Afers Religiosos de la Generalitat de Catalunya

Tota aquesta nova realitat social exigeix una acció de govern clara, mobilitzar idees, articular respostes i dotar de recursos els diferents nivells de govern per dirigir i gestionar adequadament el pluralisme religiós. La diversitat religiosa planteja a les societats contemporànies noves qüestions en l'àmbit sociocultural, per les quals no es tenen encara respostes adequades. Moltes de les actuals respostes foren pensades per resoldre els antics problemes associats a les relacions societat-religió, Estat-confessions religioses. Algunes de les alternatives articulades anys enrere serveixen de ben poc davant del complex fenomen del pluralisme religiós, i altres resulten bastant limitades donat l'abast d'aquests problemes. Aquesta nova realitat és una gran oportunitat per a definir un nou marc de convivència per la societat contemporània, i una magnífica ocasió per repensar les grans qüestions que donen sentit a la vida de les persones.

2. El dret a la Llibertat Religiosa

2.1. Maduresa democràtica

Un bon indicador de la maduresa democràtica d'una societat és el seu grau d'assumpció del pluralisme religiós. Els poders públics articulen la pluralitat i la diversitat religiosa a través d'instruments polítics i jurídics. Tots aquests mitjans s'enquadren dins del que s'ha anomenat tradicionalment, i de forma genèrica, les relacions Estat – Església, i que han tingut en el Dret Canònic l'expressió jurídica doctrinal. L'evolució de la societat espanyola, primer durant el període de la transició política, i després amb el notable increment de la diversitat religiosa, ha modificat notablement la naturalesa d'aquestes relacions perquè s'han transformat els elements del binomi, així com molts dels elements del context on es produeixen aquestes relacions. A Espanya avui s'han canviat els paràmetres amb els quals l'Estat democràtic s'havia relacionat amb el fet religiós perquè s'ha transformat la pròpia realitat religiosa del país.

Amb la Constitució de 1978 Espanya deixà de ser un Estat confessional catòlic i esdevingué un Estat sense cap significació confessional. Durant el període constitucional i els moments immediatament posteriors, l'Església Catòlica, que havia gaudit d'amplis privilegis davant d'altres confessions religioses, jugà un paper decisiu, malgrat les seves tensions internes i les pressions externes, a l'hora de crear el nou marc constitucional favorable a la llibertat religiosa. El memorable discurs del cardenal Tarancón a l'església Los Jerónimos de Madrid alineà clarament l'Església Catòlica espanyola en el procés de recuperació de les llibertats democràtiques. Cal reconèixer que el paper d'alguns dirigents d'aquesta església en aquells anys fou decisiu per a la consolidació de la democràcia a Espanya; actitud que contrasta amb les constants ingerències polítiques partidistes d'alguns responsables de l'Església espanyola, contra la política del govern socialista.

La Constitució de 1978 fixà el marc i la naturalesa de les relacions Església – Estat per a l'Espanya democràtica. En el seu article 16, s'estableixen els següents principis:

- 1. Es garanteix la llibertat ideològica, religiosa i de culte dels individus i de les comunitats sense cap més limitació, quan siguin manifestats, que la necessària per al manteniment de l'ordre públic protegit per la llei.*

2. *Ningú podrà ser obligat a declarar quant a la seva ideologia, religió o creences.*
3. *Cap confessió tindrà caràcter estatal. Els poders públics tindran en compte les creences religioses de la societat espanyola i mantindran les conseqüents relacions de cooperació amb l'Església catòlica i les altres confessions.*

L'article 16.1 de la Constitució reconeix la llibertat ideològica, religiosa i de culte, tant pels individus com per les comunitats de fe³ que, d'acord amb el que es desenvolupà després en la Llei Orgànica de Llibertat Religiosa, són les esglésies, confessions i comunitats religioses. Atès que la llibertat religiosa és un dret fonamental, hi va haver un desenvolupament posterior mitjançant una llei orgànica específica: la Llei Orgànica de Llibertat Religiosa (7/1980). Aquesta fou la primera llei orgànica de la democràcia que desenvolupava un dret fonamental.

2.2. Neutralitat i aconfessionalitat

El text constitucional assegura, en primer lloc, la independència mútua i l'autonomia de l'Estat i de les confessions religioses. El contingut de l'article 16 reconeix el principi de la no ingerència, molt important per poder garantir la independència de les confessions religioses davant de l'Estat, i el respecte de l'Estat per les dinàmiques internes de les confessions religioses.

La Constitució no utilitza, per definir la naturalesa de l'Estat, els termes aconfessional o laic. No obstant, els experts⁴ indueixen aquests principis a partir del redactat concret de l'article 16.3. del text constitucional on es diu: "cap confessió tindrà caràcter estatal", tot i reconèixer que és una forma molt tímida d'abordar aquesta qüestió. Molt probablement, el consens constitucional no permeté anar més enllà d'aquesta formulació. Aquest redactat, cautelós en les seves expressions, situa el subjecte de la frase no en els poders públics sinó en les confessions. Això és

---

3. El concepte de "comunitat de fe" engloba el conjunt d'entitats i institucions constituïdes per persones que professen una mateixa confessió religiosa. Aquest concepte resulta més entenedor que "comunitat religiosa" donada la connotació restrictiva d'aquest terme si s'associa únicament a les ordres religioses.

4. L'autor ha fet servir materials de referència jurídica de diversos experts en temes constitucionals o en dret religiós. Entre ells, es poden destacar a: Seglers Gómez-Quintero (2000, 2005a, 2005b), Porras Ramírez (2006), Areces Piñol (2003) i varis autors en el monogràfic de la Revista catalana de dret públic (2006).

important, perquè significa que la perspectiva introduïda pels constituents accentua que les confessions religioses han de renunciar a monopolitzar els poders públics.

Els experts consideren també que l'article 16.3 consagra el principi de la neutralitat de l'Estat davant del fet religiós. El concepte de neutralitat té diverses significacions. Una d'elles fa referència al respecte a la igualtat que els poders públics han de mantenir en les seves relacions amb les confessions religioses. Moltes confessions religioses minoritàries reclamen més neutralitat d'alguns poders públics a l'hora de respectar l'exercici de la llibertat religiosa. Algunes confessions consideren que encara perduren fortes inèrcies confessionals en perjudici de les religions minoritàries. La neutralitat comporta que els poders públics són incompetents per jutjar qualsevol acte de fe, i per això no poden valorar les creences que conformen el nucli de fe. Per això es considera que l'Estat no professa cap confessió religiosa: ni és ateu ni és laicista. L'Estat és laic, neutre davant del fenomen religiós. Això comporta que els poders públics no puguin fonamentar-se en valors religiosos, com a tals, a l'hora de legitimar les seves actuacions.

Però la neutralitat té un altre sentit. Neutralitat vol dir que les entitats religioses han d'acceptar la seva impossibilitat d'interferir en l'exercici de la sobirania popular representada per les institucions parlamentàries. Això vol dir que les confessions religioses admeten que les seves creences no són la font de legitimitat de les lleis i de les actuacions dels poders públics.

Ara bé, la neutralitat no comporta indiferència. Ni dels poders públics davant dels valors positius presents en les diferents confessions religioses; ni de les confessions religioses davant dels valors ètics subjacents en l'acció política. Aquesta doble relació és el que permet situar adequadament, dins d'un Estat aconfessional o laic les relacions del poder públic i les confessions religioses. Un dia, un alt dirigent de l'Església Catòlica afirmà que moralment estava en contra de la llei de l'avortament, però que acceptava el que el Parlament havia legislat i que, en conseqüència, reclamava als poders públics vigilar l'acompliment dels supòsits d'avortament i el control d'aquells centres permissius a l'hora d'interpretar-los. El criteri d'aquest eclesialístic és totalment coherent amb aquesta actitud de neutralitat reclamada a les esglésies. Lamentablement, aquest criteri no és compartit per alguns dels responsables de l'Església Catòlica que voldrien que fos perseguit penalment, el que ells consideren pecat.

2.3. Igualtat i diversitat

En la Constitució s'estableix també el principi de cooperació entre l'Estat i les confessions religioses. Això queda definit al final de l'article 16.3 on s'estableixen dos mandats clars: "els poders públics tindran en compte les creences religioses de la societat espanyola i mantindran les consegüents relacions de cooperació amb l'Església Catòlica i les altres confessions". La redacció d'aquest article incorpora la valoració positiva del fet religiós per part dels poders públics ja que, si no fos així, no s'indicaria la necessitat de mantenir unes relacions de cooperació amb les confessions religioses. Aquests dos mandats constitucionals han guiat la pràctica d'establir els acords de cooperació entre l'Estat i les principals confessions religioses a Espanya.

El redactat de l'apartat tercer de l'article 16, al mencionar de forma explícita i diferenciada l'Església Catòlica respecte les altres confessions, té diverses lectures. En primer lloc, afirma el que pot semblar una obvietat: que l'Església Catòlica és una confessió religiosa, fet que no es produeix respecte les altres confessions que no són ni esmentades. Aquesta qüestió és important, tal com es veurà més endavant, per la imprecisió jurídica al voltant del concepte de confessió religiosa, i la necessitat de validació que aquesta indeterminació comportarà per algunes institucions religioses. Però la menció específica de l'Església Catòlica en el text constitucional obre una altra reflexió vinculada a la naturalesa de les relacions entre l'Estat i les confessions religioses.

La primera consideració que es desprèn del text constitucional és el reconeixement d'una asimetria en la naturalesa de les relacions entre l'Estat i les confessions religioses. Això no perjudica la necessària igualtat que ha de presidir les relacions del poder polític amb les confessions religioses. De l'afirmació "(els poders polítics) mantindran les consegüents relacions de cooperació amb l'Església Catòlica i les altres confessions" no pot deduir-se que els poders polítics hagin de tenir una relació de privilegi amb l'Església Catòlica. Sí que aquest text permet abordar, en l'àmbit concret de les polítiques vers els afers religiosos, una qüestió que sembla òbvia: la necessària igualtat davant la llei no impedeix respectar la diversitat.

Des del sector públic, l'acció de govern ha de respectar i tractar amb igualtat el conjunt de tradicions religioses. En el cas d'existir alguna mena de discriminació han de prendre's accions positives per evitar-les. Però cada tradició religiosa ha d'ésser considerada amb una visió diferenciada segons la seva tradició històrica, implantació

social i projecció cultural. Els governants han de promoure una relació amb les diferents confessions religioses que tinguin present aquesta diversitat. Així, la governança ha d'assumir el sentit de la igualtat asimètrica que ha de presidir la política pública d'afers religiosos.

El text constitucional no discrimina cap confessió religiosa, simplement actualitza, en l'àmbit de les polítiques públiques, la idea clàssica d'Aristòtil que la justícia consisteix en tractar igual allò que és igual, i diferent allò que és diferent. En aquest cas, l'objectiu polític últim dels poders públics és afavorir que les diferents confessions religioses puguin gaudir plenament de tots els drets associats a la llibertat religiosa, i practicar-los sense més restriccions que les marcades en la pròpia legislació. Però avui la realitat no és així; no totes les confessions estan en les mateixes condicions per poder-ho fer. En la nostra societat persisteixen encara situacions de desigualtat pel que fa a la pràctica de la llibertat religiosa. Cada confessió percep diversos graus de limitacions respecte la pràctica religiosa. No es tracta d'establir un barem de greuges, però sí d'identificar quins són els problemes i, a través de les polítiques públiques d'afers religiosos, intentar avançar cap a aquesta legítima igualtat.

Per eliminar aquestes situacions de desigualtat cal, en primer lloc, reconèixer l'existència de les diferències i assumir que han de tractar-se de forma diferenciada. Adoptar aquest punt de vista com un eix bàsic en la política pública d'afers religiosos d'una acció de govern, no significa contradir el principi bàsic d'igualtat. La igualtat i la diferència són dos mots que defineixen dues qualitats no antagòniques. La possibilitat d'harmonitzar la igualtat i la diferència és el que permet parlar avui d'una igualtat asimètrica, en l'àmbit de les relacions dels poders públics i les confessions religioses. No es pot tractar de forma igual allò que és diferent.

Contraposar igualtat i diferència és un error. Es tracta de dos valors complementaris. L'antagonisme no està entre igualtat i diferència; el contrari d'igualtat és la desigualtat, i l'antagònic de la desigualtat és la uniformitat (Subirats, 2007). La igualtat no és una realitat objectiva; és una construcció feta a partir de diverses consideracions valoratives, que troben en el marc del dret una fixació normativa que esdevé un formulació que guia el comportament dels poders públics. És evident que entre els dos pols (igualtat i diferència) existeixen tensions que fan difícil l'elaboració d'una política pública en afers religiosos, integradora en un projecte únic del progrés cap a la igualtat i el respecte a la diferència. Però, el millor camí per gestionar aquesta tensió no és la seva negació. En l'àmbit de les polítiques públiques sempre hi haurà tensions, i l'acció de govern comporta assumir-les de forma creativa. Cal saber

tractar la diferència amb polítiques orientades a la diversitat, sense pretendre tractar a tothom de la mateixa manera. La igualtat no significa acceptar una identitat falsa, negant la diferència, ni un relativisme optimista i acrític vers les diferències, especialment respecte aquelles que neguen el principi d'igualtat.

La gestió de la diferència ha d'emprar criteris equitatius per vèncer els obstacles que impedeixen la igualtat real de les confessions en el gaudi dels seus drets. Les polítiques religioses han de tenir aquesta visió positiva de la diferència, i han de promoure accions positives per remoure els diferents obstacles que priven a les confessions religioses la igualtat a l'hora d'exercir la llibertat religiosa. La menció diferenciada de l'Església Catòlica en l'article constitucional el que ha de permetre situar amb normalitat la gestió de la diferència, en el centre de les polítiques religioses.

2.4. Plena llibertat religiosa

La legislació i normativa espanyoles protegeixen àmpliament la llibertat religiosa, tant en la seva execució individual com col·lectiva. No existeix cap limitació més a aquesta llibertat que les explicitades en la Llei Orgànica de Llibertat Religiosa, en el seu article tercer: la protecció dels drets de les altres persones a exercir les seves llibertats públiques i drets fonamentals, i l'orde públic, entès com a garantia de respecte a la seguretat, la sanitat i la moralitat pública. Aquests són els únics límits.

Qualsevol persona o comunitat de fe pot celebrar els seus cultes sense més limitació que les previstes. Aquesta observació resulta pertinent per evitar, com s'ha fet en més d'una ocasió, les traves administratives sobreposades a l'hora d'exercir la llibertat de culte. L'exercici de la llibertat de culte no pot representar una carrera d'obstacles administratius per a cap grup religiós. Les ordenances són les que hi ha i cal aplicar aquelles que la llei preveu, ni una més. Per sort, encara no hi ha gaires denúncies contra aquelles autoritats que, per zel administratiu, impedeixen exercir un dret emparat per la Constitució.

Tampoc hi ha massa limitacions per tal de considerar què és una església, confessió o grup religiós. La regulació normativa no és restrictiva a l'hora de constituir un grup religiós. L'actual legislació espanyola no especifica el que es considera grup religiós. La normativa vigent reserva el terme "confessió religiosa" als subjectes col·lectius titulars del dret de llibertat religiosa, associats al fet de considerar-se

membres d'una fe. Per tal que un col·lectiu tingui la consideració de grup religiós, només cal que es declari com a tal, faci una acta fundacional i adopti uns estatuts. Però per tenir el reconeixement de grup religiós, no cal la inscripció en el Registre d'Entitats Religioses del Ministeri de Justícia. Només cal fer-ho per tenir personalitat jurídica i gaudir dels beneficis que això comporta. El caràcter aconfessional de l'Estat afavoreix la màxima senzillesa de tramitació administrativa per tal de considerar un grup com a religiós.

L'obtenció de la qualificació d'una institució com a confessió religiosa, i el seu registre com a tal és un requisit indispensable per què aquesta pugui beneficiar-se dels drets previstos en el desenvolupament normatiu, així com per què també els puguin gaudir els seus membres. El registre com a entitat religiosa és una garantia pel respecte de la llibertat dels creients. També és una salvaguarda per evitar que institucions que s'identifiquen bàsicament per l'adscripció a un pensament o a unes idees, puguin tenir la consideració d'entitats religioses. Només pot negar-se la inscripció si es tenen proves molt contundents que l'entitat sol·licitant atempta contra l'ordre públic, la salut o la moral pública.

2.5. Remoure obstacles

Els poders públics han d'adoptar mesures orientades a remoure els obstacles que impedeixen assolir la igualtat per practicar els drets de la llibertat religiosa. L'objectiu de tota política pública en l'àmbit dels afers religiosos és aconseguir eliminar qualsevol tracte desigual d'alguna o algunes confessions religioses en relació amb la resta; com també ho és el combat contra qualsevol forma de desigualtat a l'hora de desenvolupar totes les dimensions de la llibertat religiosa i de culte. La qüestió clau és com remoure els obstacles que impedeixen la igualtat. Per recórrer aquest camí, cal gestionar adequadament les diferències que hi ha entre les diferents confessions religioses. Aquestes diferències tenen el seu origen en el fet que unes estan molt més arrelades en la història i les tradicions de la societat que altres, o perquè el nombre d'adeptes és una variable significativa a l'hora de comparar-les i, en altres casos, perquè la seva projecció social és distinta. Aquesta diversitat fa que el decisor polític hagi de plantejar-se la gestió d'aquesta diversitat basada en la diferència. Així es forma una associació estreta entre igualtat i diferència.

La gestió de la diferència no és estàtica, tot el contrari. La dinàmica de la societat, els canvis continus de l'entorn, o la modificació de les necessitats dels agents polítics

i socials, obliga a adoptar polítiques d'afers religiosos que respectin la diferència amb flexibilitat i adaptabilitat. Es tracta de no aferrar-se a solucions vàlides per a altres contextos o centrades en una pretesa igualtat inexistente en la realitat. En tot moment la política pública en afers religiosos ha d'adaptar-se a les realitats diferenciades de les confessions religioses i, a mesura que aquestes es transformen, ha de tornar-se a readaptar a la nova situació.

Finalment, els poders públics han de saber explicar de forma pedagògica quan es prenen certes decisions que poden semblar discriminatòries, i com aquestes decisions permeten garantir la igualtat bàsica en l'exercici dels drets religiosos dels ciutadans. La manca d'explicacions clares i concretes introdueixen molta confusió i soroll a unes decisions que poden ser difícils, perquè la seva total comprensió comporta remoure prejudicis i estereotips.

3. Marc normatiu

3.1. Marc general

De la Constitució i de la Llei Orgànica de Llibertat Religiosa se'n desplega tot el marc normatiu regulador de les relacions entre l'Estat i les confessions religioses. Els acords de cooperació entre l'Estat i les confessions religioses han estat un dels instruments habituals de relació entre les institucions públiques i les diferents confessions religioses. L'Estat havia establert l'any 1976, poc abans de l'aprovació de la Constitució, un acord de cooperació específica amb l'Església Catòlica espanyola. Posteriorment, a principis de 1979, es van signar quatre acords sectorials. Aquests acords plenament vigents substitueixen l'antic Concordat franquista de l'any 1953 i tenen rang jurídic internacional, per la qual cosa estan subjectes a les normes generals de Dret Internacional. Aquesta circumstància atorga a aquests acords un caràcter especial: no poden ser modificats mitjançant normes legislatives internes de l'Estat espanyol.

Més endavant, l'any 1992, es formalitzaren uns acords amb les diferents confessions religioses no catòliques inscrites com a tals i que, per la seva extensió i afiliació, tenien la consideració de notori arrelament en la societat espanyola. En aquell moment es considerà que les confessions jueva, protestant i musulmanes reunien la condició de notable arrelament. Per això es signaren sengles acords de cooperació amb la Federació d'Entitats Religioses Evangèliques d'Espanya, amb la Federació de Comunitats Jueves d'Espanya i amb la Comissió Islàmica d'Espanya.

Avui, el marc normatiu que empara i regula l'exercici de la llibertat religiosa a Espanya està integrat per les següents normatives:

Disposicions legislatives i normatives

- Constitució Espanyola de 1978
- Estatut d'Autonomia de Catalunya, 2006
- Llei Orgànica 7/1980, de 5 de juliol, de Llibertat Religiosa
- Llei Orgànica 4/2000, d'11 de gener, sobre drets i llibertats dels estrangers a Espanya i la seva integració social
- Reial Decret 142/1981, de 9 de gener, d'organització i funcionament del Registre d'Entitats Religioses

- Reial Decret 589/1984, de 8 de febrer, sobre Fundacions religioses de l'Església Catòlica
- Reial Decret 1879/1994, de 16 de setembre, on s'aproven diverses normes procedimentals en matèria de Justícia i Interior
- Reial Decret 1474/2000, de 4 d'agost, on es desenvolupa l'estructura orgànica bàsica del Ministeri de Justícia
- Reial Decret 864/2001, de 20 de juliol, on s'aprova el Reglament para l'aplicació de la Llei de Estrangeria
- Ordre Ministerial d'11 de maig de 1984 sobre publicitat del Registre d'Entitats Religioses
- Resolució d'11 de març de 1982, de la Direcció General d'Afers Religiosos, sobre la inscripció d'entitats de l'Església Catòlica al Registre d'Entitats Religioses

Acords amb la Santa Seu

- Acord entre Santa Seu i Estat espanyol de 1976
- Acord entre l'Estat espanyol i la Santa Seu sobre assumptes jurídics 3 de gener de 1979
- Acord entre l'Estat espanyol i la Santa Seu sobre assumptes econòmics 3 de gener de 1979
- Acord entre l'Estat espanyol i la Santa Seu sobre ensenyaments i assumptes culturals 3 de gener de 1979
- Acord entre l'Estat espanyol i la Santa Seu sobre assistència religiosa a les Forces Armades i al Servei militar de clergues i religiosos 3 de gener de 1979

Acords amb les confessions minoritàries

- Acord de cooperació de l'Estat espanyol amb la Federació d'Entitats Religioses Evangèliques d'Espanya, llei 24/1992
- Acord de cooperació de l'Estat espanyol amb la Federació de Comunitats Israelites d'Espanya, llei 24/1992
- Acord de cooperació de l'Estat espanyol amb la Comissió Islàmica d'Espanya, llei 24/1992

Aquestes lleis i normatives, a més d'aspectes generals, contempnen qüestions relacionades amb la pràctica religiosa, algunes de les quals també es troben recollides en disposicions legals i normatives sectorials. Així, existeixen acords i disposicions legislatives i regulacions relacionades amb al respecte als diferents tipus

d'alimentació prescrits per les religions; l'assistència religiosa en les Forces Armades; l'assistència religiosa en centres penitenciaris, sanitaris i educatius; els drets associatius; el respecte a l'observança dels descansos setmanals i festivitats religioses; l'assistència per l'ensenyament religiós i el règim econòmic dels professors de religió; atenció religiosa en la mort i en els cementiris, validació del matrimoni religiós; situació dels ministres de culte i el seu règim de seguretat social; la protecció penal de la llibertat religiosa; el règim econòmic; i el Registre d'entitats religioses.

La Llei Orgànica de Llibertat Religiosa exigeix, per tal que una entitat religiosa adquireixi personalitat jurídica civil, la seva inscripció al Registre d'Entitats Religioses (art. 5.1 LOLR: "les esglésies, confessions i comunitats religioses i les seves federacions gaudiran de personalitat jurídica, un cop inscrites en el corresponent registre públic, que es crea, a tal efecte, en el Ministeri de Justícia" registre regulat pel Reial decret 142/81. La inscripció al Registre és, al mateix temps, el requisit indispensable per gaudir de la previsió de l'art. 16.3 CE, quan estableix la cooperació de l'Estat amb les confessions.

Aquesta funció registral, la realitza la Direcció General de Registre d'Entitats Religioses integrada en el Ministeri de Justícia del Govern de l'Estat. Si aquesta Direcció General ho considera oportú, pot demanar un informe a la Comissió Assessora de Llibertat Religiosa. Aquesta examina, si és el cas, les peticions presentades per ser considerades com a confessió religiosa i informa sobre la idoneïtat de concedir-li o no la naturalesa religiosa. La resolució la dicta la Direcció General d'Afers Religiosos del Ministeri de Justícia.

Els efectes de la inscripció són diversos. El principal, l'adquisició de la personalitat jurídica. Gràcies a això podran constituir associacions, fundacions i institucions per a la realització dels seus fins i podran establir acords o convenis de cooperació amb l'Estat si tenen "notori arrelament" (art. 7.1 de la Llei Orgànica de Llibertat Religiosa). També l'article 1.a del Reial Decret 1890/91 precisa que les confessions inscrites seran escoltades en l'elecció dels components de Comissió Assessora de Llibertat Religiosa, per modificar el Codi civil, el Codi penal i algunes normes de l'àmbit militar. Finalment, la inscripció també faculta per tenir presència en l'àmbit escolar. A la pràctica, la principal conseqüència derivada de la inscripció és la possibilitat de cooperar amb l'Estat, i la tinença d'una sèrie de drets en el marc d'un estatut especial. Però és molt important remarcar que aquesta inscripció no és un prerrequisit per tal de considerar una entitat com a religiosa. Aquest és un dret directament reconegut a qualsevol grup que, segons els seus fins fundacionals, es consideri religiós.

Les entitats religioses que vulguin establir acords i convenis han d'estar registrades i tenir la consideració d'entitats religioses amb notori arrelament. Aquelles confessions que tinguin aquesta consideració poden gaudir d'avantatges fiscals; tenir dret a l'ensenyament de la seva religió en el sistema escolar; l'assistència religiosa a hospitals, presons i casernes militars; a més dotar a qui l'obté d'un estatus públic de religió. Avui, deixant a banda l'Església Catòlica que té reconeguda el seu arrelament social per l'article 16.3 de la Constitució, tenen aquesta consideració les esglésies evangèliques, les comunitats jueves i les islàmiques des de l'any 1992; l'Església de Jesucrist dels Sants dels Darrers Dies (mormons) des de 2003; els Testimonis Cristians de Jehovà des de l'any 2006; i l'octubre de 2007 ha estat atorgat el notori arrelament a la comunitat budista espanyola.

La Llei Orgànica de Llibertat Religiosa preveu l'existència de la Comissió Assessora de Llibertat Religiosa, amb la funció preceptiva d'assessorar a l'hora d'establir acords i convenis amb les confessions religioses, i avaluar, si és el cas, qui pot tenir la consideració d'entitat religiosa per tal de procedir a la seva inscripció en el Registre. El funcionament d'aquesta Comissió està regulat per la Llei Orgànica de Llibertat Religiosa (article 8) i pel Reial Decret 1159/2001, de 26 d'octubre.

Una altra institució vinculada a la promoció de la llibertat religiosa és la Fundació Pluralisme i Convivència. Aquesta fundació pública, creada l'any 2004 a proposta del Ministeri de Justícia, té com a missió contribuir a l'execució de programes i projectes de caràcter cultural, educatiu i d'integració social de les confessions religioses minoritàries, que tinguin acord de cooperació amb l'Estat o de notori arrelament, així com vetllar pel foment del ple exercici de la llibertat religiosa. La Fundació dóna subvencions per enfortir els òrgans representatius d'aquestes confessions religioses, i per a activitats de les seves esglésies locals orientades a afavorir la seva integració social.

3.2. Situació a Catalunya

La Generalitat de Catalunya, molt abans de la revisió de l'Estatut d'Autonomia de Catalunya del 2006, interpretà que, d'acord amb el seu marc competencial propi, podia desenvolupar una política d'afers religiosos a Catalunya. Això es traduí amb la creació de la Direcció General d'Affers Religiosos l'any 2004. Les seves funcions definides en el decret de constitució (Decret 195/2004), - confirmades posteriorment en l'article 9 del decret 478/2006, de 5 de desembre, d'estructuració del

Departament de la Vicepresidència - li atorguen un marc d'atribucions. Aquestes atribucions són perfectament homologables al que podrien fer la resta d'Autonomies per promoure una política pròpia en aquest camp. Les funcions polítiques previstes per aquesta direcció general són:

1. L'atenció a les diferents entitats religioses establertes a Catalunya.
2. L'aplicació dels acords del Govern amb els òrgans representatius de les diferents confessions religioses a Catalunya i vetllar pel seu acompliment.
3. L'exercici de la representació ordinària de la Generalitat davant de les entitats religioses.
4. L'elaboració d'estudis i informes en matèria d'affers religiosos.
5. L'establiment i el manteniment de relacions amb els responsables institucionals per a temes de l'àmbit religiós.
6. L'exercici de qualsevol altra funció que sobre la matèria li encarregui el titular o el secretari general del Departament de la Presidència.

L'Estatut de Catalunya del 2006 introduí, en el seu article 161 competències específiques en matèria religiosa. En aquest article s'indica que:

1. "Correspon a la Generalitat la competència exclusiva en matèria d'entitats religioses que compleixen llur activitat a Catalunya, que inclou, en tot cas, la regulació i l'establiment de mecanismes de col·laboració i cooperació per a l'acompliment de llurs activitats en l'àmbit de les competències de la Generalitat.
2. Correspon a la Generalitat la competència executiva en matèria relativa a la llibertat religiosa. Aquesta competència inclou en tot cas:
  - a) Participar en la gestió del registre estatal d'entitats religioses amb relació a les esglésies, les confessions i les comunitats religioses que compleixen llur activitat a Catalunya, en els termes que determinin les lleis.
  - b) L'establiment d'acords i convenis de cooperació amb les esglésies, les confessions i les comunitats religioses inscrites en el registre estatal d'entitats religioses, en l'àmbit de competències de la Generalitat.
  - c) La promoció, el desenvolupament i l'execució, en l'àmbit de les competències de la Generalitat, dels acords i dels convenis signats entre l'Estat i les esglésies, les confessions i les comunitats religioses inscrites en el registre estatal d'entitats religioses.
3. La Generalitat col·labora en els òrgans d'àmbit estatal que tenen atribuïdes funcions en matèria d'entitats religioses."

---

4. La creença religiosa moderna

4.1. Pervivència de la religió

Molts dels filòsofs de la postmodernitat estaven convençuts que la raó moderna havia desplaçat definitivament les religions a l'àmbit privat, i que eren socialment irrelevantes. Durant un temps, els fets semblaven donar la raó al vaticini lliberal sobre la religió: s'havia convertit en un assumpte particular dels individus. Alguns d'aquests pensadors pronosticaven que la raó havia barrat definitivament el pas a les propostes prometeiques, i havia alliberat a la humanitat d'aquelles tradicions del pensament influïdes per visions salvífiques, entre elles les religioses.

No obstant, les dades sociològiques actuals aporten evidències que contradiuen els postulats de la fi de les religions. Ni s'ha donat la pretesa fi de la Modernitat, ni han desaparegut el fet religiós i les seves manifestacions. Tot el contrari: hi ha un ressorgiment del fet religiós, les seves expressions tornen a estar presents enmig de l'espai públic. Fins i tot l'univers conceptual religiós s'ha fet present, d'alguna manera, en les estratègies electorals. La religió segueix viva i continua essent un potent element dinamitzador de masses; actua de motor social; intervé en la cohesió de la societat; aporta vivències personals; està present en molts dels conflictes que afecten la humanitat; i, en algunes ocasions, proporciona bons rèdits polítics.

Diu Habermas "la caiguda del règim de Sha i la fundació de la República Islàmica d'Iran foren ja indicis del paper polític que anaven a desenvolupar els fonamentalismes religiosos. No obstant, al costat de l'Islam han aparegut mentrestant altres símptomes, com són l'èxit de les missions evangèliques a Amèrica Llatina i Àsia. Per últim, els atemptats suïcides a Israel i els atacs de l'11 S, així com l'atemptat de Madrid, ens han fet adonar-nos amb cruïda del mal ús de la religió com a arma política. Una altra dada coherent amb l'anterior és l'èxit de l'aliança entre evangèlics i catòlics als EE.UU." (Habermas, 2006). Dahrendorf considera que observa el retorn de la religió a l'àmbit polític, i com aquest fenomen qüestiona el secularisme de les societats occidentals (Dahrendorf, 2006).

Per què les religions tornen a ser notòries a la ciutat secular? Dahrendorf pensa que és per la fallida dels valors heretats de la Il·lustració (Dahrendorf, 2006). Al difuminar-se molts d'aquests valors, les persones se senten insegures perquè aquest fenomen

afecta les seves creences bàsiques, i els sistemes de referències aportades pel pensament il·lustrat. Davant d'aquesta situació, alguns individus tornen sobre els seus passos i recuperen la seva relació amb la religió. Davant de la fragmentació social i el desconcert davant d'un futur ple d'incerteses, algunes persones cerquen respostes i seguretats en els moviments religiosos. Lipovetsky creu que les "necessitats d'unitat i de sentit, de seguretat, d'identitat comunitària: és la nova oportunitat per les religions" (Lipovetsky, 2006). De la pertorbació social emergeixen noves formes d'expressió religiosa amb unes característiques comunes: pes del subjectivisme i l'afectivitat, i desinstitucionalització de la vivència religiosa. Afirmar Hervieu-Léger que "la modernitat ha destruït els sistemes tradicionals de la creença, però no ha pogut extirpar la creença. S'expressa de forma individualitzada, subjectiva, dispersa i per mitjà de la multiplicitat de significacions cada cop més independents del control de les institucions de la creença (i en particular de les institucions religioses)" (Hervieu-Léger, 2005).

De nou, els individus intenten refer les seves identitats descentrades tornant a la religió. Però la novetat és que el retorn del fenomen religiós no comporta necessàriament la revitalització de les religions tradicionals. La tornada de la religió a l'espai públic adopta formes diferents dels clàssics patrons religiosos. Quan l'individu hipermodern gira la mirada cap a la religió es troba davant d'una nova situació: enlloc d'una religió omnipresent, la societat disposa d'una gran oferta religiosa aportada pel pluralisme cultural del segle XXI. Més aviat apareixen noves formes de religiositat, o expressions religioses, bastant diferents de les conegudes fins ara. Es produeix el que Hervieu-Léger (2005) ha definit com la *creença religiosa moderna*.

4.2. Noves expressions religioses

La fi de la postmodernitat ha afectat profundament les grans tradicions religioses. La majoria d'elles han estat interpellades en el nucli de la seva identitat. Algunes, guiades per l'afany de seguir essent rellevants en les consciències dels individus, han iniciat un camí profund de renovació que les distancia de les seves identitats o creences bàsiques. La religiositat de la societat hipermoderna es formula a partir de noves realitats religioses. La dissolució d'algunes de les fonts tradicionals de sentit ha estimulat la renovació de les religions tradicionals, i la recerca de noves expressions religioses; com també l'aparició de noves espiritualitats, algunes d'elles sense cap referent religiós tradicional. Dóna la impressió que algunes confessions religioses, per tal de fer-se comprensibles a la mirada escèptica de la cultura contemporània, han aprimat tant les seves creences que han arribat a difuminar llur identitat.

Dins del nou pluralisme religiós, un dels fenòmens més destacats és l'aparició de noves confessions sense massa relació amb les tradicions religioses. La cultura contemporània ha desenvolupat noves expressions religioses a partir de la recomposició de les creences pròpies de la societat moderna. Alguns d'aquests nous fenòmens religiosos es presenten com a superació dels límits de les tradicions religioses arrelades. El gran relat religiós, fonament de la identitat històrica de moltes confessions, ha estat substituït progressivament per unes noves religions molt aprimades doctrinalment. Les noves creences religioses modernes, a diferència de les formes de creença tradicional, no tenen massa dogmes i normes morals. Són presentades com a religions còmodes, fàcils i molt adaptades a les necessitats particulars de cada individu, i que li ofereixen solucions immediates a les demandes espirituals. Ofereixen noves propostes de significat i proposen camins de desenvolupament personal orientats a cercar la ràpida felicitat, o una salvació individual segura. Més aviat, eviten una fixació normativa de la fe. Les religions modernes manipulen elements de l'imaginari religiós tradicional a fi de fer-se més atractives.

Moltes d'aquestes noves manifestacions eclesials proposen una nova identitat a l'experiència creient. Resulten seductores perquè són molt flexibles i adaptables a les necessitats de les persones. Són atractives perquè són poc exigents per aquell que les practica; tenen poques prescripcions i obligacions; i demanen poc sentiment de pertinença per tal de considerar-se'n seguidor. Aquestes religions accentuen el pol individual de l'experiència creient davant de l'horitzó comunitari de les tradicions religioses majoritàries. La majoria d'aquestes noves religions capten l'atenció dels seus seguidors a partir d'una gestió dels sentiments i emocions. Permeten combinar diferents elements de les diferents tradicions religioses existents, o incorporar-ne de nous.

Tota aquesta reformulació de la identitat religiosa comporta un fort procés de desinstitucionalització de les creences. L'individu hipermodern ignora la dimensió eclesial de la religió i emprèn un camí unipersonal de recerca de les respostes a les seves inquietuds vitals. Si en la religiositat tradicional les institucions eren els mecanismes adequats per fixar els valors de referència dels individus, ara són les pròpies persones les que es consideren prou preparades per definir la seva identitat religiosa. Els individus tenen la possibilitat d'escollir, entre una àmplia oferta de propostes religioses, aquells aspectes que més els satisfan. Aquestes noves religions ofereixen la possibilitat de construir una religió a la carta, amb poca vinculació amb els relats de les grans tradicions religioses.

Avui, l'individu hipermodern pot construir-se una experiència espiritual feta a partir de l'amalgama de diferents ofertes de sentit. Són els individus els que cerquen, dins de l'àmplia oferta religiosa, els elements que més els interessin o convenguin. Els individus, a partir d'una àmplia pluralitat d'ofertes construeixen, a partir de retalls de divinitat, uns deus molt particulars. Les respostes religioses els ofereixen un ventall de possibles solucions que poden compartir amb qui vulguin i com vulguin a través de xarxes de relacions, mitjançant de les quals organitzen de forma singular la seva vinculació a l'espai de la fe. És evident que aquesta situació afavoreix el relativisme moral, la construcció d'una religió a la carta, o l'aparició de sincretismes religiosos; res d'això sembla preocupar l'individu hipermodern. L'espai religiós modern es configura a partir del monopoli de la creença amb un únic dispositiu de sentit, i l'expansió d'unes creences indefinides, que no s'identifiquen massa amb els relats fundacionals; construïdes a la mida de les necessitats personals.

4.3. Desinstitucionalització de la religió

La governança es troba davant d'una realitat religiosa plural i profundament desinstitucionalitzada. Moltes de les noves confessions que omplen l'espai públic són molt poc eclesials. Unes perquè ja els és consubstancial la total absència d'un element eclesial vertebrador, i altres perquè manifesten la voluntat de viure l'experiència de fe sense massa lligams eclesials. Progressivament, la dimensió eclesial ha quedat reduïda als àmbits de les religions tradicionals, tot i que algunes pràctiques en aquestes esglésies participen d'aquesta visió desinstitucionalitzadora de la fe.

Tota aquesta realitat dificulta la capacitat de relació institucional entre el poder públic i les confessions religioses. Un exemple particular d'aquesta tensió es troba en la dificultat pràctica que té el poder polític per relacionar-se institucionalment amb algunes confessions religioses, com és el cas de l'Islam i d'algunes esglésies evangèliques pentecostals.

Però el fenomen de la desinstitucionalització de la religió afecta també a moltes de les confessions perfectament estructurades en esglésies. Aquestes confessions assisteixen impotents a un procés accelerat de desinstitucionalització de la seva pròpia identitat religiosa. Aquest procés té moments d'enorme ambigüitat perquè, malgrat l'aparent refús dels compromisos eclesials, les evidències apunten que l'individu hipermodern continua esperant una resposta institucional a la seva manera

particular de creure i de sentir-se església. Les persones de les societats contemporànies no han renunciat a establir vincles interpersonalmentals que els permetin sentir-se membres d'una comunitat. La religió sense església proposada per les noves confessions religioses, entra en contradicció amb l'aparent necessitat de pertinença dels individus.

Per les religions fortament institucionalitzades, especialment les cristianes, la situació és extraordinàriament delicada. Per una banda, tenen corrents internes que, davant de les noves formes d'expressió religiosa, proposen un retorn als orígens i la defensa de la tradició. Però també existeix un sector que vol combatre la influència de les noves religions amb les seves pròpies estratègies. Aquesta situació porta a algunes de les religions tradicionals a explorar formes organitzatives més lleugeres, sense compromisos eclesials més enllà de formar part d'una petita comunitat local que, en alguns moments, aporta el sentit de pertinença a una realitat creient més àmplia. Davant de l'expansió de les esglésies evangèliques pentecostals a Amèrica Llatina, per influx d'algunes esglésies dels Estats Units,⁵ un sector de l'Església Catòlica ha impulsat l'aparició del pentecostalisme catòlic amb els mateixos objectius: mobilitzar les emocions dels feligresos i evitar la seva marxa a altres confessions religioses. Finalment, hi ha sectors que reclamen comprendre aquesta nova realitat per tal de repensar la institució eclesial, sense comprometre la identitat bàsica de la creença o de la tradició religiosa, amb la finalitat d'alleugerir-la d'aquelles càrregues que l'allunyen de les persones d'avui.

Aquesta nova espiritualitat emergent no és una qüestió residual o anecdòtica a l'hora d'avaluar l'interès social que té avui el fenomen religiós per a la societat contemporània. Els nous moviments religiosos són un fenomen social rellevant, perquè representen la resposta concreta d'algunes persones a les inseguretats percebudes; a la manca d'oferta simbòlica d'una societat secularitzada; a l'absència d'utopies polítiques i profanes; i a la pèrdua de vincles socials per l'afebliment del capital social. Quan la societat ofereix inseguretat, individualització, fragmentació, i contribueix a difuminar els valors i el seu

---

5. Davant de la difusió de la Teologia de l'Alliberament a l'Amèrica Llatina, el govern nord-americà desenvolupà una estratègia per promoure una religiositat popular alternativa. L'any 1969 el vicepresident Rockefeller, després d'una gira per Amèrica Llatina, considerà que l'Església catòlica no era un aliat segur per la política nord-americana perquè el catolicisme s'havia convertit en un centre perillós de potencials revolucionaris. Per això proposà substituir els catòlics llatinoamericans per un altre tipus de cristians. El vicepresident recomanà exportar a Amèrica Llatina els moviments cristians fonamentalistes.

relativisme, emergeixen noves propostes religioses, molt diferents de les tradicionals confessions religioses, que ofereixen nous sentits a la manera com són demandats per la societat. Mentrestant, algunes tradicions religioses tenen vertaderes dificultats per recórrer el mateix camí.

No es pot subestimar que les noves confessions religioses d'inspiració evangèlica pentecostal intervenen activament en la recuperació del capital social. A Catalunya, aquestes confessions religioses s'ocupen d'estructurar bona part dels creients llatinoamericans, africans i alguns dels col·lectius asiàtics de la recent immigració. El fet migratori no transforma la seva adscripció eclesial, més aviat la reforça. Dóna la impressió que aquest procés de traspàs d'una església local a una altra en el país d'acollida aporta el sentiment de pertinença a una realitat eclesial més enllà de la petita comunitat local.

La desinstitucionalització dels fenòmens religiosos planteja un problema a les relacions institucionals entre els poders públics i les confessions religioses. El bon govern exigeix tenir identificats els diversos actors de les polítiques públiques i tenir canals adequats de relació institucional, respectuosos amb les identitats de cada un d'aquests actors i a l'hora eficients per la interlocució política i social. La inexistència d'estructures eclesials en algunes confessions impedeix ambdues coses.

5. Rellevància social de la Religió

5.1. Font de capital social

En els darrers anys han aparegut diferents estudis sobre el que s'anomena capital social. El capital social està format pel conjunt de relacions que estableixen els membres d'una comunitat i la seva capacitat de fomentar els vincles socials, la participació i l'associacionisme. Les persones s'interrelacionen a partir de xarxes d'afinitat, bé perquè persegueixen uns objectius comuns, o bé perquè tenen uns valors compartits. La societat és, en bona mesura, una gran malla feta a partir d'aquestes xarxes. Tots els estudis destaquen la importància de les relacions socials, com a factors cohesionadors i com a mecanismes que permeten a les persones, a través d'acords i aliances, aconseguir objectius, que de manera individual no assolirien plenament o els costaria més.

El fet religiós està estretament vinculat amb el capital social. Diverses anàlisis sobre experiències relacionades amb el capital social indiquen que les relacions establertes per les comunitats de fe són un dels components bàsics d'aquest capital. La religió, en determinades ocasions, contribueix a vertebrar totalment la societat. Aquest és el cas de les societats teocràtiques, sota el guiatge del fonamentalisme religiós. En el nostre context social, el fet religiós juga un altre paper. És notòria la presència positiva de comunitats de fe en àmbits tant importants per a la cohesió social com són les escoles, l'assistència sanitària, els serveis de benestar, el lleure i la promoció cultural, etc. Una part del sistema de benestar s'articula a través de la cooperació activa amb entitats religioses per mitjà de concerts o altres fórmules de col·laboració. Al nostre país, moltes comunitats parroquials han estat decisives a l'hora de definir la identitat d'un barri, o han estat elements dinamitzadors de la vida d'un poble. Algunes institucions religioses han estat elements actius en la represa del protagonisme de la societat civil i, actualment, són motors dinamitzadors de la cooperació solidària internacional. Avui, moltes entitats religioses, cristianes o d'altres confessions, han teixit una xarxa de solidaritat en l'acollida dels immigrants que resulta bàsica per a la cohesió social.

El sociòleg Putman (2002) afirma que, malgrat el descens d'afiliació a les esglésies, les organitzacions religioses segueixen sent un dels pilars bàsics de la societat civil, i són una garantia per la cohesió social i la governabilitat. Putman considera que les comunitats de fe són avui una pedrera eficaç per recompondre el capital social,

erosionat en els darrers anys. Des d'una perspectiva molt més conservadora, Coleman (1994) proposa que les religions actuen de ciment social. Totes aquestes com a mirades cap el fet religiós confirmen que, malgrat les transformacions de les societats modernes, les religions continuen tenint un valor social rellevant.

Com pot contribuir el fet religiós a crear avui capital social? L'anàlisi de diverses iniciatives dutes a terme en l'àmbit municipal evidencia que la religió intervé de moltes i variades maneres en la creació del capital social, unes més formals i altres molt informals. Els estudis efectuats sobre les relacions entre religió i capital social identifiquen quatre nivells pel que fa a la funció social de la religió (Dinham, 2006): nivell territorial; nivell de l'espai social; nivell de la governabilitat i nivell de l'espai públic

5.2. Nivell territorial

Les comunitats de fe tenen bàsicament una realitat territorial en la qual desenvolupen la seva activitat. Les comunitats més consolidades acostumen a disposar de llocs de culte integrats dins la xarxa urbana i qualificats com a equipaments. En altres comunitats, especialment aquelles de més recent implantació, els espais on es troben les comunitats de fe acostumen a ser baixos o pisos, alguns dels quals són poc idonis per a la seva funció, sense cap consideració urbanística especial i que, en moltes ocasions, són font de conflictes amb els veïns per problemes de convivència. Aquests espais, la majoria dels quals el culte com a funció prioritària, també assumeixen el paper social de crear vincles de relació i d'interacció entre els membres de la comunitat de creients. En molts casos, la celebració del culte és la porta d'entrada per la creació d'una xarxa relacional. La majoria de les iniciatives desenvolupades al voltant del lloc de culte són font de capital social. Aquests espais proporcionen seguretat càlida als seus membres quan ells poden compartir les seves inquietuds, trobar una resposta a les seves necessitats, i sentir-se protegits d'un entorn que a vegades es percep hostil.

Moltes comunitats de fe en el lloc del seu culte, a més dels actes pròpiament de culte, desenvolupen bàsicament dos tipus de funcions socials: la prestació de serveis i la presència social.

- **Prestació de serveis:** Algunes confessions religioses han desenvolupat diverses activitats de serveis per atendre les demandes dels seus membres, en

un primer moment, o de la societat en alguns camps concrets. Aquest és el cas de les Càrites parroquials de l'Església Catòlica, o de les activitats solidàries d'algunes denominacions de l'Església Evangèlica. Avui, moltes d'aquestes activitats complementen, de forma eficaç, el sistema públic de benestar públic social. Una funció similar, tot i que menys estructurada, la desenvolupen alguns oratoris musulmans, o els espais de culte d'altres confessions religioses. Moltes d'aquestes iniciatives estan perfectament identificades pel conjunt de la societat com a religioses i com a tals són acceptades positivament.

- **Presència social:** Moltes confessions religioses han adoptat una clara política de visibilitat de la seva condició confessional. Alguns casos han ocupat directament l'espai públic a través de la manifestació dels seus cultes. En altres ocasions, les comunitats de fe participen també activament, com una entitat ciutadana més, en les diferents iniciatives socials del seu entorn. L'existència d'espais participatius promoguts per molts ajuntaments ha afavorit aquesta presència social de les entitats religioses. Un fenomen nou s'ha fet patent en els darrers anys: l'aparició d'ofertes específiques d'algunes comunitats de fe al conjunt de la societat. La majoria d'aquestes iniciatives estan orientades a donar a conèixer la confessió religiosa i a millorar la convivència social. Un exemple d'aquestes activitats són les jornades de portes obertes que impulsen molts oratoris musulmans.

En el desenvolupament de la funció social dels llocs de culte, els membres de les comunitats de fe estableixen àmplies relacions socials. Això permet generar confiança i comprensió del treball social d'aquestes comunitats de fe, més enllà de la pròpia creença. Els estudis d'opinió revelen, per exemple, el gran reconeixement social que tenen les obres socials de les diferents confessions religioses.

5.3. Nivell de l'espai social

Les comunitats de fe són també àmbits on, a partir de les relacions personals, es fomenten xarxes socials obertes en un sentit ampli. Els llocs de culte són espais on els membres de la comunitat, a més de celebrar la seva fe, estableixen i consoliden vincles socials. En algunes ocasions, aquestes relacions queden limitades a l'àmbit de la comunitat local; però en altres circumstàncies, les relacions es donen entre diverses comunitats que comparteixen la mateixa fe o, en altres ocasions, les relacions s'estableixen per la participació activa de la comunitat de fe en xarxes

creades per altres entitats socials. El valor d'aquestes relacions és múltiple perquè permeten:

- **Fomentar la creació de xarxes:** Les comunitats de fe eduquen la capacitat associativa dels seus membres i actuen com a punts d'atracció social. Això és important perquè ajuda a crear xarxes socials que transcendeixen la pròpia comunitat de fe. Aquestes xarxes poden ser formals o informals. Les comunitats d'una mateixa fe es relacionen entre elles i estableixen estructures de nivell superior. Aquest és el cas de l'organització eclesial, quan es dona, o les entitats federatives que agrupen les institucions d'una mateixa confessió. En qualsevol dels casos, les estructures superiors a les comunitats són el resultat d'una xarxa d'interrelacions. Cal tenir present que no totes les confessions religioses estableixen de forma natural aquests tipus de relacions.
- **Fomentar un context per a l'associacionisme i les relacions:** La teologia de moltes tradicions religioses fomenta la vivència comunitària de la fe i el compromís social, factors que enriqueixen el capital social. Aquesta dimensió és útil avui perquè afavoreix la capacitat relacional de les persones, en un context dominat per l'individualisme i l'aïllament associatiu. El foment d'algunes tradicions per l'expressió comunitària de la fe és un bon estímul per potenciar aquesta dimensió social de les persones.
- **Aportar confiança:** Moltes comunitats de fe generen confiança en les persones de fora del seu entorn. Aquesta confiança és molt útil a l'hora de consolidar les xarxes socials i orientar-les cap a l'assoliment d'uns objectius socials comuns que transcendeixen les orientacions religioses de les entitats associades.

5.4. Nivell de la governabilitat

Las comunitats de fe participen en la governabilitat de la societat des de diversos nivells de responsabilitat. Algunes poques tenen la capacitat d'incidir directament en el desenvolupament de la política global. En altres àmbits (en el cas del govern municipal és molt evident) les comunitats de fe, com a grup d'interès particular, poden participar activament en molts dels diferents nivells de governabilitat d'un territori. A continuació es resumeixen les possibles modalitats.

- **Participació en la definició de polítiques:** Les comunitats de fe poden participar directament en la definició de les polítiques públiques, i incidir en la manera com s'apliquen. El seu grau d'incidència és divers segons el que prescriuin els diferents reglaments de participació ciutadana, o la pràctica participativa de la institució pública.
- **Implicació en la cohesió social local:** Moltes comunitats de fe incideixen directament en la cohesió social a través de programes específics, alguns d'ells, concertats amb les autoritats públiques. Algunes comunitats de fe, per exemple, són avui agents importants en els programes locals d'acollida d'immigrants.
- **Defensa de la diversitat i pluralitat:** Una altra contribució de les comunitats de fe a la governabilitat és la seva implicació en la defensa de la diversitat cultural i el pluralisme social. L'existència de fòrums de diàleg interreligiós en els municipis, per exemple, ha permès a les autoritats locals establir acords de cooperació per enfortir la cohesió social, respectant la pluralitat i la diversitat cultural.
- **Enfortir la vida social de les realitats urbanes:** El capital social creat per les comunitats de fe és important per articular i enfortir la vida social dels pobles i barris. Moltes comunitats de fe han tingut un compromís actiu en el conjunt d'iniciatives impulsades per construir la identitat d'un poble o barri. Avui, les polítiques de regeneració del teixit urbanístic i social que comporta la Llei de Barris han de complementar-se amb el compromís actiu a favor de la creació d'un capital social de cohesió veïnal. És en aquest terreny on les comunitats de fe poden fer la seva aportació específica.

5.5. Nivell de l'espai públic

Una de les característiques de la Societat del Coneixement és la progressiva debilitat de l'espai públic i la pèrdua d'interès de la ciutadania per la cosa pública. La crisi dels serveis de benestar i la desafecció política afecten el sentit de l'espai públic. En aquest context, les comunitats de fe es perceben com a institucions que, conjuntament amb altres, poden contribuir a regenerar el sentit de l'espai públic. Els imperatius morals presents en moltes d'aquestes comunitats poden ser decisius a l'hora d'establir estratègies per tornar a donar el valor a l'espai públic, per l'entesa

cívica i la convivència. L'activisme social d'aquestes entitats religioses pot ser útil per promoure àmbits de participació política al voltant de temes que preocupin els ciutadans. La millora de la qualitat de la democràcia necessita d'ens intermitjos que actuïn de ròtula, entre la societat civil i l'espai polític. Les comunitats de fe poden ser un d'aquests ens intermediaris.

6. Integració social i diversitat Religiosa

La globalització de l'economia comporta importants desplaçaments de persones entre països. Però les tecnologies de la informació i de les comunicacions ajuden a que aquestes persones es desplacin, mantenint vius la majoria dels seus signes d'identitat cultural. La identitat cultural no està vinculada només a un territori. La societat en xarxa permet disseminar les identitats culturals entre països, sense perdre les seves arrels. Gràcies a això, la societat moderna és culturalment plural i religiosament diversa.

Les enquestes d'opinió revelen l'existència d'un malestar difús al voltant del fenomen de la immigració. Molts ciutadans consideren que la immigració és un dels principals problemes que té avui Espanya. No obstant això, quan, en una enquesta d'opinió, les persones manifesten que la immigració és un problema, no tothom està expressant el mateix sentiment o la mateixa opinió. Com diu Vicenç Villatoro (2006) "els ciutadans col·loquen el seu malestar sense nom sota el paraigua del nom que creuen que més se li assembla". La percepció que la immigració és un problema pot expressar qüestions ben diferents.

El malestar que alguns ciutadans solen manifestar respecte a la immigració es projecta també contra la diversitat religiosa i, de manera particular, contra aquelles religions que fan ben notòria la seva presència social. No tothom accepta sense tensions la diversitat cultural i el pluralisme religiós. Algunes persones consideren que determinades religions poden modificar la identitat de la societat. L'aparició de religions que són veritables sistemes on no hi ha cap frontera entre l'àmbit religiós, el polític i el social, fa que sorgeixin actituds contràries a acceptar amb normalitat aquesta nova diversitat religiosa.

En molts casos, la inquietud pel que fa al fenomen de la immigració, la diversitat cultural, i el pluralisme religiós, expressa el desconcert que senten moltes persones davant de la percepció d'una profunda transformació de la realitat social de la qual no se'n sap interpretar bé el significat, ni com gestionar-la perquè no representi una important fractura social. Els moviments migratoris del segle XXI són rellevants per a les societats d'acollida tant pel seu volum (aspecte quantitatiu) com per les modificacions qualitatives que comporten. Són aquests canvis els que poden explicar el profund malestar associat als moviments migratoris d'avui.

Al voltant d'algunes confessions religioses emergeixen fòbies i temors que alimenten pors a la pèrdua d'alguns valors tradicionals considerats bàsics per la identitat de la societat. Algunes persones temen l'islam, per exemple, perquè el consideren culturalment expansiu i amb voluntat d'imposar els seus valors confrontats amb els sistema de valors socialment acceptats. Aquesta visió de l'islam, si bé no és compartida per tots els musulmans presents en la societat catalana d'avui, pot trobar-se arrelada en els plantejaments d'algunes de les seves corrents més fonamentalistes; circumstància que és emprada per les mentalitats també fonamentalistes d'altres confessions, per agitar les seves pors en benefici propi i fomentar el seu tancament al creure's amenaçades. També hi ha la recança que la diversitat cultural sigui la manifestació d'un fenomen més profund: la fi de la civilització occidental, tal com s'ha anat donant la fi de les civilitzacions al llarg de la història. Alguns pensadors sospiten que la diversitat cultural va associada a la fusió entre civilitzacions i que, malgrat la possibilitat d'una convivència en harmonia a curt termini, al final aquesta tensió pot convertir-se en la destrucció de la cultura més antiga, per part de la més recent.

Com es gestiona la diversitat cultural? Quina resposta cal donar al pluralisme religiós? Les polítiques d'integració dels immigrants han procurat respondre aquesta pregunta des de diferents punts de vista, no sempre coincidents. Per això existeixen diferents models d'integració. A continuació es comenten els aspectes bàsics dels tres models més rellevants.

6.1. El model assimilacionista

França desenvolupà un model d'integració basat en l'assimilació dels immigrants. Aquest model nega la diversitat cultural per la via d'un procés d'assimilació contrari al respecte de les identitats particulars. Assimilar els immigrants vol dir fer-los similars al marc cultural de la societat d'acollida, per la qual cosa l'immigrant haurà d'anar perdent la seva identitat cultural diferenciada. Al final d'aquest procés, el model assimilacionista francès integra els immigrants en termes d'aconseguir la seva igualtat en relació a la població autòctona a través d'un reconeixement dels drets polítics, l'absorció d'uns valors cívics comuns aportats per l'escola laica, i per un procés d'adquisició d'una nova cultura: la cultura francesa. Es vol que els immigrants substitueixin els seus marcs particulars de referència cultural, pel nou marc cultural de referència propi dels ideals republicans. Gràcies a aquest procés d'assimilació s'espera que els immigrants comparteixin la mateixa manera de pensar i tinguin els

mateixos comportaments que els ciutadans francesos i, d'acord amb l'esperit republicà, siguin persones lliures i iguals. L'Estat és l'instrument pràctic per aconseguir aquest objectiu. Es tracta d'un procés totalment planificat des de les estructures polítiques.

L'estratègia d'integració francesa s'ha quedat a mig camí. El resultat és que aquest model no ha estat del tot reeixit. Una de les conseqüències ha estat l'aparició de barris homogenis d'immigrants, les *banlieue*, sense massa inversió pública. Aquests barris s'han convertit en llocs d'aïllament i d'exclusió econòmica i social. A més, com a fruit de la política assimilacionista, els seus habitants no tenen identitat: han perdut el marc de referència original i, tot i tenir la ciutadania i una formació en els valors de la República, no tenen les mateixes oportunitats de promoció social que la resta de francesos. Com a resultat d'aquesta situació, a les *banlieues* hi ha baixos nivells d'integració i alts nivells d'exclusió social de segona i tercera generació dels immigrants que fomenta un profund ressentiment contra la societat francesa.

L'experiència demostra les importants limitacions de les estratègies assimilacionistes, pensades per diluir la diversitat a partir del reconeixement de la igualtat de drets de la ciutadania, i l'acceptació imposada d'una uniformitat cultural que no comporta un clar ascens social. Aquest model evidencia que assumir valors comuns no és un passaport segur per escapar de l'exclusió social.

6.2. El “melting pot”

La política d'integració dels Estats Units d'Amèrica s'ha basat en la idea del valor positiu de la barreja i la fusió d'algunes cultures, sempre i quan es respectin i es garanteixi la vigència d'uns mínims valors considerats definidors de la identitat nord-americana: la democràcia, l'individualisme i el pluralisme (el denominat patró anglès). Es considera que el model de conformitat del patró anglès garanteix la perdurabilitat de l'idioma i els trets bàsics del que s'anomena la cultura nord-americana.

Si bé és cert que el model del “melting pot” es basava en la fusió de cultures, no és menys cert que, durant molts anys, es van controlar, a través de polítiques de la quota migratòria, els fluxos d'immigrants per afavorir l'arribada de cultures properes als nord-americans i restringir les considerades més allunyades.

El model d'integració nord-americà fomentà la consolidació de les comunitats d'origen ètnic a fi de facilitar el procés d'integració. Es considerava que aquestes comunitats actuaven com a instàncies intermitges en el procés d'integració, complementant la intervenció de l'Estat. El model del "melting pot" persegueix també uns objectius assimilacionistes, encara que és més flexible a l'hora d'escollir com fer-ho.

6.3. El Multiculturalisme

Els diversos models assimilacionistes funcionaren sense problemes fins els anys setanta. La crisi de la societat industrial i la precarietat laboral i social, junt amb les pressions de sectors de la societat contraris a la pèrdua d'identitat dels immigrants qüestionaren les polítiques d'integració basades amb l'assimilació. La realitat social mostrava ja prou evidències dels límits del model assimilacionista francès i del "melting pot" nord-americà. En aquest context, a inicis dels anys 70, Canadà explorà un model nou d'integració anomenat multiculturalisme. Quasi al mateix temps, diversos països adoptaren models d'integració similars: el Regne Unit reforçà la diversitat cultural, Holanda parlà de política de minories diferenciades i França moderà el seu model assimilacionista. Totes aquestes noves vies d'integració tenien en comú l'acceptació positiva del pluralisme cultural i de la diversitat religiosa, i el reconeixement de que la integració no ha de comportar obligatòriament la pèrdua de la identitat original.

El multiculturalisme creu que la integració representa acceptar compartir uns mínims valors de convivència, gràcies als quals es garanteix la seguretat pública i s'eviten els conflictes. Aquest model, a canvi d'acceptar la convivència comuna, respecta les identitats dels immigrants i fomenta la creació de comunitats identificades per uns valors identitaris i unes pautes de comportament. Gràcies a això, en un mateix territori poden conviure moltes expressions culturals. Les diferents cultures es mantenen vives perquè existeix la possibilitat d'establir una comunicació permanent i ràpida amb els diferents centres productors i difusors de les identitats originals. El multiculturalisme construeix una societat plural, on tots els immigrants estan perfectament identificats pels seus orígens.

La globalització de les comunicacions permet que les societats d'acollida siguin una amalgama de referències culturals i de pràctiques religioses. La vivència d'aquestes identitats particulars contribueix a definir comunitats diferenciades dins de la societat

d'acollida. El resultat és un ampli mosaic que pot enriquir la identitat social a través de les seves interaccions, o pot consolidar una societat multicultural, on cada comunitat és una realitat tancada en les seves identitats particulars; de tal manera que els seus membres tenen més punts d'identificació amb els seus parents d'origen, que amb les persones de la societat que els acull.

El multiculturalisme ha provocat molts conflictes i tensions en països amb importants nuclis d'immigrants, per la pròpia debilitat dels valors compartits i la feblesa de lligams entre la comunitat d'acollida i les comunitats d'immigrants. La resposta política a la diversitat no pot ser la simple afirmació de les identitats comunitàries, al marge d'uns valors assumits i compartits.

6.4. La interculturalitat

Els analistes de polítiques d'integració dels immigrants indiquen que les estratègies d'integració basades en el model multicultural o d'assimilació tenen dificultats per respondre adequadament als problemes dels països que tenen avui una nova immigració. Això no comporta negar els encerts que els anteriors models d'integració han tingut en els països on s'han implantat. Però la nova realitat social, on s'inscriuen avui els fenòmens migratoris, exigeix desenvolupar un model d'integració adaptat al nou context creat per la societat contemporània. La situació espanyola cal interpretar-la com una oportunitat per desenvolupar un nou model d'integració de la immigració, capaç de sumar els encerts dels anteriors i incorporar noves estratègies.

La resposta política idònia davant de la diversitat cultural i el pluralisme religiós no és promoure comunitats locals d'identitat desinteressades dels valors socialment compartits, negar les identitats particulars en nom dels valors compartits, o la indiferència manifestada pels models basats en l'assimilació. L'alternativa és fomentar la interculturalitat a partir de la interacció des de la diversitat. Cal promoure la interacció activa per tal d'afavorir la construcció de la convivència civilitzadora. Això comporta adoptar un model basat en la interculturalitat sorgida per la interacció de les diferents realitats que conformen el pluralisme cultural, dins del qual s'expressa la diversitat religiosa. El pluralisme reforça la identitat i afavoreix la interacció i la integració cultural a fi de crear un projecte de valors compartits.

Ens trobem amb la necessitat d'un imperatiu intercultural per tal de comprendre la diversitat del món actual (Jahanbegloo, 2007). El pluralisme és una mirada a la

recerca dels altres i és un projecte obert que s'enriqueix constantment a partir de la interculturalitat. La interculturalitat és indispensable per plantejar la discussió sobre les preguntes fonamentals que es plantegen les persones (Ratzinger i Habermas, 2006). Gràcies a la interculturalitat, el pensament contemporani es pot obrir a altres punts de vista per tal de trobar respostes a aquestes qüestions, més enllà de la tradició racionalista occidental. La cultura cristiana i la racionalitat laica es troben limitades en el seu esforç de fer-se comprensibles a la resta de la humanitat.

El cardenal Ratzinger, avui papa Benet XVI, en un diàleg amb el filòsof Habermas, afirmà que la interculturalitat és també útil per superar la falta d'universalitat de les grans cultures d'Occident: la fe cristiana i la racionalitat laica (Ratzinger i Habermas, 2006). Ratzinger sosté que "avui és indispensable la dimensió intercultural per plantejar la discussió sobre les qüestions fonamentals sobre l'home, que no es poden resoldre pura i simplement entre cristians no únicament dins de la tradició racionalista occidental. És cert que ambdues perspectives consideren com universal la seva autocomprensió, i pot ser que, "de iure", sigui així. No obstant, "de facto", han de reconèixer que només són acceptades àdhuc comprensibles en determinats sectors de la humanitat" (Ratzinger i Habermas, 2006).

Des del diàleg intercultural, els dos grans eixos de la cultura occidental, el cristianisme i la racionalitat laica, han d'escoltar i interactuar amb altres cultures i visions a fi d'escatir els valors que són comuns a l'existència humana. Aquest diàleg és necessari per "construir una civilització humana viable, perquè cap cultura és capaç d'explicar tota la realitat, ja que cada una d'elles només construeix una interpretació particular de la realitat condicionada pel context social i històric" (Jahanbegloo, 2007).

7. Una nova lectura de la Laïcitat

7.1. L'Estat laic

Pel que fa a la qüestió de la laïcitat existeix un ampli consens sobre el valor polític i ètic del fet que l'Estat no sigui confessional i, tal com ha reconegut el Tribunal Constitucional, s'identifiqui això amb una laïcitat positiva⁶. L'ordenament constitucional i la interpretació posterior donada pel Tribunal Constitucional confirma que l'Estat espanyol i les seves institucions són independents de les tradicions religioses, però no contraris a elles, a les quals reconeix el seu valor social dins d'una societat plural i diversa des del punt de vista religiós. Això significa que l'Estat no es declara laïcista, en el sentit de combatre la religió i les seves manifestacions. La laïcitat és avui una qüestió perfectament assumida per amplis sectors de la societat espanyola i per moltes de les confessions religioses. La laïcitat ha estat un dels valors consolidats en la definició de l'Estat modern i ha esdevingut un dels principis positius reguladors de la convivència. On apareixen desconfiances i alguns problemes és en la manera com s'entén i s'aplica, fonamentalment en les institucions públiques. En aquest punt han sorgit tensions i discrepàncies més que notòries entre els poders públics i alguns responsables religiosos.

La recuperació del fet religiós com una dada sociològicament rellevant ha despertat de nou l'interès per la religió, i ha reobert el debat sobre la laïcitat. Aquest debat al voltant de la qüestió de la laïcitat ve de lluny, però ara ha adquirit notòria actualitat. La intensitat i el contingut d'aquest debat han evolucionat al llarg del temps perquè els seus protagonistes han canviat i els temes a debatre s'han transformat. La novetat és que la reflexió sobre aquesta qüestió es dona en un context diferent al que havia presidit els grans debats sobre la religió a Espanya. La societat espanyola es troba avui en una situació molt diferent a aquella que donà origen a la tradició laïcista que influí positivament en el pensament polític de tota una època. La societat espanyola ha canviat, i amb ella, bona part dels components dels grans debats socials.

---

6. El concepte de laïcitat positiva, va ser introduït per primera vegada a la sentència 46/2001 del Tribunal Constitucional i incorporat en altres sentències com les 154/2002, 101/2004 i 128/2007. La seva conceptualització és una mostra de l'avenç doctrinal introduït per la pràctica associada al desplegament de l'article 16.3 de la Constitució.

La laïcitat ha ocupat, des de fa temps, el centre del discurs opositor del pensament catòlic conservador tancat. La seva crítica es basa en el supòsit que la laïcitat porta al laïcisme militant contra la religió, i de manera més explícita contra el catolicisme. Els moviments catòlics conservadors i tancats, els anomenats *teocon*, estan convençuts que l'actual govern de José Luis Zapatero és l'avançada d'una conspiració laïcista mundial contra l'Església Catòlica. L'acte multitudinari a favor del model catòlic de família celebrat a Madrid el 30 de desembre de 2007 i la controvèrsia oberta al voltant d'aquest fet són una manifestació del viu activisme dels sectors *teocon*, i una prova de la seva real capacitat mobilitzadora. Per a aquests grups, les lleis i l'actitud del govern socialista, encarnada en el que han estat anomenats els set pecats capitals: l'avortament, el divorci, l'eutanàsia, les cèl·lules mare, el matrimoni homosexual, l'educació i el finançament de l'Església Catòlica, són mostra d'aquesta conxorxa laïcista. Els grups *teocon* creuen que el socialisme experimenta a Espanya un combat laïcista contra les idees religioses, a fi d'estendre-ho a altres països.

Aquestes postures tancades manifestades per un sector del catolicisme espanyol contrasten amb la pròpia doctrina de l'Església Catòlica i el magisteri del mateix Benet XVI. Des del Concili Vaticà II, hi ha hagut una notable evolució del magisteri eclesial respecte el concepte de laïcitat. Així, és freqüent trobar en documents doctrinals el reconeixement de l'existència d'una sana laïcitat contraposada a aquelles formes de laïcitat hostils a la visió religiosa de l'existència humana. Per a la doctrina catòlica aquesta sana laïcitat, reconeix que no és competència de l'Església Catòlica indicar quin és el millor ordenament polític i social, però sí que li és propi pronunciar-se sobre els problemes morals que interpel·len les consciències de les persones. Són ben eloqüents les següents paraules del papa Benet XVI: "(els creients) tenen el deure de contribuir a elaborar un concepte de laïcitat que, per una part, reconegui a Déu i a la seva llei moral, a Crist i a la seva Església, el lloc que els correspon en la vida humana, individual i social i que, per altre banda, afirmi i respecti la "legítima autonomia de les realitat terrenals", entenent amb aquesta expressió – com afirma el Concili Vaticà II – que "les coses creades i les societats mateixes tenen lleis i valors propis que l'individu ha de descobrir, aplicar i ordenar paulatinament (Gaudium et spes, 36)" (Benet XVI, 2006).

La visió de laïcitat del papa no és la mateixa que la defensada pels moviments *teocon*. Per a Benet XVI, el paper de l'Església no és interferir en l'activitat legislativa, sinó afirmar i defensar els grans valors que donen sentit a la vida personal i salvaguarden la seva dignitat. Aquesta visió és compartida plenament per l'episcopat

català. En un recent document, els bisbes catalans afirmen que: “en el context de la legítima autonomia de la societat política –de la laïcitat-, volem contribuir al discerniment d’alguns valors que profètica i a l’hora dialogant (...). Volem fer sentir una veu; l’Església sempre manifestarà una col·laboració constructiva per assolir aquests béns, sense renunciar per això a una crítica profètica que ajudi a purificar l’acció política” (Bisbes de Catalunya, 2007). Pels bisbes catalans, “la laïcitat o aconfessionalitat de l’Estat és una realitat no només acceptada, sinó també promoguda per l’Església. En plena continuïtat amb la defensa cristiana de la llibertat i dignitat de la persona, la laïcitat vol dir, com observa el Concili Provincial Tarraconense, “l’absència de pressió religiosa o irreligiosa per part dels Estats” i “la convicció que l’Església no ha de dominar el món, sinó que hi ha d’aportar les energies religioses de la fe, de l’esperança i de l’amor, cosa que significa pèrdua d’influència social i de poder”(cita: Concili Provincial Tarraconense, resolució 1) (Bisbes de Catalunya, 2007).

En la societat espanyola s’expressen avui diferents creences i valors religiosos, així com opcions filosòfiques que es proclamen atees, agnòstiques o partidàries de l’exercici de la consciència lliure. L’espai públic s’ha tornat a omplir de significats religiosos dins d’una àmplia oferta d’opcions que aporten sentit a l’existència humana. Al mateix temps, les persones reclamen el reconeixement públic i el respecte de les seves identitats individuals i comunitàries que els donen sentit. L’àmbit privat es percep com a insuficient per contenir la dimensió pública d’aquesta identitat plena de significació. La forta irrupció de les propostes religioses ha trencat la dissociació de l’àmbit públic i privat proposada pel pensament liberal. Però la diversitat religiosa i la manera com aquest pluralisme s’expressa públicament, conviden a repensar alguns dels aspectes bàsics del concepte de laïcitat, tal com s’havia entès en els darrers temps, i assumir-ne una nova pràctica, tant des de la societat com des de les institucions polítiques (Scola, 2007).

7.2. La societat no és laica

La primera qüestió a considerar és la naturalesa de la societat en relació a la laïcitat. La important diversitat religiosa, les múltiples formes d’expressar-se i les seva presència en l’espai públic qüestionen la idea tradicional de la laïcitat de la societat. No es pot deduir aquesta idea del text constitucional. El que la Constitució diu en el seu article 16.3 és que cap confessió tindrà caràcter estatal. El text constitucional assegura que l’Estat no s’identifica amb cap confessió religiosa. Aquesta expressió

introdueix, sense dir-ho explícitament però així ho han reconegut algunes sentències del Tribunal Constitucional, la perspectiva del caràcter aconfessional de l'Estat. Però res més, ni la legislació ni la jurisprudència fan cap esment al fet que la naturalesa de la societat sigui laica.

La irrupció pública del fet religiós contribueix a esvaïr l'estereotip de la laïcitat de la societat. La nova realitat social modifica la creença sobre el caràcter laic de la societat contemporània. L'Estat és aconfessional, però la societat no és laica. En la societat coexisteixen múltiples religions. Difícilment existeix una societat sense rastre d'alguna religió. Per això és inapropiat parlar de societat laica, perquè això significaria la total absència de significat religiós. Resulta més precís parlar de societat secularitzada enlloc de societat laica, ja que aquest concepte resulta imprecís i limitat per a expressar la pluralitat social davant del fet religiós. Mentre que la laïcitat se situa en l'àmbit polític i configura les estructures de l'Estat, cal parlar que la societat és secular. Al voltant d'aquest concepte s'expressa el convenciment de la plena independència i autonomia de l'àmbit polític i cultural de l'esfera religiosa.

La segona consideració a tenir present és el paper social del fet religiós. La secularització de la societat no ha impedit la presència del fet religiós en l'espai públic. L'espai públic ha estat de nou omplert de significats religiosos, i això qüestiona la pretesa dissociació de l'àmbit públic i privat proposada pel pensament laicista. En la societat s'expressen creences, i valors religiosos que resulten bàsics per les cosmovisions individuals i els comportaments de les persones. Les noves vivències religioses i la visibilitat religiosa de la societat espanyola conviden a repensar alguns dels aspectes bàsics del concepte de laïcitat, tal com s'havia entès fins ara.

7.3. Laïcitat inclusiva

La situació del fet religiós en la societat contemporània convida a pensar la laïcitat en claus diferents a com ho féu el pensament il·lustrat dels segles XVIII i XIX, o en el pensament polític del XX. El pensament laic sorgí en un context condicionat per una forta confrontació entre un pensament obert i progressista, que creia fermament en les bondats de la raó, i la cosmovisió tancada defensada per algunes religions, bàsicament l'Església Catòlica, que només confiaven en la tradició com a únic fonament de la raó. Però ara el debat d'idees ja no se situa en la disputa raó-tradició, entre llum-fosc. El Concili Vaticà II culminà un llarg procés de reconciliació del món

catòlic amb la modernitat, i l'abandonament d'un model eclesial tancat a la realitat del món. Durant aquests anys, el concepte de laïcitat ha evolucionat cap a una comprensió més oberta i comprensiva del fet religiós.

Només amb una mirada oberta a aquestes qüestions pot fer-se un nou debat sobre la laïcitat. És molt difícil debatre amb qui considera que la religió és una manifestació infantil de la raó o amb qui creu que el pensament laic és l'expressió d'un anticlericalisme irreductible. Si s'adopten aquests punts de vista, el debat no és possible. Però, si s'abandonen aquests punts de vista excloents, el debat sobre la laïcitat esdevé fructífer i ple d'oportunitats, per incorporar la riquesa de les reflexions que avui es fan des de diversos sectors de la societat.

Al costat de les comprensions tancades de la laïcitat ha aparegut una lectura oberta i dialogant d'aquest concepte. En els darrers anys s'ha anat definint una nova comprensió de la laïcitat que es presenta com a inclusiva dels conjunts de creences i tradicions de pensament, existents en la societat contemporània. És una visió oberta de la laïcitat, allunyada dels plantejaments propis d'èpoques anteriors, hostils al fet religiós i a qualsevol de les seves expressions públiques. Avui es proposa una nova comprensió de la laïcitat que treu la fe de l'àmbit privat, i no s'oposa a tornar-la a situar a la plaça pública. Es tracta d'una visió positiva i inclusiva de la laïcitat, en contraposició a les lectures excloents.

La laïcitat inclusiva és un mirada diferent a la qüestió laica que, sense negar la necessitat d'una total separació de les institucions públiques de les confessions religioses, reconeix la contribució positiva del fet religiós a la cohesió de la societat i la convivència. Aquesta visió de la laïcitat fomenta el retorn normalitzat de les diferents tradicions religioses i la seva articulació als valors cívics; i permet consolidar el capital social i contribuir a la cohesió social. La concepció positiva de la laïcitat no exclou el fet religiós de l'àmbit públic, sinó que reconeix el caràcter no confessional del govern i de les institucions públiques, i recull les aportacions positives que les tradicions religioses puguin fer a l'espai públic. Aquest model de laïcitat assumeix la rellevància social de la religió, i accepta les aportacions de les tradicions religioses a la vertebració de la societat.

La laïcitat inclusiva afirma el valor positiu de la pluralitat de creences i defensa el valor de l'alteritat com a camí a seguir per construir, a partir del diàleg i el respecte entre les diferents parts d'aquesta diversitat, un marc ètic de convivència compartit. La laïcitat incloent defensa la total separació de l'esfera pública i la religiosa, però

reconeix que la neutralitat de l'Estat i de les institucions públiques respecte al fet religiós, no significa que els poders públics siguin indiferents a les aportacions que puguin fer les confessions religioses.

Els poders públics i les seves institucions han de cooperar activament amb les comunitats de fe i entitats religioses, per tal de construir una ciutadania activa i responsable basada en l'assumpció d'uns valors compartits. Per això la laïcitat inclusiva fomenta la presència de les tradicions religioses en l'espai públic per tal de debatre els valors cívics que conformen la societat. L'acord per la convivència és un marc idoni per impulsar el diàleg amb i entre les diferents confessions religioses, a fi de trobar uns valors cívics compartits i evitar que el fet religiós sigui un element de desagregació social. La diversitat cultural ha aportat una nova perspectiva a la laïcitat. Les diferències entre uns i altres converteixen el diàleg en una necessitat (Jahanbegloo, 2007).

8. Política pública d'afers religiosos

8.1. Definir una agenda pública

El conjunt de fenòmens descrits en els paràgrafs anteriors evidencien que hi ha noves qüestions al voltant del fet religiós que han d'incorporar-se a l'agenda política de la governabilitat. La dimensió social i comunitària del fet religiós condiona l'acció de govern. Segons quina sigui la política d'afers religiosos, el fet religiós podrà intervenir positivament en l'espai públic o, al contrari, ser font de conflictes, exclusió social i tensions.

Els diferents nivells de govern han de ser conscients d'aquesta nova situació, i per això han de vertebrar una resposta política que pugui atendre adequadament els diferents reptes plantejats per la diversitat religiosa. Cal dissenyar una política pública específica d'afers religiosos capaç d'aprofitar les potencialitats del fet religiós, i minimitzar els efectes negatius derivats, entre altres, de les visions fonamentalistes o excloents. Cada nivell de govern ha de tenir la seva política d'afers religiosos. No es tracta d'atendre les qüestions protocolàries derivades de les relacions dels estaments polítics amb les confessions religioses. Cal vertebrar una política pública com per a qualsevol altra qüestió integrada en l'agenda pública del govern.

L'acció de govern ha de formular-se noves preguntes sobre qüestions noves. Els governants han de contribuir a que els ciutadans puguin exercir plenament els drets associats a la llibertat religiosa. Els responsables polítics han de prendre decisions per tal que el fet religiós sigui un factor actiu a l'hora d'establir pautes comunes de convivència, i contribueixi a desenvolupar els processos d'integració dels immigrants en la societat d'acollida. Dins de l'exercici de la responsabilitat institucional, els governants hauran de preguntar-se què fer i com actuar davant d'algunes tradicions religioses desinstitucionalitzades, amb una pluralitat d'actors amb interessos divergents que dificulten la interlocució social. Davant d'aquesta situació cal tenir una estratègia clara d'intervenció política.

En l'espai de govern, l'acció política no ha de construir-se de forma passiva a partir de les propostes fetes pel conjunt dels actors interessats en l'àmbit del fet religiós. Evidentment, l'acció de govern ha de tenir en compte les aportacions dels diferents sectors interessats en el fet religiós, però la política i agenda d'actuacions han de decidir-les els governants, un cop identificades les qüestions que volen atendre. La

política d'afers religiosos d'un govern, l'ha de delimitar el propi govern, no entitats o institucions alienes a l'àmbit de govern per la passivitat dels propis governs.

Com tota política pública, la política pública d'afers religiosos, ha de definir-se amb rigor i mètode. Això comporta, a més d'identificar quins són els problemes als que cal donar resposta, saber quins són els actors afectats per aquesta política; identificar quins són els objectius polítics que es volen assolir; dissenyar quines són les estratègies i les actuacions considerades prioritàries; establir un pla d'execució d'aquestes actuacions amb els seus recursos corresponents; i tenir un sistema d'avaluació dels resultats assolits, i una estratègia comunicativa per passar comptes de l'acció de govern.

Avui, la política pública d'afers religiosos és una política estratègica per a qualsevol nivell de govern. Són diverses les raons que justifiquen aquesta afirmació. En primer lloc, la pròpia naturalesa del fet religiós i la seva contribució a la definició d'un marc comú de convivència, tant a nivell de valors compartits, com per l'impacte en la cohesió social. En segon lloc, donada la relació que pot establir-se entre algun fonamentalisme religiós i les activitats terroristes és evident que l'acció de govern ha de preocupar-se perquè no apareguin situacions en les quals puguin emergir concepcions tancades del fet religiós i capaces d'evolucionar cap a extremismes perillosos per a la seguretat de l'Estat. Per aquestes raons, la gestió de les polítiques públiques d'afers religiosos no poden limitar-se a la mera prestació d'uns serveis públics on l'externalització dels serveis contribueix a millorar la seva eficiència i qualitat. En el cas de les polítiques d'afers religiosos és necessària la proximitat al nucli decisor de les estratègies públiques, i trobar la forma de gestió més adequada al seu caràcter polític.

8.2. Governar la complexitat religiosa

La governança ha d'integrar el que significa governar en el context de les societats complexes, i assumir que les polítiques públiques es defineixen des d'una visió holística de l'acció de govern. La diversitat cultural i religiosa plantegen problemes específics a la governabilitat, especialment per la "complexitat i fragmentació" que comporten (OCDE, 2000). La societat és més complexa perquè els seus problemes estan integrats per nombrosos elements diferents entre si, i fortament interrelacionats. Les interaccions entre aquests elements produeixen un comportament social global que no pot deduir-se directament de la naturalesa de

cadascun d'ells. L'acció de govern es dona en un context social marcat per la complexitat de la societat resultant de la pluralitat de problemes; la diversitat d'actors socials profundament interrelacionats; la imprevisibilitat dels esdeveniments, i una estructura social en xarxa. La societat en xarxa aporta una dimensió nova a la capacitat de llibertat, creació i interacció de les persones, dels agents socials i de les organitzacions. Les xarxes són estructures obertes i en expansió contínua. Per això la societat actual és un espai obert, en constant transformació i evolució, i sense límits clars.

Aquesta complexitat fa que les decisions polítiques siguin més difícils; especialment, en el moment d'establir acords i crear entorns de consens. Els governants han d'actuar amb anticipació i amb una visió integral dels problemes públics. La complexitat de la societat, els canvis ràpids de l'entorn, la no linealitat dels seus problemes, i la necessitat d'adaptar-se ràpidament a les noves realitats exigeixen una mirada global i integradora de la realitat, i un profund coneixement de l'entorn. La complexitat fa que no hi hagi respostes úniques per als temes de l'agenda política. No hi ha solucions parcials a qüestions que són globals.

Governar significa liderar la complexitat de la societat a partir de la construcció compartida de la visió de la societat, i de la capacitat de controlar les modificacions no predictibles de l'entorn. Per això governar és dirigir i gestionar un procés ampli de canvi continu. La complexitat actual, amb una important diversitat i pluralitat d'interessos, i la necessitat de construir camins de consens per donar resposta als nous problemes, exigeix abordar l'acció de govern amb noves perspectives i una visió renovada del lideratge.

En primer lloc, comporta assumir que els governs no són els únics actors amb capacitat de donar resposta als grans problemes socials. En segon lloc, l'acció de govern ha de tenir una alta capacitat d'adaptació i flexibilitat perquè els problemes són el resultat de la interacció de varis factors que no són del tot coneguts, ni que se'n coneixen gaire els seus orígens, ni estan relacionats amb un sol actor social. Els objectius polítics de la governació són dinàmics i sorgeixen de la negociació i el consens entre el conjunt d'actors implicats. Finalment, l'èxit de la governació està relacionat amb la gestió de les interaccions entre aquests actors, i en la capacitat de governar generant espais participatius.

En resum, la governança es basa en la presa de decisions polítiques articulades a través de polítiques públiques. Les polítiques públiques tradueixen la visió política a

programes i actuacions orientades a obtenir resultats que han de ser avaluats. Els ciutadans, les institucions socials i el món empresarial esperen que els governants decideixin polítiques per resoldre problemes; sàpiguen prevenir i anticipar-se als nous problemes i no actuin només per pressions immediates; escoltin als sectors interessats i passin comptes de les seves actuacions; i dissenyin polítiques públiques innovadores i flexibles. Això també ha d'aplicar-se en el cas de les polítiques públiques amb la gestió dels afers religiosos.

La governabilitat necessita tenir una política pública vers el fet religiós amb visió general i amb capacitat d'integració i d'anticipació. La política pública en relació als afers religiosos ha de ser coherent amb el conjunt de les polítiques públiques. Els problemes de la societat contemporània, a més d'exigir un nou marc conceptual d'anàlisi i comprensió dels fenòmens socials, reclamen incorporar aquesta matriu d'anàlisi a la mateixa formulació de les polítiques públiques. Això vol dir entendre l'entorn polític com a expressió particular dins d'un sistema complex. Aquesta visió transforma la manera de fer política i assigna uns nous rols als actors polítics.

El bon govern necessita d'una política pública d'afers religiosos. Sense ànim d'entrar en profunditat en aquestes qüestions, a continuació es proposen quins són els eixos bàsics sobre els quals es configura l'acció de govern en una societat complexa.

9. Eixos per a una política pública

L'acció de govern ha de definir una política pública d'afers religiosos basada en el respecte a la llibertat religiosa i en la protecció dels seus drets, associats en el marc general establert per la governabilitat de les societats complexes. D'acord amb aquesta perspectiva es proposen uns eixos bàsics per definir la política pública d'afers religiosos.

Algunes d'aquestes propostes poden considerar-se principis estables perquè estan vinculades a la garantia de diversos drets constitucionals; d'altres són més conjunturals perquè estan relacionats amb esdeveniments i circumstàncies actuals de la realitat social. El decisor polític, en el moment de definir la política pública sobre el fet religiós, ha de tenir present aquesta doble dimensió: la defensa i promoció d'uns drets bàsics associats a la llibertat religiosa salvaguardats per la Constitució, i la resposta a qüestions conjunturals, algunes de les quals representen una barrera real a la pràctica dels drets religiosos. Al voltant d'aquestes qüestions és on es manifesta la responsabilitat dual de tota acció de govern: preservar els interessos generals confrontats amb l'atenció als interessos particulars. En algunes ocasions, aquest doble nivell de responsabilitat és font de tensió per als governants, perquè algunes de les possibles solucions als problemes plantejats per una part de la ciutadania poden topiar amb els interessos o expectatives d'altres ciutadans.

9.1. Primera proposta: definir, gestionar i avaluar una política pública

La primera proposta, que per alguns pot semblar molt òbvia, no ho és tant si s'analitza la situació de l'agenda política de molts governs autonòmics i locals. A part del Govern de l'Estat, només la Generalitat de Catalunya, en l'àmbit de les Comunitats Autònomes, i molt pocs governs locals, tenen una política pública d'afers religiosos integrada en una agenda política. Aquesta situació és preocupant. Si un determinat nivell de govern no té fixada una política sobre afers religiosos corre el perill que, des de fora de la seva responsabilitat, hi hagi algú que fixi l'agenda política en aquests termes. Aquesta situació és freqüent en l'àmbit local, especialment en aquells municipis on existeixen tensions per problemes associats a la pràctica de la llibertat religiosa. En aquests casos solen aparèixer institucions que, amb la voluntat de proposar al govern local una alternativa per a resoldre el conflicte,

acaben oferint i gestionant una política d'afers religiosos de l'Ajuntament, que no sempre és coherent amb el discurs polític de la majoria de govern. La no consideració dels afers religiosos com a una qüestió d'interès polític és notòria en la recent iniciativa, aturada en aquests moments, de revisar la Llei de Bases de Règim Local. Ni en el Llibre Blanc de la reforma del govern local promogut pel Ministeri d'Administracions Públiques, ni en els diferents esborranys coneguts de l'avantprojecte de la nova llei bàsica del Govern i l'Administració Local s'esmentava el fet religiós com a àmbit d'interès per la governabilitat local.

Per totes aquestes raons resulta superflu remarcar que cada nivell de govern ha de definir i estructurar una política pública d'afers religiosos dins de la seva agenda política. Els diferents nivells de govern de l'Estat han de donar visibilitat a la política pública vers el fet religiós. La societat, i alguns ciutadans en particular, tenen problemes relacionats amb la pràctica de la llibertat religiosa i la gestió de la diversitat religiosa, i és ineludible donar-hi una resposta política. No es poden ignorar o minimitzar les situacions problemàtiques o adoptar moratòries tot confiant que els problemes s'arreglaran sols. Els problemes no se solucionen negant-los. Aplaçar les decisions tampoc ajuda. Els ciutadans volen i necessiten decisions clares sobre alguns dels temes importants relacionats amb la diversitat religiosa.

Els poders polítics tenen l'oportunitat de desenvolupar una política pública nova, integradora de les bones pràctiques desenvolupades i superar els límits dels models d'integració cultural i religiosa aplicats en altres països. Els agents polítics han d'assumir també que aquesta política ha de definir-se sobre la base del consens i l'acord ateses les dificultats que comporten algunes de les decisions a prendre. Per això, cal, en primer lloc, estructurar aquesta política a partir d'amplis espais participatius on el diferents agents implicats puguin expressar els seus punts de vista. En segon lloc, cal tenir molta pedagogia política per tal de vèncer els estereotips existents sobre aquestes qüestions. Els estereotips i els prejudicis poden condicionar l'èxit de la política d'afers religiosos. Per això mateix és necessari adoptar nous instruments d'anàlisi del fenomen religiós, ja que la complexitat dels temes a tractar exigeix enfocar-los amb una nova visió a fi de entendre'ls en la seva justa dimensió. Finalment, en algunes qüestions, especialment en aquelles que tenen una important incidència en la cohesió social, cal establir amplis acords d'entesa política per tal de superar, en aquest àmbit, les dinàmiques govern-oposició.

Com tota política pública, un cop definits els objectius cal establir un pla d'actuació amb els corresponents recursos, executar-lo, avaluar els resultats obtinguts i passar

comptes. Donada la urgència que en alguns moments poden tenir les qüestions relacionades amb el pluralisme religiós és més que probable que el decisor polític dediqui part del seu temps a evitar o gestionar el conflicte. Però, això no és suficient. Cal tenir una política que orienti les actuacions futures.

La política d'afers religiosos serà més eficaç si els diferents poders públics cooperen entre ells. No pot perdurar per més temps la situació actual de desemparament dels governs locals davant dels conflictes derivats de la gestió del pluralisme religiós. Molts dels conflictes per problemes de convivència derivats de la pràctica de la llibertat religiosa tenen un clar component local, i els municipis no tenen ni els recursos per atendre'ls, ni totes les competències polítiques per resoldre'ls. El Govern de l'Estat i les Comunitats Autònomes, en el marc de les seves competències i sense envair l'autonomia local, han de legislar per proporcionar cobertura normativa als municipis, i han de definir de nou la distribució competencial a fi d'apropar la política d'afers religiosos als ciutadans. El poder local ha d'assumir també les seves responsabilitats. L'acció de govern local no pot eludir que, en la defensa dels drets fonamentals calen compromisos clars i que, en moltes ocasions, no es poden congeniar postures antagòniques ni pretendre que no passa res, o dilatar l'adopció de solucions.

9.2. Segona proposta: adaptar el marc normatiu

Diversos experts constitucionalistes i alguns especialistes del dret eclesiàstic senyalen l'existència de desajustos en la legislació que protegeix la llibertat religiosa i regula la pràctica dels seus drets. Aquests experts, coincideixen bàsicament en que cal adaptar el marc normatiu als diferents nivells de distribució del poder polític en la realitat plural de l'Estat espanyol. Per això es proposa revisar la Llei Orgànica de Llibertat Religiosa per tal que s'ajusti millor a l'Estat de les Autonomies, i corregir les imprecisions en relació a la defensa del dret de llibertat religiosa i a la seva pràctica. Així mateix, cal resoldre l'ambigüïtat sobrevinguda d'aquesta llei al coexistir articles estretament relacionats al desenvolupament directe de la llibertat religiosa, i altres més orientats a la regulació del seu exercici. Sobre aquesta qüestió, cal pensar un repartiment de responsabilitats entre el Govern de l'Estat, els governs autonòmics i els governs locals. A continuació es comenten amb més detalls aquestes qüestions.

La primera qüestió a considerar és si el bloc normatiu relacionat amb la llibertat religiosa, Llei Orgànica de Llibertat Religiosa i els diferents acords de cooperació amb

les confessions religioses, és coherent amb la concepció plural i diversa del poder polític en l'Estat espanyol. Es tracta de determinar les competències que permeten a les Comunitats Autònomes i als ens locals intervenir en el desenvolupament del dret de la llibertat religiosa, a fi d'articular una política d'afers religiosos coherent amb la vertebració plural del poder polític. No és una qüestió simple de resoldre. Les peculiaritats de la Llei Orgànica de Llibertat Religiosa, la reserva de competències de l'Estat en matèries com el registre, i les lleis que emparen els acords signats amb les diferents confessions religioses dificulten una ràpida solució d'un desplegament normatiu sensible a la realitat plurinacional de l'Estat espanyol.

En el cas de Catalunya, l'existència de competències estatutàries específiques en afers religiosos, article 161 de l'Estatut, exigeix una anàlisi del marc normatiu general per tal de veure com és possible desenvolupar-lo. La revisió del marc normatiu general permetria resoldre algunes de les imprecisions del text estatutari, per exemple, l'afirmació que la Generalitat té "la competència exclusiva en matèria d'entitats religioses" ja que ni la Constitució espanyola, ni la Llei Orgànica de Llibertat Religiosa determinen cap mena de competències administratives davant d'aquestes entitats, llevat del reconeixement d'uns drets i l'establiment, un registre en el qual hauran d'inscriure. D'acord amb aquesta realitat, costa d'imaginar quin contingut té l'expressió *competència exclusiva* que l'Estatut atribueix a la Generalitat en aquest camp.

Una altra qüestió a resoldre és la participació de la Generalitat de Catalunya en el Registre d'Entitats Religioses. Tal i com especifica el propi Estatut d'Autonomia, la participació de la Generalitat de Catalunya en el Registre d'Entitats Religioses quedarà subordinada a allò que determinin les lleis. Tenint en compte que avui la legislació no preveu cap participació de les Autonomies en la gestió d'aquest registre, és evident que cal trobar una sortida política a aquesta situació, mentre no es modifiqui la normativa estatal. La participació amb el Registre d'Entitats Religioses proposada per l'Estatut d'Autonomia planteja una qüestió que caldrà resoldre amb voluntat política, ja que la Constitució reserva en exclusiva l'exercici de la competència del registre públic a l'Estat (article 149.1.8 de la C.E.). No obstant, aquesta circumstància no desvirtua la conveniència política de negociar la descentralització d'aquest Registre.

A curt termini, sembla difícil aconseguir que la Generalitat tingui la competència de determinar qui pot ser inscrit en el Registre d'Entitats Religioses i qui no. Caldrà explorar solucions més pragmàtiques per tal de resoldre que la Generalitat tingui

capacitat real d'intervenció en aquesta inscripció. Aquestes solucions podrien anar encaminades a aconseguir una encomana de gestió d'aquesta competència per part de la Direcció General d'Afers Religiosos del Ministeri de Justícia de manera que la Generalitat pugui registrar aquelles entitats religioses catalanes que reuneixin els requisits, fixats per l'Estat, establerts en l'article 5 de la Llei Orgànica de Llibertat Religiosa i el Reial Decret 142/1918. Tot i ser evident aquesta possibilitat, i perfectament factible des d'abans de l'aprovació de l'Estatut, no hi hagut, fins ara, cap predisposició política per part de l'Estat a posar-la en pràctica.

Un altre tema susceptible de ser llegit en clau autonòmica és la capacitat de l'Estat d'establir acords o convenis amb les confessions religioses, tal com preveu l'article 7.1 de la Llei Orgànica de Llibertat Religiosa, cosa que ja fa actualment la Generalitat de Catalunya, a través de la Direcció General d'Afers Religiosos.

Pel que fa al procés administratiu d'atorgament del notori arrelament, existeixen diverses qüestions que han d'ajustar-se a la realitat social espanyola actual. Sobre l'acte jurídic-administratiu d'atorgament de la consolidació de notori arrelament a una confessió religiosa, els experts consideren que aquesta qüestió pot ser abordada de manera més optimista que fins ara, i que cal precisar millor el concepte que superi l'actual indeterminació.

En primer lloc, caldria obrir la Comissió Assessora de Llibertat Religiosa a les Comunitats Autònomes. L'Estatut d'Autonomia, al seu article 161.3 planteja, precisament, la col·laboració de la Generalitat amb els òrgans d'àmbit estatal que tenen atribuïdes funcions en matèria d'entitats religioses. La Comissió Assessora de Llibertat Religiosa és un d'aquests òrgans. Segons el decret de constitució, la composició d'aquesta Comissió reflexa la diversitat religiosa, però no la realitat plural del model d'Estat. Això planteja un greu problema atès que els acords de l'Estat amb les diferents confessions religioses incideixen directament en moltes competències autonòmiques. Per això cal articular una mesura que faculti la participació de les Comunitats Autònomes en aquesta Comissió. No sembla que hi hagi d'haver cap impediment per fer-ho, donat que l'Estatut d'Autonomia català senyala la participació en òrgans d'àmbit estatal. Cal obrir aquesta Comissió a la realitat plural d'Espanya canviant la seva composició introduint la participació directa de les Comunitats Autònomes.

A més, el desenvolupament del propi concepte de notori arrelament planteja alguns dubtes pràctics que es poden resoldre millor si aquesta qüestió s'analitza des de la

perspectiva autonòmica. Tal com està formulat, tindran la consideració de notori arrelament les esglésies, les confessions i les comunitats religioses que “pel seu àmbit i nombre de creients assoleixin un notori arrelament a Espanya” (article 7.1 de la Llei Orgànica de Llibertat Religiosa). El concepte de notori arrelament introdueix una notable indefinició sobre a quin és l'àmbit territorial de l'arrelament d'aquestes entitats: tot l'Estat, o una part de l'Estat, com pot ser una Comunitat Autònoma? Tal com està vertebrat l'Estat espanyol sembla que la presència significativa d'una confessió religiosa en una Comunitat Autònoma ja hauria de ser suficient per assolir la condició de notori arrelament. Però les dinàmiques introduïdes pels acords de l'any 1992 amb l'Església Evangèlica, les comunitats jueva i islàmica, han enfortit la comprensió centralista d'aquesta qüestió.

Un altre aspecte relacionat amb la qüestió del notori arrelament és la manca de criteris objectius estables per concretar aquest concepte, i avaluar-lo quan una confessió demana que li sigui reconegut. Aquest terme està massa carregat d'imprecisió, fet que inhabilita el seu ús a l'hora d'establir la implantació d'una confessió religiosa. Aquesta és una de les qüestions que caldria incorporar a l'agenda dels experts en el cas d'una revisió en profunditat de la Llei Orgànica de Llibertat Religiosa.

En relació a la participació dels governs autonòmics i locals en altres organismes col·legiats associats al desenvolupament de la Llei Orgànica de Llibertat Religiosa poden aplicar-se, per analogia, els mateixos criteris que s'han comentat en els paràgrafs anteriors en relació a la participació de les Comunitats Autònomes. Aquesta és la situació de la Fundació Pluralisme i Convivència. Moltes de les activitats subvencionades per aquesta fundació, tal com es pot despendre de les seves memòries anuals, tenen una clara projecció territorial. Però, malgrat aquesta realitat, a dia d'avui no està prevista cap modificació en la composició d'aquesta fundació per donar participació a la sensibilitat de les Autonomies i dels Governos Locals.

Amb caràcter general es pot afirmar que el fet autonòmic i local haurien d'estar sempre presents en els acords que l'Estat, en l'exercici de les seves competències, establís amb les diferents confessions religioses quan aquestes tinguin incidència en l'acció de govern de les Comunitats Autònomes, i en els Governos Locals. L'Estat hauria de determinar com les Comunitats Autònomes i el món local participen en l'aplicació d'aquests acords per tal de fer-los efectius en la realitat territorial i, finalment, transferir els corresponents recursos econòmics en el cas que els acords tinguin repercussions sobre els pressupostos autonòmics o locals.

9.3. Tercera proposta: governar amb previsió i perspectiva holística

El tercer suggeriment fa referència a la capacitat de governar preveient els esdeveniments, siguin conflictes o simples canvis de l'entorn, i fer-ho amb visió holística (integral) de la realitat i dels problemes públics. L'agenda política no pot construir-se exclusivament com a reacció a les demandes o les pressions socials. Les polítiques públiques no poden definir-se només com a resposta a les pressions socials. És evident que l'acció de govern ha d'actuar davant de les demandes socials i, en la mesura del possible, apaivagar els conflictes. Però, algunes d'aquestes tensions són previsible; de manera que la política pública pot orientar-se a prevenir el conflicte o a articular una millor gestió dels diferents factors que l'integren. Tampoc els afers religiosos poden considerar-se com a manifestació d'uns problemes secundaris a la governança.

La política d'afers religiosos ocupa avui un lloc central, tant per la seva naturalesa com pel seu impacte en el conjunt dels poders públics. Aquesta centralitat neix de la mateixa significació del fet religiós, de la seva vinculació als processos d'integració, i de la seva projecció en els debats sobre els valors que han d'articular la convivència. En l'àmbit de la gestió dels afers religiosos, la majoria de qüestions que reclamen una resposta política afecten a diversos àmbits de les polítiques públiques. Per tot això, cal que els poders públics tinguin una comprensió integral, tant en la seva anàlisi, com en la seva resolució del fet religiós. Gràcies a això, la política pública d'afers religiosos podrà reflectir adequadament la complexitat de la societat contemporània. L'acció de govern ha d'assumir que, de la mateixa manera que la complexitat de la societat contemporània ensenya que ja no hi ha respostes unívocues als problemes socials, el disseny de la política pública sobre els afers religiosos ha de fer-se des d'una visió integradora de la realitat social i de l'organització del govern. És una política amb força components transversals. Avui no hi ha solucions parcials a problemes que són globals.

Per altra banda, algunes tradicions religioses expressen la seva fe a través d'una comprensió global de la realitat que afecta a totes les dimensions dels individus. Per a molts creients, el fet religiós és un fenomen vinculat al seu sentit de pertinença i a la seva integració social. El caràcter identitari i ordenador, quasi complexiu, que té la religió per algunes confessions religioses obliga al decisor polític a prendre consciència que les decisions en l'àmbit dels afers religiosos, en moltes ocasions, transcendeixen al terreny de les creences.

Si bé aquests aspectes justifiquen per si sols la necessitat del caràcter holístic de la política d'afers religiosos, també representen una limitació a l'hora de definir aquesta política. El decisor polític ha de conèixer aquests límits i gestionar-los adequadament. El més important és la impossibilitat d'intervenir directament per tal que algunes confessions religioses tinguin una comprensió menys confessional de les relacions entre política i fe; per això queda fora de la responsabilitat política. Per aquesta raó, des de l'àmbit públic, cal assumir i respectar que per a algunes religions la comprensió de la seva identitat comporta una visió complexa de la societat, amb pocs espais seculars autònoms al fet religiós.

Conèixer i respectar que algunes religions tenen una comprensió complexa de la societat no significa que els poders públics hagin de consentir i admetre totes les implicacions socials deduïbles d'aquesta visió. Al voltant d'aquesta qüestió sorgeixen inevitables conflictes que el decisor polític haurà de gestionar alguns cops amb fermesa, i amb comprensió en altres. Els poders públics han d'afirmar i defensar com a irrenunciables els valors de convivència democràticament acceptats, i procurar que siguin assumits com a propis per les confessions religioses, especialment, aquelles que tenen un referent cultural diferent al majoritari en la nostra societat. En algunes ocasions, la defensa d'aquests valors bàsics pot originar tensions, i a vegades conflictes que cal assumir, entendre i gestionar amb responsabilitat. En la majoria de casos, aquestes tensions ni són evidència d'un suposat xoc de civilitzacions, ni manifesten una colonització cultural-religiosa. El que està en joc és la possibilitat de situar les expressions de fe en un context cultural diferent.

Aculturar algunes tradicions religioses és una tasca de notable interès polític. Els poders públics no poden abordar el fet religiós amb una visió estreta o fragmentada de la realitat en la qual es projecten les vivències religioses. La visió de la realitat de moltes confessions religioses és àmplia i complexa. Per això, la política pública d'afers religiosos ha d'integrar totes aquestes complexitats.

Els errors que es puguin cometre en la gestió de les identitats associades a l'expressió de la fe, especialment quan això es projecta en algun col·lectiu d'immigrants, poden tenir greus conseqüències en els anys següents. Les dures polítiques d'assimilació basades en la negació de la identitat de l'immigrant han estat font de tensió social que, en més d'una ocasió, han derivat en respostes violentes. Negar avui la identitat religiosa d'un determinat col·lectiu tindrà un alt cost polític en el futur; bàsicament, perquè les persones que se senten refusades i excloses socialment, i perdudes en quant a la seva identitat, busquen en el fonamentalisme

religiós un refugi per refer la seva identitat. La religió aporta la dignitat i el sentit negat per la societat d'acollida. Però aquesta identitat, nova identitat per a alguns, es reconstrueix negant les altres identitats i, en moltes ocasions, en clara confrontació amb elles. Aquesta reacció, viscuda en un primer moment com a defensa, esdevé ràpidament justificació d'un pensament fonamentalista excoent, i pot derivar cap a posicions polítiques radicals, fàcilment manipuladores dels ressentiments alimentats per la negació de la identitat.

La segona consideració afecta a com s'entén aquesta política. Habitualment, les qüestions relacionades amb els assumptes religiosos afecten a diversos àmbits de competències dins les estructures de govern. Això es veu en tots els nivells del poder polític: central, autonòmic i local. El caràcter transversal i holístic de la política d'afers religiosos justifica la necessitat d'una proximitat en el nucli estratègic de la decisió política, i no en una posició subordinada dins d'altres esferes de poder.

9.4. Quarta proposta: garantir, promoure i facilitar la llibertat religiosa

La quarta proposta està relacionada amb l'exercici del dret a la llibertat religiosa. La Constitució empara la llibertat religiosa en el seu article 16: "es garanteix la llibertat ideològica, religiosa i de culte dels individus i de les comunitats sense cap més limitació, quan siguin manifestats, que la necessària per al manteniment de l'ordre públic protegit per la llei". Aquesta afirmació constitucional obliga, en primera instància, als poders públics a defensar i promoure la llibertat religiosa i els drets associats; però, en un segon moment, com passa amb altres drets fonamentals, faculta els poders públics per remoure aquells obstacles que directament impedeixen el seu ple exercici.

• **Ubicació dels llocs de culte:** Una part important dels obstacles per exercir el dret a la llibertat religiosa estan relacionats amb la pràctica del culte, d'una manera particular, i amb les dificultats que tenen algunes religions per disposar de llocs de culte dignes i, en algunes ocasions, ocupar la via pública amb finalitats religioses. Aquests no són certament els únics obstacles, però és notori que al voltant dels centres de culte existeix un ampli debat ciutadà que, en algunes ocasions, dificulta l'exercici ple dels drets associats a la llibertat religiosa. La majoria de conflictes sobre els llocs de culte tenen una forta incidència en la governança del món local.

En alguns municipis s'han donat greus conflictes quan determinades confessions religioses han volgut obrir un lloc de culte dins del nucli urbà. Aquests conflictes han estat evidents pel que fa l'obertura d'oratoris musulmans i, en menor mesura, de temples de certes confessions evangèliques practicants de celebracions molt festives. En ambdós casos es posa de manifest el fenomen denominat NIMBY⁷ aplicat al cas de l'expressió pública del pluralisme religiós. Una part de la ciutadania s'oposa a la ubicació dels oratoris musulmans per desconfiança a uns comportaments percebuts com a estranys, o per temor a que en aquests àmbits es fomenti l'integrisme i l'hostilitat a la societat d'acollida. En altres ocasions, l'oposició als llocs de culte islàmic neix pel temor a la repercussió negativa que puguin tenir sobre el valor dels habitatges. Es considera que la proximitat d'aquests llocs de culte deprecia l'estalvi invertit en la compra de l'habitatge. En el cas d'altres confessions, la resistència veïnal als llocs de culte, en determinats moments, pot expressar la recança a les molèsties acústiques que puguin ocasionar les cerimònies religioses. Algunes comunitats religioses fan d'aquesta qüestió una motiu de combat d'afirmació de la seva identitat, i fins i tot algunes utilitzen aquest fet per alimentar la seva radicalitat política.

A Catalunya, una part important dels llocs de culte no catòlics es troben en baixos d'edificis. En alguns casos, aquests locals s'adeqüen a les especificitats de les ordenances municipals, però en altres ocasions, no. Aquesta situació afecta per desigual a les confessions religioses. Mentre que per a algunes tenir un local en uns baixos d'un edifici no genera cap problema, per a altres aquesta circumstància pot ser motiu de conflictes amb el municipi, per l'incompliment de la normativa, i de tensió en les relacions amb els veïns.

Bona part de la comunitat musulmana catalana es troba directament afectada per la precarietat dels seus llocs de culte. La política seguida per moltes comunitats islàmiques per tenir un espai de culte ha estat habilitar baixos com a oratoris. S'ha produït el que s'ha anomenat el fenomen dels oratoris garatges. En moltes ocasions són espais reduïts per la quantitat de persones que hi van i, en altres ocasions, tampoc reuneixen les condicions de salubritat o seguretat necessàries per fer-hi cap

---

7. NIMBY acrònim dels termes anglesos *Not In My Back Yard* (no al meu pati del darrera). Amb aquesta expressió es qualifiquen el moviments ciutadans que s'oposen a la ubicació de determinades infraestructures urbanes d'interès general. Majoritàriament els arguments emprats per justificar aquesta oposició són de tipus preventiu, per temor a efectes sobre la salut, o per considerar que la seva presència atraurà a col·lectius socials no desitjats.

activitat. Si anys enrere aquesta situació era considerada transitòria, ara s'ha tornat crònica, amb els perjudicis que comporta per a la comunitat religiosa i la resta de ciutadans, i els riscos de responsabilitat que assumeixen els ajuntaments. El que en principi semblava ser una bona solució per no tenir problemes, avui sí que és un problema i és l'inici d'un malestar continuat entre alguns membres de la comunitat musulmana. Però, malgrat aquestes circumstàncies, actualment la majoria d'associacions musulmanes defugen fer del tema del lloc de culte un motiu d'enfrontament social. Més aviat, dialoguen amb els governs locals i busquen les alternatives més adequades per atendre la seva necessitat d'acomplir amb els preceptes de culte de l'Islam.

Aquesta bona disposició de la comunitat musulmana i la capacitat negociadora dels ajuntaments han evitat la repetició dels primers conflictes sobre els oratoris. Els pocs conflictes que hi ha avui en relació a la ubicació dels oratoris són de baixa intensitat, comparats amb la situació creada als inicis dels anys 2000, en alguns municipis. Els primitius conflictes s'han apaivagat gràcies a la visió pragmàtica dels municipis, i a la prudència i el sentit comú de les comunitats musulmanes. Només una petita part de les comunitats musulmanes establertes a Catalunya animen a la confrontació pel que fa a la ubicació dels espais de culte, per tal d'afirmar la seva identitat. No obstant això, si aquesta qüestió no es resol adequadament, la relativa tranquil·litat i convivència existents avui respecte els oratoris pot capgirar-se en un futur, quan la majoria de les noves generacions de musulmans nascuts a Catalunya prenguin consciència d'estar discriminats en l'exercici d'alguns dels drets protegits per la llibertat religiosa.

Per tal d'avançar en aquesta qüestió, cal adoptar primer una mirada àmplia, integradora dels diferents marcs normatius que protegeixen el dret a la llibertat religiosa. En aquest sentit, és útil incorporar, a més de les referències constitucionals que contempnen el reconeixement del dret a la llibertat religiosa, i els altres drets que permeten salvaguardar la dignitat de les persones, alguns textos d'abast europeu on es defensa clarament la pràctica de la llibertat religiosa. Entre aquests textos cal destacar la *Carta dels drets fonamentals de la Unió Europea* i la *Carta europea de salvaguarda dels drets humans en les ciutats*. La *Carta Europea de Salvaguarda dels Drets Humans a la Ciutat* (2000) estableix un clar marc de referència per a la governança local. En l'article 3 de la Carta es diu: "la llibertat de consciència i de religió individual i col·lectiva queda garantida per les autoritats municipals a tots els ciutadans i ciutadanes. Dins dels límits de la seva legislació nacional, les autoritats municipals executen tot el que és necessari per assegurar l'esmentat dret vetllant per

evitar la creació de guetos". Aquest text deixa clars els paràmetres orientatius de la governança local, en relació als afers religiosos.

En segon lloc, no es pot avançar cap a una solució sobre els llocs de culte sense integrar aquest debat dins del conjunt de transformacions que estan modificant el sentit de les ciutats. La realitat urbana està sotmesa a importants canvis en la seva identitat, bàsicament per les aportacions que les recents immigracions fan a la realitat social de les ciutats. Un dels efectes evidents de l'impacte de la immigració és la transformació del propi concepte d'espai públic i dels seus usos. Un aspecte particular d'aquestes transformacions són les demandes de llocs de culte fetes per diverses religions.

L'exercici del dret a la llibertat religiosa està estretament relacionat amb l'urbanisme públic, per l'afectació que té aquest dret sobre l'ús del sòl i amb al sistema regulador de l'ocupació de l'espai públic. Però l'urbanisme espanyol està poc ajustat a l'expressió pública del pluralisme religiós i presenta, en relació als usos de la llibertat religiosa, certs buits legals que condicionen la seva gestió (Ponce Solé, 2005), especialment en l'àmbit de l'Administració Local. Els experts opinen que el notori augment del pluralisme religiós dels darrers anys ha agafat l'urbanisme espanyol mal equipat conceptualment, i condicionat per l'herència del llarg període de confessionalisme de les institucions públiques. L'existència d'una forta oposició veïnal, que en algunes ocasions s'ha traduït en importants manifestacions d'hostilitat a l'obertura de centres religiosos, ha posat en evidència, en primer lloc, la debilitat del planejament urbanístic en aquests afers i, en segon lloc, les limitacions de la governança local per gestionar adequadament l'aplicació del dret constitucional de la llibertat religiosa.

Tota aquesta situació ha derivat en a una realitat complexa per les diferents solucions adoptades, tant pels poders locals com pels promotors de llocs de culte. Cada municipi ha buscat resoldre els problemes particulars plantejats per les demandes de les diferents confessions religioses. Amb aquesta finalitat s'han utilitzat els instruments de gestió urbanística, així com les ordenances municipals, de maneres molt diverses i amb interpretacions molt divergents. Per la seva banda, les confessions religioses, especialment aquelles a les que la pressió veïnal ha impedit construir nous llocs de culte segons el planejament urbanístic i les ordenances locals, han articulat diferents alternatives pràctiques per respondre a la demanda de culte de la seva feligresia. El resultat d'aquesta realitat complexa, on es barreja la confusió i la indefinició, és la proliferació de locals, no reconeguts com a llocs de culte per les

autoritats locals, però tolerats com a tals; on es reuneixen, en alguns casos amb poques condicions de seguretat i salubritat, els membres d'una confessió religiosa.

Cal harmonitzar la ubicació dels llocs de culte amb la visió integral de la ciutat. El planejament urbà ha de donar resposta al creixent pluralisme religiós. Ponce Solé (2005) indica que el marc normatiu establert per les sentències judicials ajuden a precisar el tema de l'ordenació urbanística dels llocs de culte. En primer lloc, el Tribunal Suprem ha deixat ben clar que els llocs de culte han d'estar sotmesos a l'ordenament jurídic com qualsevol altre ús del sòl. El sistema urbanístic espanyol estableix que correspon al planejament indicar on situar els equipaments i les característiques que han de tenir. No obstant, la pràctica ha afavorit la discrecionalitat del planificador a l'hora de fixar l'existència, o no, de llocs de culte i, en el cas d'existir, on havien d'ubicar-se. Això és així perquè els centres religiosos no tenen uns estàndards urbanístics concrets i independents fixats directament per la legislació, de manera que aquests centres són tractats amb els mateixos criteris que altres equipaments públics. A més, tampoc hi ha recomanacions per tal d'orientar la discrecionalitat planificadora en relació a on situar els emplaçaments dels llocs de culte.

Alguns urbanistes sostenen que s'ha de corregir per via legislativa la discrecionalitat que té avui el planificador per tal d'evitar que, davant del pluralisme de confessions actualment existents, el planejament urbanístic no atengui adequadament a aquesta realitat, i no contempli la seva correcta implantació al territori o es faci afavorint només a una determinada confessió. La ubicació inadeguada d'un lloc de culte pot ser interpretada com a barrera efectiva per al correcte exercici de la llibertat religiosa constitucional. En aquest sentit, la *Carta Europea de Salvaguarda dels Drets Humans en les ciutats* és molt explícita en afirmar: "la ubicació dels llocs de culte no és una qüestió accessòria perquè sobre a aquesta qüestió s'han pres decisions, en algunes ocasions, que sí que poden afectar l'exercici correcte de la llibertat religiosa".

Aquesta imprecisió justifica la necessitat d'una normativa general que reguli específicament la ubicació dels llocs de culte. El Projecte de Llei de Llocs de Culte que el Govern de la Generalitat ha dut al Parlament de Catalunya a finals de l'any 2007 comença a invertir aquesta situació. En aquest Projecte s'indica que els plans d'ordenació urbanística municipal han de preveure sòls amb la qualificació de sistema d'equipament comunitari, on s'admetin els usos de caràcter religiós de nova implantació i/o destinar terrenys específicament a aquest ús.

La ubicació dels llocs de culte té interès també per a la vertebració de la trama urbana. Els llocs de culte, com s'ha comentat anteriorment, compleixen una funció social més

enllà de la estrictament religiosa. Aquesta dada ha d'estar contemplada pel planificador urbanístic a l'hora de determinar la ubicació d'aquests centres. Aquests criteris ajudarien a ponderar la necessitat dels equipaments religiosos segons les característiques de la realitat urbana, definir quina pot ser la seva ubicació, i fixar en quines àrees del teixit urbà es poden realitzar els usos religiosos.

Finalment, per resoldre adequadament el problema dels llocs de culte cal clarificar el marc legislatiu sobre aquesta qüestió. Hi ha molta confusió sobre la normativa a aplicar en l'obertura de llocs de culte i el seu règim d'activitats. La disparitat de criteris que es dóna en els municipis a l'hora d'atorgar permisos per l'activitat del culte crea malestar entre algunes confessions religioses. Alguns cops, aquestes confessions tenen la sensació que s'utilitza el buit normatiu per adoptar mesures dilatòries, per temor a reaccions hostils d'una part de la societat. Cal adoptar decisions que permetin aclarir les confusions que encara existeixen sobre la planificació i gestió urbanística dels llocs de culte, i la regulació de les activitats de culte.

Els promotors de llocs de culte estan subjectes, com qualsevol altre particular, a la sol·licitud de les corresponents llicències municipals, atès que són els ajuntaments als que els correspon el control d'aquest tipus d'activitats. A través de la figura de la llicència, l'Administració Pública vol efectuar un control previ per tal que l'activitat promoguda per un particular no lesioni els interessos que l'ordenament jurídic protegeix de forma específica. Sense una llicència o autorització, un particular no pot iniciar l'execució d'una activitat. El Tribunal Suprem ha precisat en diverses sentències la necessitat de la llicència urbanística de primera ocupació o de canvi d'ús per als locals de culte com a garantia de seguretat, tant per als qui acudeixen a ells com per a la població del seu voltant. Les sentències judicials estableixen que el reconeixement del dret a la llibertat religiosa no eximeix de la necessitat de sol·licitud de les corresponents llicències per a utilitzar els llocs de culte. El Tribunal Suprem és contundent en considerar que si no hi ha llicència municipal s'ha de clausurar el local de culte, i considera que contra aquesta decisió no pot invocar-se el dret a la llibertat religiosa o de culte, perquè el límit d'aquest dret és, precisament, l'ordre públic.

La qüestió important és determinar si, a més de la llicència urbanística de primera ocupació o de canvi d'ús, són necessàries altres llicències per ocupar i utilitzar els llocs de culte. La jurisprudència assenyala que per obrir un lloc de culte no fa falta una llicència d'activitat perquè aquests no són establiments industrials o mercantils.

• **Accions positives:** La ubicació dels llocs de culte no és un tema fàcil de resoldre. La importància d'aquesta qüestió reclama molta atenció per part dels esforços dels decisors polítics, fa que sobre la qüestió dels llocs de culte es dirimeixen aspectes que afecten l'exercici pràctic d'alguns drets fonamentals. A més a més, aquest tema evidencia que no totes les religions tenen les mateixes oportunitats per viure plenament els drets de la llibertat religiosa. Aquesta heterogeneïtat, que en alguns casos comporta noves formes d'exclusió i marginació en la manera i les formes de viure la llibertat religiosa, justifica que des dels poders públics s'adoptin mesures que tendeixen a garantir a tothom l'exercici d'aquest dret.

La persistència de desigualtats en la pràctica de la llibertat religiosa justifica que des de les polítiques d'afers religiosos s'impulsin accions positives per tal d'eliminar els obstacles que impedeixen el ple exercici d'aquesta llibertat. Fer això és donar acompliment al mandat constitucional contingut en l'article 9.2 de la Constitució: "correspon als poders públics de promoure les condicions per tal que la llibertat i la igualtat de l'individu i dels grups en els quals s'integra siguin reals i efectives; remoure els obstacles que n'impedeixin o en dificultin la plenitud i facilitar la participació de tots els ciutadans en la vida política, econòmica, cultural i social". Els poders públics estan plenament legitimats per adoptar mesures d'accions positives per tal d'aconseguir la plena igualtat en la llibertat religiosa.

Les accions positives han de ser actuacions acotades en el temps i que tinguin com a finalitat remoure les situacions, prejudicis, comportaments i pràctiques que impedeixen a una confessió religiosa realitzar tots els aspectes de la llibertat religiosa, en igualtat d'oportunitats amb les altres confessions. L'acció pretén modificar tant una situació com les causes que són l'origen de discriminació. Per les seves finalitats, les accions positives estan orientades a proporcionar avantatges al grup que pateix una discriminació o una desigualtat. Enteses així les accions positives, a més de temporals, discriminen en cada moment el subjecte de la seva actuació per tal d'aconseguir que tothom arribi a tenir les mateixes oportunitats a l'hora de desenvolupar la llibertat religiosa.

Per aquests motius, tota política d'afers religiosos haurà de contemplar quines són, des d'una perspectiva d'acció de govern, les mesures concretes que cal adoptar per tal de resoldre les possibles discriminacions pel que fa a la llibertat religiosa. És evident que al voltant de la qüestió dels llocs de culte es donen molts dels supòsits que justifiquen prendre mesures d'acció positiva. Per això, al parlar en el proper apartat de la cooperació dels poders públics amb les confessions religioses, es tornarà a parlar d'aquesta qüestió en forma de proposta concreta.

9.5. Cinquena proposta: cooperar amb les confessions religioses

El següent suggeriment està relacionat amb la facultat que tenen els poders públics d'establir acords de cooperació amb les confessions religioses, tal com s'assenyala en l'article 16.3 de la Constitució: "(els poders públics) mantindran les conseqüents relacions de cooperació amb l'Església Catòlica i les altres confessions". Els experts constitucionalistes i en dret eclesial precisen que aquest mandat constitucional expressa el compromís de l'Estat per garantir que tothom pugui tenir la mateixa igualtat d'oportunitats a l'hora de viure els drets associats a la llibertat religiosa. Per tal de fer-ho possible, els poders públics han de dotar-se dels corresponents instruments de cooperació. L'establiment de relacions de cooperació no comporta una valoració, ni positiva ni negativa, del subjecte de la creença religiosa. Això és impensable en un Estat aconfessional o laic. La seva neutralitat davant del fet de les creences o les increences és una garantia per separar l'àmbit de la funció social de la política i l'àmbit d'actuació de les confessions religioses.

El caràcter instrumental de l'article 16.3 de la Constitució orientat a possibilitar l'exercici d'uns drets, no és incompatible amb la consideració que en aquest article hi ha implícit un reconeixement dels aspectes positius que el fet religiós pot tenir pel bé comú. Aquesta visió positiva de la religió implícita en aquest article allunya la Constitució espanyola de les interpretacions restrictives sobre la religió, pròpies dels plantejaments laicistes excloents. El principi de laïcitat positiva és equidistant entre el tradicional confessionalisme i la total incomunicació entre l'Estat i les confessions religioses. És precisament aquesta circumstància la que permet als poders públics establir acords de cooperació amb les religions, si elles representen una aportació al bé comú de la societat.

• **La cooperació, una qüestió política:** Qui ha d'articular la cooperació dels poders públics i les confessions religioses? Quins són els agents d'aquesta col·laboració? En quins àmbits? Com s'ha d'articular?

El redactat constitucional, en el moment de parlar de la cooperació, utilitza subtilment l'expressió poders públics. Aquest concepte aporta una comprensió àmplia de l'Estat a l'hora d'establir els mecanismes de cooperació amb les confessions religioses. El text constitucional no redueix la cooperació a l'àmbit dels acords que puguin establir-se entre el govern de l'Estat i les confessions religioses, per més que això hagi estat després la concreció pràctica de l'article 16.3 de la Constitució.

Tots els nivells del poder polític de l'Estat, en la mesura que són poders públics, estan facultats per establir acords de cooperació amb les confessions i entitats religioses. La literalitat del text constitucional amplia a l'àmbit autonòmic i local una facultat que la pràctica havia reservat a l'Administració de l'Estat, llevat de la política duta a terme per la Generalitat de Catalunya. El Govern català ho ha fet a través de convenis específics amb les confessions religioses. Tots els poders públics de l'Estat poden fer acords i convenis de cooperació amb les confessions religioses. No obstant això, la pròpia Administració general de l'Estat quan ha regulat alguns dels aspectes d'aquesta cooperació no ha tingut present els altres nivells de govern: l'autonòmic i el local. Cal vèncer aquestes inèrcies amb mesures polítiques correctores; una d'elles, per exemple, podria ser obrir els òrgans col·legiats relacionats amb la política d'afers religiosos, com són la Comissió Assessora de Llibertat Religiosa i la Fundació Pluralisme i Convivència, a la realitat autonòmica i local; circumstància que complementaria el bon treball fet fins avui tant per la Comissió Assessora com per la Fundació.

L'àmbit cooperatiu és força ampli. Des d'una perspectiva funcional, les relacions de cooperació poden ser directes o indirectes, tant vers els individus com vers els grups religiosos. Els poders públics poden prendre decisions per afavorir directament les persones perquè puguin complir amb els preceptes religiosos, i això afavoreix indirectament a les confessions. També es poden prendre decisions per ajudar directament les confessions i indirectament els seus membres, com és el cas, per exemple, dels acords que atorguen personalitat jurídica a les confessions. En altres casos, els poders públics actuen només d'intermediari entre els individus i les confessions. Aquest és el cas de l'assistència religiosa en institucions públiques o la possibilitat de recaptar per a les confessions a través de la declaració de renda (situació actualment reservada a l'Església Catòlica, però que sembla que serà extensible properament a altres confessions religioses).

Els juristes experts en aquestes matèries indiquen que hi ha àmbits de cooperació obligatoris perquè es deriven directament dels preceptes constitucionals. Però també hi ha àmbits en els quals la col·laboració és possible i altres on la cooperació és inapropiada. El primer àmbit de col·laboració se centra en aquells aspectes que són necessaris per a millorar la promoció del dret a la llibertat religiosa dels individus i de les comunitats. Aquest és el cas de les polítiques urbanístiques de sòl per a llocs de culte i de l'assistència religiosa en centres públics, exèrcit, centres hospitalaris i penitenciaris. També se situen en aquest nivell les intervencions relacionades amb la defensa dels drets religiosos en els ritus de la mort, assistència a tanatoris,

enterraments i gestió de cementiris; o tots els aspectes relacionats amb les garanties de respecte dels preceptes religiosos en el sacrifici d'animals en els escorxadors municipals. Altres mesures cooperadores en aquest àmbit estan relacionades amb les polítiques de manteniment del patrimoni i els valors culturals; i el respecte dels sentiments religiosos en els mitjans de comunicació. En alguns d'aquests casos, els poders públics hauran d'adoptar mesures d'acció positiva, tal com es preveu en l'article 9.2 de la Constitució, per remoure els obstacles que impedeixen l'exercici ple de la llibertat religiosa.

En altres ocasions la cooperació dels poders públics amb les confessions religioses està menys definida i se situa en l'àmbit de les relacions possibles però no obligatòries. Això succeeix, per exemple, quan un poder públic d'acord amb les competències que li són pròpies, atorga validesa jurídica civil als acords adoptats per les confessions religioses o a determinades normes internes d'aquestes. També tenen aquesta consideració l'existència d'un règim fiscal especial per a les confessions religioses, similar al que puguin gaudir entitats sense afany de lucre o d'interès social; o els règims especials de Seguretat Social pels ministres de culte. De la mateixa manera, cal considerar mesures de cooperació possible els aspectes relacionats amb el respecte a les dietes alimentàries en els centres públics, el respecte al calendari laboral interreligiós i a les obligacions de pregària en temps laboral, o la possibilitat de recaptar diners per a una confessió religiosa a través de la declaració de la renda.

Un aspecte particular en aquest àmbit de relacions possibles són els acords de cooperació generalment en forma de concerts, que els poders públics poden establir amb les confessions religioses per enfortir el sistema de benestar social públic, i millorar la cohesió de la societat. La cooperació dels poders públics amb les confessions ha estat bàsica per a la cohesió de la societat espanyola. Aquest fet adquireix avui una nova significació per l'aparició de nous actors socials que, provenint del món confessional, poden incorporar-se com a agents actius dels processos de cohesió social, especialment entre els col·lectius d'immigrants.

Un àmbit específic de possible cooperació dels poders públics amb les confessions religioses està relacionat amb les accions positives a emprendre per tal que les confessions religioses no tinguin dificultats per practicar el culte. No totes les confessions tenen aquest problema, ni totes el viuen amb la mateixa intensitat. La igualtat d'oportunitats per disposar d'espais dignes per a llocs de culte està desigualment repartida. El fet que algunes religions no disposin de llocs de culte

adequats és un problema polític. En primer lloc, perquè aquesta situació representa la impossibilitat d'exercir un dret emparat per una llibertat fonamental; en segon lloc, perquè aquesta situació pot afectar a l'estabilitat i la seguretat de la societat. Si fins ara la precarietat d'algunes confessions religioses ha facilitat l'aparició de llocs de culte en garatges i baixos, els poders públics han d'intervenir per evitar consolidar aquesta situació i controlar com es fa el procés de normalització; principalment perquè aquest no estigui dirigit, a través del sistema de finançament, per països estrangers o corrents fonamentalistes connectats amb el radicalisme polític.

Res impedeix a l'Administració cedir sòl públic per edificar llocs de culte o facilitar-ne la seva construcció. Aquesta decisió ha d'emparar-se en l'article 9.2 de la Constitució i en el posterior desenvolupament normatiu. El paper de facilitador o coadjuvant per part dels poders públics és una manera de concretar les mesures positives que es poden emprendre per promoure la llibertat i la igualtat religiosa.

Els llocs de culte, a més de representar una concreció pràctica de l'exercici de la llibertat religiosa, juguen un paper social actiu en el desenvolupament de la cohesió del teixit social. Aquestes raons justifiquen sostenir una comprensió oberta de les relacions que els poders públics poden establir amb les confessions religioses a l'hora d'abordar el tema de la construcció dels llocs de culte. La cessió de sòl, juntament amb mesures més orientades a facilitar-ne la construcció, són algunes de les intervencions que ha de promoure la política pública d'afers religiosos. Els governants han d'assumir que una decisió d'aquest tipus pot generar incomprendiments i un fort rebuig social i polític, cosa que pot dissaudiv més d'una autoritat pública prendre-la. En tot cas, la decisió és política i els poders polítics estan totalment legitimats per prendre-la, i la seva bondat ha de ser avaluada segons els resultats socials obtinguts.

Un altre àmbit de cooperació possible dels poders públics és la formació dels responsables de culte. Algunes confessions tenen avui importants dificultats per tenir responsables de culte adequadament preparats, o tenir un marc estable de formació continuada en matèria religiosa. Aquesta circumstància pot ser aprofitada per alguns corrents fonamentalistes per introduir-se en les comunitats de creients, gràcies a la seva capacitat d'aportar responsables de culte preparats en escoles on s'educa la visió tancada de la religió. Aquestes visions fonamentalistes acostumen a radicalitzar les comunitats de fe obstaculitzant els processos d'interacció social i aculturació. Els poders públics han de ser valents i cooperar activament per facilitar la formació d'aquests responsables de culte i establir uns mecanismes de normalització i

homologació de la seva formació. Aquest compromís ha de ser molt clar, per exemple, en la formació dels imams. Si realment es considera políticament rellevant avançar cap a un model d'islam europeu enlloc del d'islam a Europa, cal apostar decididament per la formació d'imams europeus. La ceguesa política o la laïcitat paralitzant no han d'impedir que els poders públics cooperin, a través de la seva política d'afers religiosos, en la formació dels responsables de culte a través d'institucions especialitzades, algunes de les quals es podrien situar en el sistema universitari a través de Facultats de Teologia o Instituts de les Religions.

Segons l'informe belga sobre la formació dels imams a Europa (Husson, 2007), la situació a Espanya és similar a la dels altres països europeus. A excepció d'Àustria, on s'exigeix un diploma conforme es té mínima formació bàsica, els diferents Estats europeus reconeixen com a ministres de culte islàmic aquelles persones que són reconegudes com a tals per les mateixes comunitats de creients, sense cap mena de condicionant. L'anàlisi comparada de la situació de la formació dels imams evidencia que en tots els països s'identifiquen les mateixes necessitats formatives bàsiques: formació teològica i formació lingüística i cívica. Aquestes demandes formatives han estat resoltes de diferents maneres segons el tipus de relació existent entre els Estats i les confessions religioses. En alguns països s'ha incorporat una oferta de formació d'imams dins del marc de la formació teològica a les universitats públiques. Aquesta situació no és possible encara a Espanya, però caldria avançar-hi. Un marc universitari de formació d'imams podria neutralitzar els intents de crear escoles teològiques musulmanes finançades per centres islàmics estrangers. La integració de la formació d'imams dins del sistema formatiu formal permetria establir una font estable de finançament d'aquesta formació, fixar unes certificacions per exercir d'imam i tenir un àmbit de trobada del pensament islàmic amb altres visions religioses. Aquest model pot aplicar-se perfectament a altres confessions religioses.

Finalment, tenen la consideració de cooperació indeguda aquells casos en els quals els poders públics vulnerin el principi d'igualtat i laïcitat positiva de l'Estat, o en els que dels acords establerts se'n puguin derivar ajuts econòmics destinats a subvenir directament activitats d'índole religiosa, com poden ser ajuts per a activitats clarament relacionades amb el culte. També poden ser considerats impropis, per exemple, el reconeixement del valor curricular de la classes de religió dins del sistema educatiu, o l'admissió de decisions laborals de les confessions sobre els professors de religió al marge de l'Estatut dels Treballadors. En un altre ordre de coses, també seria impropí adoptar decisions legislatives que fossin el resultat de la imposició directa de la visió moral d'una confessió religiosa en particular, per més que aquesta

religió pretengui justificar el seu punt de vista moral particular com una interpretació, la única, del dret natural.

La col·laboració entre els poders públics i les confessions en l'àmbit social ha introduït una nova perspectiva en la naturalesa d'aquesta cooperació que convida a la societat, i a l'estament polític en particular, a obrir una reflexió sobre el món dels valors religiosos. Una part d'aquesta reflexió serà abordada amb més profunditat en el proper apartat, però ara voldria destacar un aspecte particular d'aquesta qüestió en relació als àmbits de cooperació dels poders públics.

L'existència d'iniciatives socials solidàries promogudes per entitats religioses, a més d'expressar formes actives de cooperació per combatre el sofriment humà, també transmeten uns valors davant dels quals l'acció de govern no pot restar-hi indiferent. Els governants han de tenir predisposició a comprendre el sentit i l'abast dels valors que motiven el compromís social de moltes d'aquestes comunitats de fe. Darrera del compromís solidari existeix un univers de valors, molts dels quals poden incorporar-se dins del projecte polític de govern. El foment dels valors és també una de les propostes bàsiques per definir les polítiques públiques en relació als temes religiosos.

Des del principi de la laïcitat positiva, la política d'afers religiosos ha de reconèixer explícitament l'aportació socialment positiva que tenen alguns dels valors bàsics de les identitats de les confessions religioses. Ara és possible explorar nous camins de col·laboració entre els poders públics i les confessions religioses pel que fa a aquells valors sobre els quals s'ha d'organitzar la convivència cívica. Es tracta d'introduir en l'horitzó de la cooperació el reconeixement implícit dels valors que justifiquen aquesta relació de confiança mútua entre els poders públics i les confessions religioses.

• **Instrumente de cooperació:** Finalment, en relació al tema de la cooperació, cal referir-se als instruments pràctics que permeten articular aquesta col·laboració. Aquesta qüestió remet als instruments de cooperació que estan perfectament tipificats en el règim jurídic de les Administracions Públiques. El que cal és reflexionar políticament sobre la conveniència i utilitat d'aquests instruments per a desenvolupar la política d'afers religiosos. En un dels primers apartats d'aquesta reflexió, el dedicat al dret a la llibertat religiosa, s'ha comentat la necessitat d'harmonitzar la igualtat i la diferència a l'hora d'establir les relacions dels poders públics amb les confessions religioses. Per això, es pot parlar d'una igualtat asimètrica: no es pot tractar de forma igual allò que és diferent. Aquest principi presideix el conjunt de polítiques públiques que articula els àmbits de cooperació dels poders públics amb les religions. L'àmbit

públic ha de saber gestionar aquestes relacions sense complexes o temors d'actuar de forma desigual. Cal no confondre la igualtat, que cal defensar i mantenir, amb la uniformitat de cooperació amb les confessions religioses. Cada confessió necessita ser atesa d'acord amb les seves peculiaritats i condicionants que exigeixen un tractament individualitzat i particular.

La gestió d'aquesta diversitat dins del panorama del pluralisme religiós aconsella als poders públics crear línies clares de cooperació amb les confessions religioses. En aquest sentit, la fórmula del conveni sembla més apropiada que les subvencions. Els convenis permeten acordar contraprestacions beneficioses per a ambdues parts, mentre que les subvencions són útils només per atendre les necessitats de les institucions subvencionades. Els convenis permeten gestionar millor totes les polítiques públiques basades en accions positives, encaminades a fer que els membres d'una determinada confessió puguin gaudir en plenitud de tots els drets que li atorga la Llei Orgànica de Llibertat Religiosa. Les subvencions són útils per atendre les demandes del funcionament regular o d'activitats especials de les entitats religioses, mentre que els convenis permeten modular l'actuació pública i ser més equitatius a l'hora d'establir els marcs de cooperació amb les confessions religioses. No és adequat que els poders públics estableixin un sistema de cooperació uniforme amb les confessions religioses.

9.6. Sisena proposta: impulsar la laïcitat positiva i inclusiva

El debat sobre la qüestió de la laïcitat ha adquirit una notòria actualitat en els darrers anys. Aquest debat té avui una nova intensitat i el seu contingut ha evolucionat perquè els seus protagonistes, els individus i la societat, i les seves preocupacions s'han transformat. En aquest sisè suggeriment es proposen diverses actuacions per tal que la política d'afers religiosos afavoreixi una comprensió oberta i inclusiva de la laïcitat. També es reflexiona sobre algunes qüestions relacionades amb la gestió pràctica de la laïcitat des de l'esfera de la governança de la societat.

Està clar que el principi de separació de l'Estat i de les esglésies és inqüestionable. El consens sobre aquesta qüestió és gran. Però les transformacions de la societat conviden a revisar la manera de fer efectiva aquesta separació. La política d'afers religiosos ha de permetre avançar en la direcció de defensar el principi de laïcitat, i promoure la seva adaptació a la realitat plural de la societat, als diversos valors expressats i a l'evolució del pensament religiós. Aquest és l'objectiu perseguit pels sectors oberts de la societat al proposar un nou model de laïcitat, basat en el

pensament obert i el judici positiu del fet religiós i els seus valors. Aquesta concepció positiva i inclusiva de la laïcitat es construeix a partir de la reflexió que el pensament obert fa de la realitat social. La pràctica política i l'acció de govern són font de casos concrets que il·luminen sobre el sentit d'aquesta comprensió oberta de la laïcitat. La política pública d'afers religiosos ha de promoure amb pedagogia una comprensió inclusiva de la laïcitat. En aquest sentit, cal promoure les següents actuacions.

• **Laïcitat i assistència religiosa:** En primer lloc, els poders públics han de garantir la laïcitat de les institucions públiques i crear les condicions adequades per afavorir la seva comprensió inclusiva. Cal explicar el sentit democràtic de la visió oberta de la laïcitat. El respecte del principi de laïcitat és una bona referència per contrastar les iniciatives dels poders públics a l'hora de promoure la llibertat religiosa. Encara hi ha en l'espai públic reminiscències de l'antiga confessionalitat. Per això, la política d'afers religiosos ha de vetllar per l'aconfessionalitat de les institucions públiques i el respecte de la diversitat religiosa en els espais públics. Des de l'acció de govern cal defensar i proporcionar recursos per tal de facilitar l'exercici del pluralisme religiós en els diversos àmbits públics, especialment en aquells on tenen incidència els ritus i les pràctiques religioses. Cal fer pedagogia activa del valor i del significat d'aquesta pluralitat, així com del seu valor social i polític.

La situació de l'ensenyament de la religió en el sistema educatiu és un dels temes recurrents a l'hora d'analitzar el grau de laïcitat de les institucions públiques. Aquesta qüestió ha estat, bàsicament, un tema de profunda confrontació entre els partidaris de treure la religió del sistema educatiu públic en nom de la laïcitat, i aquells que volien un reconeixement curricular avaluable de la formació religiosa. Des d'una comprensió inclusiva de la laïcitat, no ha d'haver-hi cap dificultat per normalitzar l'ensenyament religiós dins del sistema educatiu públic, si es fa respectant els principis constitucionals de neutralitat i defensa de la llibertat religiosa. La concepció oberta de la laïcitat no ha de presentar cap impediment per oposar-se a la inclusió de l'ensenyament de la cultura religiosa i de la religió confessional dins del sistema educatiu.

Pel que fa al tema de l'ensenyament de la religió en els centres públics hi ha altres qüestions a considerar. Una d'elles fa referència al professorat d'aquesta assignatura. Qui els anomena? Qui assumeix el seu cost financer? Com s'emparen els seus drets laborals? Algunes d'aquestes qüestions han estat també objecte de profunds debats i sentències del Tribunal Constitucional que recorden quins són els compromisos de l'Estat en aquesta matèria. En aquest àmbit, l'actuació de la política d'afers religiosos

està limitada pel marc creat pels acords establerts entre l'Estat i la Santa Seu, i amb les principals confessions religioses. Aquests acords, junt amb la normativa posterior derivada de la política educativa, estableixen el marc per a l'ensenyament de la religió dins del sistema públic.

El sistema de finançament directe de l'Església Catòlica tal com existia fins els acords del 2007 eren, sense cap dubte una de les qüestions que rebien mes crítiques, ja que es considerava que trencava la neutralitat constitucional dels poders públics davant les confessions religioses. L'aportació directa a l'Església Catòlica, pactat inicialment com un mecanisme compensatori durant la transició cap al seu autofinançament, comportava una discriminació d'aquesta confessió en relació a la resta. No obstant, l'acord del 2007 que eleva al 0.7% la quota de l'assignació voluntària de l'IRPF acaba amb el finançament directe de l'Església Catòlica a través dels pressupostos de l'Estat. Aquest acord trenca la situació irregular arrossegada des de l'any 1979 i representa un progrés cap la normalització del sistema de finançament de les confessions religioses, a través d'un mecanisme de cooperació amb l'Estat. L'acord de finançament amb l'Església Catòlica estableix un model segons el qual l'Estat simplement actuarà de recaptador de les aportacions voluntàries dels contribuents. Ara el que cal, per tal que els acords del 2007 no tornin a ser discriminatoris, és estendre'ls a les altres confessions de notori arrelament. Aquesta circumstància, hauria de modificar les finalitats de la Fundació Pluralisme i Convivència per ajustar els convenis de cooperació amb les confessions religioses a la nova situació de participació de l'IRPF.

• **Laïcitat i pluralisme:** Els poders públics han de garantir la laïcitat de l'espai públic per tal que les diverses confessions religioses puguin expressar-se sense dificultats, i en igualtat de condicions. L'espai públic és avui una invitació a abandonar els espais privats on estaven recloses fins ara les religions. Aquest espai públic és multiforme. Té un component teològic i una expressió cultural; es manifesta també a través de les diverses expressions de culte i ritus; així com en les manifestacions de la religiositat popular, etc. Moltes d'aquestes expressions tenen una visualització en l'espai públic. Els municipis són un lloc privilegiat on repensar el projecte de laïcitat i avançar cap a aquest model de laïcitat inclusiva a partir de la singularitat de cada una de les religions. La manera com es viu la diversitat religiosa en l'àmbit local, les formes com s'expressen les relacions entre fe i cultura o fe i societat, són una font d'experiències a partir de les quals es pot avançar en la definició del projecte de laïcitat inclusiva.

La concepció oberta de la laïcitat afavoreix acceptar el pluralisme religiós, acollir els valors aportats per les diferents confessions religioses, i admetre les seves manifestacions en l'espai públic. Els poders públics han d'afavorir els pluralisme religiós

sense més limitacions que les previstes quan els valors religiosos siguin contraris als principis constitucionals o persegueixin la substitució, total o parcial, dels valors constitucionals per valors religiosos. La política d'afers religiosos ha de vetllar per evitar situacions de neoconfessionalisme; especialment quan, algunes confessions religioses, animades pel legítim convenciment de la bondat de les seves creences, volen influir en els poders públics perquè assumeixin com a pròpia la seva concepció particular de la vida o de la realitat. L'Estat ha de dialogar permanentment, a través dels instruments que articuli la seva política d'afers religiosos, amb el conjunt de visions, confessionals o no, presents en la societat a l'hora d'emprendre les iniciatives legislatives o d'articular els sistema de convivència. Però mai ha d'actuar de braç secular d'una determinada visió religiosa. Aquelles persones religioses que aspirin a manipular el poder polític en benefici particular de les seves creences han de ser qualificades d'antidemocràtiques.

La consolidació de la laïcitat positiva necessita vèncer també les inèrcies confessionals presents en algunes religions. Això és evident en aquelles tradicions religioses reeixides pel flux migratori des de països on no són clares les fronteres entre el poder públic i les confessions religioses. Algunes d'aquestes confessions es distingeixen per una organització que recorda, d'alguna manera, l'autocefàlia d'algunes esglésies cristianes ortodoxes o de tradició oriental⁸. Aquesta situació ha afavorit, en determinades societats, una major dependència de la religió dels poders polítics i la temptació que aquests tenen d'intervenir en temes d'organització eclesial i, alguns cops, en qüestions dogmàtiques. Aquesta confusió no es pot donar en un Estat democràtic i laic.

• **Organitzar la interlocució:** Els poders públics han de saber aplicar el principi de laïcitat positiva i la neutralitat davant de les confessions religioses a l'hora de dissenyar les seves estratègies de relació política amb les confessions religioses. No és una qüestió fàcil per la complexitat derivada de la gran diversitat organitzativa en què es troben les confessions religioses. Quan el panorama religiós estava reduït a unes poques confessions religioses amb gran tradició eclesial, la relació institucional del poder polític amb les esglésies no era cap problema. L'Església Catòlica i la federació protestant articularen la representació institucional de les respectives confessions. Però aquesta no és la situació actual.

---

8. En l'església ortodoxa, el terme autocefàlia identifica la situació d'una església local en la que el seu bisbe no depèn d'una autoritat superior. Es considera que és una església independent, amb autoritat pròpia i que està en comunió amb el conjunt de les altres esglésies, sense dependre d'elles.

La diversitat religiosa ha introduït una important complexitat en les relacions institucionals perquè algunes confessions religioses no tenen una estructura organitzativa ben definida, i això dificulta la interlocució amb els poders polítics. A Espanya, per exemple, la necessitat de negociar els acords de cooperació de l'any 1992 amb les minories religioses obligà a crear un òrgan, la Comissió Islàmica d'Espanya, per agrupar a dues de les organitzacions dels musulmans espanyols. Fet que motivà, i encara és motiu de polèmica, la queixa d'altres col·lectius musulmans que no es consideren representats per aquesta Comissió.

Què han de fer els poders públics davant l'absència d'interlocutors definits en el cas d'algunes confessions religioses? La política d'afers religiosos ha de promoure les condicions perquè sigui possible la creació d'uns clars àmbits d'interlocució. Els poders públics poden reclamar a aquelles confessions religioses que tenen una organització difusa que, en la recerca d'una millor relació institucional, es dotin d'estructures d'interlocució vàlides i legitimades. No fer-ho, és una greu responsabilitat política que pot tenir, en un futur no massa llunyà, greus problemes per a la cohesió i convivència social. No es tracta que els poders públics intervinguin a l'interior de les confessions religioses desinstitucionalitzades, però hi ha mesures indirectes que poden afavorir el sorgiment d'espais de representativitat. Un cop formats aquests, també és responsabilitat dels poders polítics garantir, quan l'estructuració organitzativa de la confessió religiosa és feble, la total representativitat i transparència dels òrgans d'interlocució per evitar la seva instrumentalització o manipulació per corrents sectàries.

L'anàlisi de l'experiència dels governs francesos en la creació d'un òrgan de diàleg amb la comunitat musulmana és il·lustrativa de les dificultats que cal evitar a l'hora de relacionar-se els poders polítics amb una confessió religiosa amb feble vinculació institucional. Les autoritats públiques franceses davant del creixement de l'Islam a França no actuaren al considerar que la laïcitat constitucional ho impedia. Durant anys la comunitat musulmana francesa es desenvolupà sense una política governamental activa i de control sobre el caràcter que prenia l'islam francès. La situació de l'islam entre la població immigrant afavoria la seva pràctica desestructurada i la vivència individualitzada de la fe. La debilitat de l'Islam a França, malgrat el seu important nombre de musulmans, ha contribuït a que enlloc de desenvolupar-se un model d'Islam francès es consolidés simplement l'Islam a França. L'absència d'un marc normatiu comú d'uns lligams institucionals unificadors han deixat la pràctica musulmana a la intempèrie de les manipulacions polítiques dels sectors fonamentalistes. El resultat pràctic fou l'aparició de l'anomenat "Islam de

garatges”, que s'estengué en forma de xarxa difusa per tot els país. Aquest model d'Islam, en el que es combinaven la precarietat dels llocs de culte amb una profunda divisió i fragmentació, ha estat vulnerable a la pressions radicals. En paral·lel, les poques realitats islàmiques vertebrades en grans mesquites depenien, tant pel seu finançament com per la seva direcció espiritual, de les directrius i aportacions directes dels governs de diferents països àrabs.

L'aparició del fonamentalisme islàmic agressiu, junt amb la preocupació internacional per una forma de terrorisme que tenia les seves arrels en argumentacions religioses i que reclutava els seus adeptes en països europeus, van fer prendre consciència al Govern francès que calia intervenir sobre aquest tema. Però quan els poders públics volgueren dialogar amb la comunitat musulmana s'adonaren que no hi havia interlocutors representatius. Davant d'aquesta situació, l'objectiu polític marcat pels governants francesos fou invertir la tendència de "l'Islam de garatges"; treure els musulmans francesos de la influència de països estrangers que, a través del finançament a les mesquites i a les associacions islàmiques, volien influir en la política francesa; i organitzar el món musulmà francès. Per fer-ho, el govern francès organitzà una àmplia consulta entre la comunitat musulmana per tal de consensuar diverses línies d'actuació. Un dels acords fou crear l'any 2003 el "Consell Francès del Culte Musulmà" per tal d'organitzar la comunitat musulmana, vetllar pel respecte de les seves creences i pràctiques religioses, afavorir la construcció de mesquites, etc. Poc temps després, l'any 2005, es creà la "Fundació per les obres de l'Islam de França" amb la missió de formar als imams i donar transparència a la gestió dels fons, públics i privats (francesos o estrangers), per millorar els llocs de culte i construir noves mesquites. El camí del govern francès no ha estat, ni és, un procés fàcil per la profunda fragmentació de la comunitat musulmana. Han estat massa anys sense una intervenció política clara, i ara, després de tant de temps, existeixen moltes resistències i prevencions, no tant respecte l'actuació dels poders públics sinó entre les diferents corrents ètniques i ideològiques dels musulmans francesos; circumstància que és feta servir per criticar la plena representativitat d'aquestes estructures.

L'exemple francès és una bona il·lustració de les limitacions associades a una política d'afers religiosos paralitzada durant anys per no actuar en nom del principi general de la laïcitat. La política d'afers religiosos no pot inspirar-se en aquesta concepció particular de la laïcitat, que impedeix als poders públics tenir uns criteris d'actuació clars en relació a les pràctiques religioses que poden alterar la convivència social o danyar el bé comú. Per això el model de laïcitat inclusiva proposa prendre mesures

per facilitar l'encaix organitzatiu de les diferents confessions religioses dins dels canals representatius establerts pels diferents nivells dels poders polítics de l'Estat.

9.7. Setena proposta: promoure l'aliança de valors

La setena proposta està relacionada amb la necessitat de vincular la gestió política de la diversitat religiosa amb les iniciatives per millorar la convivència. L'increment de la pluralitat cultural i religiosa de la societat espanyola com a resultat del flux migratori ha comportat, entre altres aspectes, la transformació de bona part dels valors de referència pel comportament dels individus que servien per vertebrar les relacions entre els individus.

Aquests canvis han provocat més d'una tensió que ha afectat la convivència ciutadana. La incorporació de persones a la societat espanyola amb altres valors, costums i hàbits ha representat una xoc cultural que ha estat, en més d'una ocasió, font de tensions. En cap cas, és l'anunciat xoc de civilitzacions pronosticat per un sector de la societat, però és evident que davant de certes situacions es produeix la contraposició d'universos culturals diferents construïts sobre referents no sempre coincidents i, en algunes ocasions, contradictoris amb els principis de la societat d'acollida. La diversitat religiosa s'expressa i es viu dins d'aquesta pluralitat cultural. Per això, les aportacions de les confessions religioses tenen un enorme interès per les polítiques d'integració perquè poden contribuir a gestionar aquests conflictes i definir els valors ordenadors la convivència social.

La proposta política d'aliança de civilitzacions ha de complementar-se amb una aliança de valors comuns (Goytisolo, 2007). Es tracta de construir uns valors morals compartits, assumits lliurement. Aquests valors han de crear-se pas a pas a través del diàleg obert basat en la interacció, el respecte per les diferents identitats i l'acceptació sincera d'una identitat compartida. El projecte d'aliança de valors pot contribuir a fugir del fals dilema en què volen situar els processos d'integració: escollir entre el model proposat per l'assimilació forçada o el model promogut pel multiculturalisme. L'alternativa a aquesta disjuntiva és construir un model basat en la creació d'uns valors morals, ètics i cívics comuns, i la seva acceptació com a identitat compartida tot respectant les identitats particulars.

El diàleg interreligiós pot contribuir a descobrir quins són alguns dels valors comuns. La política d'afers religiosos ha d'ajudar a construir aquesta aliança de valors promovent la trobada plural de diferents tradicions religioses. Les tradicions religioses poden contribuir amb valors com la compassió i l'amor al proïsme; el perdó, la reconciliació i la pacificació; la justícia; l'esperança ... Aquests valors poden integrar-se amb harmonia amb els valors proposats des de visions no religioses. Sobre la centralitat del valor del proïsme, l'escriptor Amos Oz ho descriu dient que "imaginar al proïsme és una manera d'immunitzar-se contra el fanatisme (i això et converteix) en una persona més humana" (Oz, 2007). El filòsof Emilo Lladó suggereix que els principis que uneixen la humanitat són: la llibertat, la justícia, l'honradesa, la pietat, la concòrdia, la lluita per la igualtat, l'eliminació de mitologies i de fanatismes (Lladó, 2007).

El diàleg interreligiós ha de fer-se des del respecte a la diferència i la pluralitat de visions. Avançar cap a la creació d'un univers de valors comuns no significa negar les diferències que justifiquen la diversitat. Al contrari, cal acceptar-les. Només es poden definir uns valors comuns si prèviament s'accepta el que és diferent i es respecta la diferència. El repte per la governança del fet religiós és avançar cap a un compromís cívic-moral compartit per tots, i cap a una identitat comuna, sense negar els valors que donen identitat a les diferències presents en la societat.

No és fàcil construir aquest compromís cívic-moral. Existeixen molts prejudicis en la societat sobre algunes de les tradicions integrades dins de l'actual panorama de diversitat cultural. El mateix passa en relació amb algunes de les confessions religioses. La relació dels ciutadans amb moltes confessions religioses es basa en un cert desconeixement, estereotips i prejudicis, junt amb una informació dels mitjans de comunicació no sempre veraç, imprecisa o desajustada a la proporcionalitat de la realitat. Aquesta situació no facilita el diàleg entre la cultura occidental i les religions aculturades en aquest context, amb les religions que s'expressen en paràmetres culturals molt diferents dels majoritaris en la societat espanyola. Per tal de poder identificar els valors comuns de convivència cal, en primer lloc, conèixer millor les diferències culturals religioses i, en segon lloc, cosir acords de convivència capaços de superar les mútues reticències. Els poders públics, per mitjà de la seva política d'afers religiosos, han de promoure la participació de les confessions en les iniciatives que contribueixin a conèixer millor les confessions religioses i ajudin a comprendre la seva singularitat com a comunitat de fe.

Els municipis són un àmbit territorial idoni on promoure iniciatives per avançar cap a un marc de convivència construït des de la diversitat. Per exemple, diversos ajuntaments han promogut pactes per la convivència o pactes pel civisme; aquests pactes són útils per consolidar les relacions socials basades en la confiança i el compromís per construir uns valors comuns. Els pactes de convivència ajuden a perfilar els nous atributs de la ciutadania, en el marc d'una societat moderna respectuosa amb la diversitat cultural. La ciutadania contribueix a crear una identitat que vincula les persones en un espai públic comú i unitari, amb vocació inclusiva, on tothom hi té cabuda i és escoltat, al marge dels seus orígens i creences. La condició de ciutadans iguala a les persones i els dóna la pertinença a una societat amb drets i obligacions, a rebre prestacions i tenir responsabilitats. És evident que aquesta condició de ciutadania comporta el ple reconeixement dels drets polítics, aspecte encara no resolt per alguns col·lectius d'immigrants i que cal resoldre sense demora.

Els pactes per la ciutadania i la convivència són acords articulats sobre els drets i deures que exigeixen total reciprocitat en la seva aplicació. La qüestió de la reciprocitat és molt important perquè assegura l'equilibri en les relacions, però també és important la pedagogia que han de desenvolupar tots els actors implicats en aquests processos. Molt probablement, alguns d'aquests actors hauran d'aprendre a explicar millor algunes coses, especialment les relacionades amb l'aplicació de les normatives, i altres hauran d'aprendre a millorar la seva capacitat d'escolta activa en relació a l'acompliment d'aquestes normes i mostrar una actitud més respectuosa en relació als valors que regulen la convivència.

L'anàlisi dels diferents pactes municipals sobre ciutadania demostren que el món local ha desenvolupat un model d'integració basat en la interculturalitat: es parla de la importància de la interacció cultural, el mestissatge social i cultural; però també s'incorporen aspectes més propis del model multicultural i del basat en l'assimilació.

Així, en els pactes per la convivència s'insisteix en la necessitat d'acceptar uns valors democràtics, els drets i deures constitucionals, l'ús d'una llengua comuna, l'assumpció de la laïcitat positiva de l'Estat i altres qüestions; totes elles es troben, entre altres aspectes, en el model partidari de la via de l'assimilació. Per altre banda, també hi ha referències a la importància de l'acceptació de la diferència, el respecte a la diversitat i el valor de les identitats particulars: llengües, cultures i religions, qüestions que són comunes, junt amb altres temes, al model de la multiculturalitat. És per això que podria considerar-se que, el món municipal està definint l'estratègia d'integració de la immigració que accentua la interculturalitat, però que agafa els aspectes positius dels altres models.

La interculturalitat permet a la societat repensar i formular de nou els elements bàsics de la seva identitat. Però aquest diàleg és dinàmic perquè els actors dialogants adopten també una nova perspectiva que els transforma. Les paraules en diàleg modifiquen les identitats personals i permeten construir un “nosaltres social”, que identifica una nova identitat compartida entesa com a projecte i compromís comú de civilitat. Aquesta interacció i el diàleg transformen les persones i recreen també les identitats particulars. Cadascuna d’elles incorpora elements específics sorgits de la interculturalitat. Així, les identitats particulars, les diferents tradicions culturals i les diverses comunitats de fe quedaran transformades per la trobada dialogal amb altres creences i referents culturals. El resultat final, és que totes les realitats particulars han estat modificades a partir de la reformulació d’alguns dels seus principis i valors.

9.8. Vuitena proposta: fomentar espais de trobada interreligiosa

Els poders públics, a més de defensar l’exercici del pluralisme religiós i promoure els valors bàsics de la convivència, han de facilitar l’aparició d’àmbits específics de diàleg interreligiós. Aquestes iniciatives, a part de l’interès que tenen des del punt de vista religiós, ajuden a cohesionar la societat, eduquen en la tolerància i enforteixen la democràcia.

Algunes de les qüestions que són tractades des de la perspectiva interreligiosa tenen també un valor polític. Els fòrums de trobada interreligiosa tenen un indubtable interès polític, en la mesura que articulen un diàleg que és bàsic per la convivència cívica i la creació dels valors comuns. Els fòrums locals de diàleg interreligiós han estat útils, per exemple, per apaivagar alguns conflictes associats a l’exercici de la llibertat religiosa i són bones iniciatives per a l’educació dels valors cívics. Les iniciatives empreses per algunes d’aquestes plataformes interreligioses, com poden ser jornades les portes obertes de les distintes confessions d’un territori, són pilars bàsics per a l’educació de la ciutadania en els valors del respecte i la tolerància. La convivència cívica necessita tenir espais on s’exemplifiqui la pràctica dels valors del reconeixement mutu de la diferència. Les comunitats de fe amb importants arrels en la immigració han de participar activament en les iniciatives de diàleg interreligiós. Aquestes comunitats no poden romandre tancades en el seu món interior, evocador del país d’origen. L’espai de trobada interreligiosa serveix per afirmar davant de la societat, que les diferències religioses no són obstacle per conviure respectant les especificitats individuals.

El diàleg interreligiós és també políticament important perquè no hi haurà pau entre les nacions i els pobles, si no hi ha pau entre les religions; i perquè hi hagi enteniment cal dialogar, com ha dit reiteradament el teòleg Hans Kung. Treballar per la pau comporta treballar per la pacificació de les relacions entre les religions. Per això són políticament rellevants les iniciatives que propicien que les religions passin de la confrontació, l'agressió i la revenja a mostrar comprensió mútua, compromís i integració. Per aconseguir aquest canvi en les relacions entre les religions, cal que elles es coneguin, identifiquin i delimitin les seves diferències, i eliminin els prejudicis i els estereotips que les condicionen. L'àmbit del diàleg interreligiós ofereix l'oportunitat d'avançar en aquest camí d'acceptació mútua perquè es poden treballar conjuntament aspectes ètics, morals i qüestions socials, més enllà de les diferències. Aquest diàleg, per altra banda, ofereix l'oportunitat d'explicar a la societat com les religions són instruments de cooperació i no d'enfrontament. Consideració que permet combatre, des del propi àmbit religiós, les pretensions fonamentalistes latents en les religions.

Dins del pluralisme religiós hi ha un espai per la trobada teològica de les distintes tradicions de fe. Gràcies al diàleg interreligiós, les comunitats de fe poden repensar les seves referències bàsiques a partir de les vivències de les altres religions, i incorporar noves expressions culturals per fer-se més comprensibles a la societat. Això és molt útil en el procés d'aculturització d'algunes de les noves confessions religioses de l'univers religiós de la nostra societat. A partir del diàleg amb altres tradicions religioses, les comunitats de fe poden assumir com a propis els valors universals que pertanyen a una cultura inicialment allunyada dels seus patrons culturals de referència. El diàleg interreligiós ha d'afavorir la trobada de les religions amb els trets bàsics del pensament modern, per tal de renovar la formulació de les seves creences en consonància dels actuals paradigmes socials i culturals. El diàleg teològic entre les diferents tradicions religioses ha de facilitar la transmissió del pensament modern i la seva racionalitat.

Els espais de diàleg interreligiós tenen també una projecció més enllà del seu possible valor teològic. La trobada dialogal de les diferents comunitats de fe ha d'estar oberta també a la societat. És esperançador veure com les diferents tradicions religioses, en altre temps enfrontades per discrepàncies profundes, són capaces d'oferir a la societat un conjunt de propostes orientades a construir el marc comú de convivència, o de suggerir-li vies per millorar les relacions humanes i combatre la intolerància i la xenofòbia. Les experiències d'algunes institucions estables de diàleg interreligiós són força exemplars del valor social d'aquestes iniciatives.

Per totes les anteriors consideracions, la política d'afers religiosos ha de crear les condicions perquè es doni el diàleg interreligiós i perquè puguin sorgir àmbits formals de diàleg amb clara vocació d'intervenció social, a favor de millorar la convivència social. La utilitat d'aquest diàleg és inqüestionable per la bona governança de la societat contemporània. L'objectiu bàsic d'aquests grups ha de ser afavorir la convivència; afavorir els espais de diàleg; mantenir un clima d'obertura a les diversitat cultural i religiosa; i de respecte mutu; així com combatre els prejudicis. La societat catalana és rica en experiències de diàleg religiós, unes més estructurades i altres més informals; però totes plenes de realitats vives. Moltes d'aquestes experiències ajuden a millorar la bona governança de la societat des de la perspectiva particular que aporta aquest diàleg. En la declaració de principis del Grup de Treball Estable de Religions, entitat catalana integrada per representants oficials de les confessions majoritàries presents a Catalunya, es defineix com a "un exemple de pedagogia per a l'eliminació de prejudicis i estereotips, treballant per a l'eradicació de la discriminació i de la ignorància".

A més de les iniciatives institucionals de diàleg interreligiós des de diferents indrets s'han impulsat trobades i fòrums que ajuden a un millor coneixement i respecte de l'actual diversitat religiosa de Catalunya.

9.9. Novena proposta: incorporar la gestió dels valors a l'agenda política

La governança de la complexitat social exigeix incorporar a l'agenda política noves qüestions, algunes de les quals estan relacionades amb el sistema de valors bàsics de la societat contemporània. L'acció de govern ha d'assumir que, a més de la bona gestió del que són considerats els interessos i els béns públics, juntament amb una excel·lent gestió dels serveis prestats per l'Administració, existeixen uns valors característics del model de societat que cal defensar i promoure. Introduir aquesta visió representa una novetat en la pròpia concepció de la governança de la societat, perquè significa que els dirigents polítics han d'atendre aspectes relacionats amb el sistema de valors vertebradors de la societat contemporània.

Situar el tema dels valors al mig de l'acció política significa tornar a recuperar la centralitat que havia tingut en el passat aquesta qüestió. Des dels seus orígens, l'acció política ha parlat dels valors necessaris per articular el seu projecte. Com ha recordat Lakoff (2007), si bé les persones no han deixat mai d'interessar-se pels valors, l'àmbit polític ha contemplat aquesta qüestió amb diferents perspectives i, en

algunes ocasions, amb un cert desinterès. En algunes ocasions, des de l'entorn polític, hi ha hagut un excessiu pudor a l'hora de parlar dels valors, pressuposant que les persones estaven més preocupades per la gestió eficaç dels seus interessos. Però aquesta no és la qüestió. Les persones, afirma Lakoff, "no voten necessàriament pels seus interessos. Voten per la seva identitat. Voten pels seus valors. Voten per aquells amb qui s'identifiquen. És possible que s'identifiquin amb els seus interessos. Pot succeir. No és que la gent no es preocupi mai pels seus interessos. Però voten per la seva identitat" (Lakoff, 2007).

Els analistes electorals consideren que una part de l'electorat, cada cop més nombrosa, vincula el seu vot a les qüestions relacionades amb els valors. Són els anomenats els *value voters*. Els dissenyadors de campanya comencen a ser sensibles a aquestes qüestions i per això incorporen sovint les referències als valors, o qüestions amb clara ressonància religiosa, en les estratègies electorals. Molts analistes polítics consideren que, en un futur immediat, la diferenciació entre les forces polítiques estarà basada bàsicament en els seus valors de referència.

La utilitat electoral dels valors pot transmetre una visió instrumental del sistema de valors que regulen les relacions humanes. Però els governants, sense oblidar aquesta dimensió, han d'oferir a la societat un relat travat sobre la importància del fet que hi hagi uns valors sòlids sobre els quals es pugui organitzar la convivència. El relativisme en aquestes qüestions no ajuda a estructurar el sistema de valors. Per aquest motiu, l'acció de govern ha de parlar i transmetre els principis integrats dins del sistema de valors cívics vertebradors de la societat. Els decisors polítics i els gestors públics han d'exemplificar aquest sistema de valors. Els governants han d'integrar aquests valors, i tots aquells que la seva consciència determini, en la seva pràctica política. A més, el decisor polític pot proposar també a la societat, a part dels valors comuns, determinats valors que consideri bàsics i útils per a millorar la convivència. En tot cas, en aquestes situacions, el que cal és vigilar perquè les morals particulars no manipulin els poders polítics per imposar-se a la resta de la ciutadania.

Poc a poc, el tema dels valors s'està incorporant amb consistència a l'agenda política. Això afecta a la política d'afers religiosos perquè les religions poden aportar determinats valors que tenen una important projecció política.

La pèrdua de la sensibilitat per la dimensió de l'existència humana ha estat una qüestió que ha atret l'atenció a diversos dirigents polítics en els darrers temps.

Alguns pensadors polítics reclamen recuperar el discurs espiritual de la política. El president de la Comissió Europea, Duraó Barroso, ha comentat diverses vegades que cal crear una ànima per al projecte europeu, que trenqui la comprensió tecnòcrata d'Europa. El pensament obert, amb la seva mirada constructiva sobre el fet religiós, ha d'introduir aquesta dimensió espiritual a la política, per evitar el seu empresonament per comprensions més tancades i fonamentalistes. Per a alguns analistes, la pèrdua de la dimensió espiritual de la política pot ser una de les raons que expliqui la creixent desafecció política. Segons aquests analistes, per a moltes persones, la política ha perdut interès perquè no ha sabut donar resposta a les incerteses associades als grans problemes del moment present. Les noves desigualtats, els riscos d'exclusió i precarietat associats a la nova economia globalitzada, les transformacions provocades pels grans fluxos migratoris, els problemes morals plantejats per les transformacions biotecnològiques, el canvi climàtic, ..., formulen noves preguntes que s'afegeixen a les tradicionals preguntes que es plantegen sempre les persones: d'on venim, on anem i què fem? Però davant d'aquestes preguntes, la política ha deixat de donar respostes il·lusionants o no sap atendre a les pors que molts cops s'amaguen darrere d'aquestes preguntes. Si bé la política no és un sistema filosòfic, no ha de ser insensible a les preguntes que tot sistema filosòfic vol respondre.

En tot aquest debat, les religions poden tenir un important paper a través del seu diàleg obert amb les idees polítiques, els polítics i els seus partits. Les religions poden participar activament en el procés de regeneració del pensament polític i la confiança política. El fet religiós, juntament amb altres visions i tradicions del pensament, pot contribuir a donar sentit a l'existència humana quan les persones descobreixen la seva enorme vulnerabilitat davant d'importants esdeveniments de l'existència que demostren la fragilitat d'algunes certeses. Les religions poden aportar, juntament amb altres formes de pensament, elements per a l'emergència d'una nova espiritualitat propera a l'experiència vital de l'individu contemporani. Avui, les religions, com altres formes del pensament, estan convocades a integrar-se en el que s'ha anomenat "polítiques de sentit".

9.10. Desena proposta: incorporar la política d'afers religiosos en les estructures de govern

L'últim suggeriment està relacionat amb la pròpia organització de l'acció de govern. Es tracta d'una proposta instrumental, orientada a facilitar la bona

governança. Amb coherència amb totes les consideracions anteriors és evident que tot nivell de govern ha de tenir un àmbit polític específic de direcció dels afers religiosos. Per la seva actual significació, l'organització de la política d'afers religiosos ha d'integrar-se en el nucli estratègic de l'acció de govern. Bàsicament, perquè el fet religiós té una important repercussió en la cohesió social i en el seus sistema de valors.

Per l'organització del govern, cada nivell de govern adoptarà l'estructura que li sigui més coherent amb la seva visió de l'ordenació de la governança i per la similitud amb altres polítiques públiques. En l'àmbit del Govern de l'Estat, atenent a la significació que tenen avui els afers religiosos en la política general, és raonable donar-li un rang polític funcionalment apropiat. D'acord amb com està estructurat el govern de l'Estat, la fórmula organitzativa més adient és la d'una Secretaria d'Estat adscrita a l'àrea de la Presidència del Govern. El que no té massa sentit és delimitar aquests temes al Ministeri de Justícia com ha estat tradicional en els darrers governs de la democràcia. La regulació de la inscripció de les entitats religioses al Registre d'Entitats Religioses no justifica per si sola l'encaix organitzatiu dels temes religiosos al Ministeri de Justícia. És necessari revisar aquesta qüestió, per tal de donar a la política dels afers religiosos el tractament polític i organitzatiu més adient en l'actual context polític.

La situació en les Comunitats Autònomes pot variar segons la pràctica organitzativa que aquestes tinguin. Catalunya és l'única Comunitat que té una Direcció General d'Afers Religiosos i la seva adscripció política, a l'àrea de la Vicepresidència, li atorga el rang polític adequat. La descripció de les seves activitats funcionals és coherent amb la seva importància política i institucional. Les altres Comunitats Autònomes podrien inspirar-se, per analogia, en el model organitzatiu de Catalunya i adaptar-lo a les seves peculiaritats. En qualsevol cas, el que és important és tenir una política específica amb el millor encaix organitzatiu.

La situació del govern local és més variada. La realitat del municipi determinarà l'entitat organitzativa que cal donar a aquesta qüestió. En tot cas, la proposta de dedicar-hi una atenció política, no comporta necessàriament la creació d'una àrea organitzativa específica per a aquest tema; això serà aconsellable si la complexitat del municipi ho justifica. És molt probable que aquesta situació només es doni en alguns pocs ajuntaments. El que sí que cal és designar una responsabilitat política identificable amb el mandat de dirigir la política pública en aquest àmbit. Per tal que aquesta política sigui efectiva, cal dotar-la del corresponent pressupost i tenir el suport organitzatiu adequat.

La direcció política dels afers religiosos d'un municipi requereix un compromís de tota la corporació local perquè té una forta dimensió transversal. De la mateixa manera que en els altres nivells de govern, és recomanable que aquesta direcció estigui propera a la presidència de l'Ajuntament, i vinculada a les iniciatives relacionades amb les polítiques de ciutadania.

10. Bibliografia

AA.VV. *Revista Catalana de Dret Públic*. Escola d'Administració Pública de Catalunya, Generalitat de Catalunya, Barcelona, novembre de 2006.

Areces Piñol, M^a.T. *El principio de laicidad en las jurisprudencias española y francesa*. Edicions de la Universitat de Lleida, 2003.

Bauman, Z. *Modernidad líquida*. Fondo de Cultura Económica, Buenos Aires, 2004.

Bauman, Z. *Temps líquids*. Viena Edicions, Barcelona, 2007.

Benet XVI. "Discurs al 56 Congrés Nacional de la Unió de Juristes Catòlics". 9 de desembre de 2006.

Bisbes de Catalunya. *Creure en l'Evangelí i anunciar-lo amb nou ardor*. Editorial Claret, Barcelona, 2007.

Carta Europea de Salvaguarda dels Drets Humans a la Ciutat. 2000.

Coleman, J. *Foundations of Social Theory*. The Belknap Press, Harvard University Press, Cambridge, 1990.

Dahrendorf, R. "¿El fin del secularismo?" A: *La Vanguardia*, 10 de desembre de 2006.

De Torres, D. "La resistència multiculturalista". A: *Apunts d'immigració*, Butlletí n° 4, Fundació Rafael Campalans, Barcelona, octubre de 2007.

Dinham, A. *Faith as Social Capital: connecting or dividing?* Paper for ESRC Seminar Series at Birmingham University, Anglia Ruskin University, 2006.

Esglésies Evangèliques Espanyoles. "Declaració pública del VII Congrés Evangèlic Espanyol". Barcelona, desembre de 2007.

García Roca, J. "Educació per a la ciutadania". A: *Cristianisme i Justícia*, Quaderns C.J. N. 149, 2007

- Goytisolo, J. "Alianza de valores comunes". A: *El País*, 18 de juny de 2007.
- Habermans, J. Entrevista. A: *La Vanguardia*, 26 de novembre de 2006.
- Husson, J.F. *La formation des imams en Europe. Etat des lieux*. Fondation Roi Baudouin, 2007.
- Hervieu-Leger, D. *La religión, hilo de memoria*. Editorial Herder, S.A, 2005.
- Jahanbegloo, R. *Elogio de la diversidad* Arcadia, Barcelona, 2007.
- Lakoff, G. *No pienses en un elefante*. Editorial Complutense, Madrid, 2007.
- Lipovetsky, G. *Los tiempos hipermodernos* Editorial Anagrama, S.A., Barcelona, 2006.
- Lladó, E. Entrevista. A: *El País*, 8 d'octubre de 2007.
- Ortega, A. "La izquierda que no vota". A: *El País*, 29 d'octubre de 2007.
- Osborne, D.E. y Gaebler, T. *La reinención del gobierno: la influencia del espíritu empresarial en el sector público*. Editorial Paidós, Barcelona, 1995.
- Oz, A. "La mujer en la ventana". A: *El País*, 26 d'octubre de 2007.
- Porrás Ramírez, J.M. *Libertad religiosa, laicidad y cooperación con las confesiones religiosas en el Estado Democrático de Derecho*. Thomson Civitas, Editorial Aranzadi, Cizur Menor (Navarra), 2006.
- Putnam, R.D. *Solo en la bolera: colapso y resurgimiento de la comunidad norteamericana*. Círculo de Lectores, S.A. i Galaxia Gutenberg, Barcelona, 2002.
- Ratzinger, J. i Habermas, J. *Dialéctica de la secularización. Sobre la razón y la religión*. Ediciones Encuentro, Madrid, 2006.
- Sánchez, J. "Cuando la amenaza es una pañuelo". A: *El País*, 8 d'octubre de 2007.
- Scola, A. *Una nueva laicidad*. Ediciones Encuentro y CEU Ediciones, Madrid, 2007.

Seglers Gómez-Quintero, A. *Autogovern i fet religiós*. Proa, Barcelona, 2000.

Seglers Gómez-Quintero, A. *La laicidad y sus matices*. Editorial Comares, Granadas, 2005a.

Seglers Gómez-Quintero, A. *Libertad religiosa y Estado Autonómico*. Editorial Comares, Granada, 2005b.

Subirats, J. "Política de la tragedia". A: *El País*, 7 d'abril de 2005.

Subirats, J. "Desvelos educativos". A: *El País*, 4 d'abril de 2007.

Thieux, L. "El Islam en Francia: seguridad e identidad". *Papeles de cuestiones internacionales* nº 87, pàg. 113-124, 2004.

Torres, F. "De la asimilación al pluralismo. Inmigración y gestión de la diversidad cultural en las sociedades contemporáneas". *Arxius de Ciències Socials*, nº 11. Facultat de Ciències Socials. Universitat de València, 2005.

Valls, M. "Laïcitat i Estat". *FRC Revista de Debat Polític*, Fundació Rafael Campalans, nº 12, 2006.

Villatoro, V. *Elogi de la plaça*. Associació Catalana de Municipis, Barcelona, 2006.

